T. C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANTİK DÖNEMDE KADIN VE MÜZİK

ESRA KAYIKCI KAMALI

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. IŞIK ŞAHİN

EDİRNE 2018

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....ARKEOLOJİ..... ANABİLİM DALI

.....YÜKSEK LİSANS.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA KAYIKCI KAMALI tarafından hazırlanan

.....ANTİK DÖNEMDE KADIN VE MÜZİK.....

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca ...22.01.2018 Pazartesi günü saat .....14:00..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin ...KABUL EDİLMESİNE..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Işık Şahin	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Deniz Boğan	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Koray Sazlı	Kabul edilmesine	

· Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10179877
Yazar Adı / Soyadı	ESRA KAYIKCI KAMALI
T.C.Kimlik No	71551137606
Telefon	5433774565
E-Posta	es.kayikci@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	ANTİK DÖNEMDE KADIN VE MÜZİK
Tezin Tercümesi	WOMEN AND MUSIC IN ANCIENT GREEK
Konu	Arkeoloji = Archeology
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Arkeoloji Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Arkeoloji Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	125
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. IŞIK ŞAHİN
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Müzik, Kadın müzisyenler, Sappho, Lirik şiir, Antik Yunan, Aulos, Lyra.
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 31.01.2021 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

31.01.2018

İmza:.....

Başlık: Antik Dönemde Kadın ve Müzik

Yazar: Esra KAYIKCI KAMALI

ÖZET

Bu tez çalışması, MÖ VII. ve IV. yüzyıllar arasında Yunan toplumunda kadının müzik ile ilişkisini ele almaktadır. Genel olarak Yunan kadınının hayatında özellikle dini anlamda müziğin güçlü bir yeri olduğu; Athena, Artemis, Mousa'lar gibi tanrıçaların müzikle olan ilişkisinden görülmektedir.

Yapılan çalışmada; aulos, syrinks, lyra, barbitos, phorminks, kithara pandoura, arp, tympanon, krotala ve kumbalon gibi müzik aletlerinin kadınlar tarafından çalındığı görülmüştür. Çok yaygın olarak tanınan Sappho'nun dışında 11 tane kadın ozan olduğu ve Sappho'nun çağdaşları olduğu tespit edilmiştir. Tüm bu veriler antik dönem yazarları ve genellikle vazo resimleriyle belgelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Müzik, Kadın müzisyenler, Sappho, Lirik şiir, Antik Yunan, Aulos, Lyra.

Title: Women and Music in Ancient Greek

Author: Esra KAYIKCI KAMALI

ABSTRACT

In this thesis, it is dealt that with women relation to music in Greek society BC 7th and 4th centuries. In general, music has a strong place in the life of the Greek women; it's seen from gods'relation to music like Athena, Artemis and Muses.

In the study, deals musical instruments such as aulos, syrinx, lyre, barbitos, phorminx, kithara, pandoura, harp, tympanon, krotala and kumbalon were seen to be played by women. Apart from the widely known Sappho, her contemporary 11 female poets have been detected. All these findings are documented by ancient poets and generally vase paintings.

Key words: Music, Women musicians, Sappho, Lyric poetry, Ancient Greece, Aulos, Lyre.

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasının amacı, Antik dönemde yaşamış kadın lirik ozanlar ve üretimleri üzerinden kadının müzikle olan ilişkisini açıklamak ve sosyal olarak kadının yerini incelemektir.

"Antik Dönemde Kadın ve Müzik" başlıklı bu çalışmayı yapmamı öneren, desteğini benden hiç esirgemeyen, sabrıyla bu tezi bitirmemi sağlayan ve yaşamımda özel bir yeri olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Işık ŞAHİN'e çok teşekkür ederim.

Trakya Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde yer alan değerli hocalarıma, yardımları için Arş. Gör. Dr. Ergün KARACA'ya, Edirne'de kaldığım süre boyunca bana destek olan sevgili arkadaşım Arş. Gör. Filiz DİVARCI'ya, yabancı dildeki kaynakların çevirilerinin yapılmasında yardımlarını benden esirgemeyen sevgili dostum Gülsüm KOÇ'a, beni her zaman destekleyen değerli eşim Hakan KAMALI'ya ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

EDİRNE- 2018 Esra Kayıkçı Kamalı

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz. bakınız
Çev. Çeviren
Ed. Editör
Fig. Figür
MÖ Milattan Önce
MS Milattan Sonra
s. Sayfa
v.d. ve devamı

İÇİNDEKİLER

ÖZET ……i
ABSTRACT ……ii
ÖNSÖZ ……...iii
KISALTMALAR……iv
İÇİNDEKİLER ……....v
GİRİŞ ……...1
1. MİTOLOJİDE MÜZİK …….....5
1.1. Athena .....……5
1.2. Artemis ……..10
1.3. Mousa'lar ……...13
1.3.1. Euterpe ……16
1.3.2. Melpomene ……..16
1.3.3. Terpsikhore ……..17
1.3.4. Erato ……18
1.3.5. Polhymnia ……18
1.3.6. Kalliope ……19
1.4. Seiren'ler ……20
1.5. Maenad'lar/Bakkha'lar ……..22
1.6. Kharit'ler ……23
1.7. Hora'lar ……...24
1.8. Moira'lar ……25
1.9. Nymphe'ler ……25
1.10. Psykhe ……...25
1.11. Nike ……..26
2. KADINLARIN ÇALDIĞI MÜZİK ALETLERİ ...…….....28
2.1. Nefesliler……28
2.1.1. Aulos……..……..28
2.1.2.Syrinks ……..33
2.2. Telliler ……34
2.2.1. Lyra ……..34
2.2.2. Barbitos ……38
2.2.3. Phorminks ……41
2.2.4. Kithara ……..43
2.2.5. Arp……. ……..45
2.2.6. Pandoura ……...47
2.3. Membranlı Vurmalılar……49
2.3.1. Tympanon/Rhoptron ……49
2.4. Gövdeleriyle Ses Çıkaranlar ……..51
2.4.1. Krotala…….....……...51
2.4.2. Kumbalon……..55
2.4.3. Apulia Müzik Aleti ……..55
3. MÜZİSYEN KADINLAR……....58
3.1. Sappho ……58
3.1.1 Sappho'nun Çağdaşları ……63

3.2. Kleobuline……...63
3.3. Telesilla……..64
3.4. Myrtis …...……..66
3.5. Praksilla ……..66
3.6. Megalostrata ……..……68
3.7. Aspasia...…….....69
3.8. Eurydike ……..……...69
3.9. Philaenis……...……...71
3.10. Erinna……72
3.11. Korinna……..73
4. SOSYAL HAYATTA KADININ MÜZİK İLE İLİŞKİSİ ……...76
4.1. Bayramlar ……...76
4.2. Sunu ……...81
4.3. Düğün ……83
4.4. Cenaze ……86
4.5. Symposion ……87
4.6. Eğitim ……90
TABLOLAR …….....93
SONUÇ ……..96
SÖZLÜK 101
LEVHA 103
ANTİK KAYNAKÇA 104
KAYNAKÇA …….....107
FİGÜR LİSTESİ…….....112

GİRİŞ

Bu tezin konusunu, Yunan toplumunda MÖ VII. - IV. yüzyıllar arasında, farklı statülerde müzikle amatör ya da profesyonel olarak ilgilenen kadınlar oluşturmaktadır. Antik Yunan'da kadının yeri, etnik kökenine ve özgür olup olmamasına göre farklılık gösterirdi; ve bu durum kadının mesleğini belirleyen önemli faktörlerden biriydi.

Yunan kadını, genel olarak dışarıya kapalı bir hayat yaşardı. Dini ritüeller dışında evden çıkmaz, yaşlılara ve çocuklara bakar ve ev işleri ile ilgilenirdi. Ancak İlyada destanında düğün alayında yolda müzik ve meşalelerin varlığı, genç kızların bağ bozumuna katılıp şarkılar ile sepetleri taşıdıkları gibi sosyal hayatta müziğin olduğuna dair bilgilere ulaşılır[1]. Bununla birlikte Atina'da kızların okula gitmediği; ancak kült törenlerinde şarkı söylemek için onlara müzik öğretildiği bilinmektedir[2].

MÖ VII. yüzyıldan itibaren görülen ve *hetaira* olarak adlandırılan kadınlar ise; müzik, dans, edebiyat, felsefe gibi birçok alanda eğitim gören özel kadınlardı ve müzikle profesyonel bir ilişki içindeydiler. Ancak etnik kökenlerinden ve mesleklerinden dolayı statü olarak normal vatandaşların sahip oldukları haklara sahip değildiler.

Yine MÖ VII. yüzyıldan itibaren Sappho ile birlikte lirik kadın ozanların varlığından haberdar oluyoruz. Bu kadınlar, müzikle ve şiirle yoğun bir bağ içinde olup hem kişisel duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri hem de toplu duygu ve heyecanları ifade eden eserler vermişlerdir.

"Antik dönemde kadın" ve "antik dönemde müzik" konu başlıkları ile ilgili bir çok çalışma yapılmasına rağmen bu iki konu başlığını birleştiren çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır ya da söz edilen konuların içinde yer almıştır. Özellikle Antik Yunan mitolojisindeki dişi figürlerin müzikle güçlü bir bağının olması son

[1] Darga, A. M., *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 275.
[2] Darga, A. M., (2011): s. 280.

derece dikkat çekicidir. Bu durum, bu çalışmanın yapılmasındaki ana düşüncelerden biridir.

Antik dönemde kadın üzerine ülkemizde yayımlanmış olan ilk çalışma A. Muhibbe Darga'nın *Eski Anadolu'da Kadın* (1976) adlı eseridir. Bu çalışmada Anadolu'da, tarih öncesi çağlardan başlayarak Hitit, Yunan, Roma ve Erken Bizans dönemlerine kadar olan süreçte kadın olgusu incelenmiştir. Ayrıca, Nuran Şahin'in *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın* (2013) adlı çalışması, yunan kadınının toplumdaki konumu irdelemesi, lirik ozanlara değinmesi ve müzisyenliği bir meslek grubu olarak ele alması açısından değerli bir çalışmadır. Tez konusu bağlamında dönemsel olarak çalışmanın sınırları dışında olmasına rağmen, Belkıs Dinçol'un, *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik* (2001) adlı çalışması, müzik aletlerinin kökenini görmemiz açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu çalışma ile dolaylı olarak ilişkili birçok kaynak bulunmaktadır.Thomas J. Matthiesen'in *Apollo's Lyre* (1999) kitabı, müzik aletleri ile ilgili ayrıntılı bilgi sağlarken beraberinde kadının müzikle olan bağını anlamamıza yardımcı olmuştur. Ian Michael Plant'ın *Women Writers of Ancient Greece and Rome: An Anthology* (2004) kitabı ise tezin önemli başlıklarının biri olan müzisyen kadınlar başlığının içeriğinin yazılmasına büyük katkı sağlamıştır.

Antik dönemde müzik temalı sınırlı sayıda tezler de vardır. Bunlardan biri, Klaros kazısında bulunmuş olan çok sayıdaki lyralı Apollon pişmiş toprak figürinlerin ışığında lyra yapımını ve Yunan toplumundaki müziği konu alan Serkan Çelik'e ait *Apollon ve Müzik* (2008) (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi) başlıklı doktora tezidir. Bununla birlikte bu tezde yararlanılmayan, Devrim Sönmez'e ait *Anadolu'da Müzik ve Müzik Aletleri* (2008) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı) tezi ve Cenk Celasin'in *Hıristiyanlık Öncesi Anadolu Medeniyetlerinde Müzik Aletleri* (2002) (İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) tezi sayılabilir.

Bu tez çalışmasında yayın taraması yöntemi kullanılmıştır. Antik dönem edebiyatından müzik hakkında günümüze gelen bilgilerin -orijinal dillerinde ve

modern dillerde olmak üzere- "Tufths University Dijital Library" üzerinden- araştırılması ve derlenmesi, yayınlanan arkeolojik verilerin -özellikle vazo resimlerindeki sahnelerin- taranması ve müze arşivlerinin taranması gibi aşamalar somut kaynaklara erişilmesine yardımcı olmuştur.

Tez 4 bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm, Mitolojide Müzik başlığını taşımaktadır ve bu bölümde müzik ile ilişkisi belirlenen tanrıçalar ve Mousa'lar gibi mitolojide geçen kadın karakterlerden bahsedilmektedir. Bu bölümde yer alan başlıklar mitolojideki kadın figürlerinin müzik ile olan ilişkilerinin önemine göre sıralanmıştır.

İkinci bölümde kadınların çaldığı müzik aletleri, Erich M. von Hornbostel ve Curt Sachs'in 1914'te yaptığı sınıflandırmaya göre 4 grupta incelenmiştir. Bu grupta, aerofonlar (nefesliler), kordofonlar (telliler), membranofonlar (membranlı vurmalılar) ve idyofonlar (gövdeleriyle ses çıkartanlar) yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, müzik ile ilişkisi belirlenen, günümüze adları gelmiş 11 kadın incelenmiştir. Bunlardan 6 tanesi Antipater Thessalonika'nın yeryüzündeki dokuz Mousa olarak belirttiği kadın ozanlar arasında yer alan MÖ VII. ve IV. yüzyıllarda yaşamış Sappho, Telesilla, Myrtis, Praksilla, Erinna ve Korinna incelenmiştir. Ayrıca, -Antipater Thessalonika tarafından bahsedilmemekle birlikte- Aspasia, Megalostrata, Kleobuline, Euridike ve Philaenis bu bölüme dahil edilmiştir. Söz edilen kadın ozanlar kadar bilgiye ulaşılamamasına rağmen Sappho'nun çağdaşı olan ozanlara da yer verilmiştir. Genel olarak bu kadınların eserlerini lyra/barbitos eşliğinde ürettikleri düşünüldüğünden bu çalışmada onlar için şair kelimesi yerine ozan kelimesi uygun görülmüştür.

Dördüncü bölümde ise; sosyal hayatta kadının müzikle olan ilişkisi bayramlar, sunu, düğün, cenaze, symposion, eğitim başlıkları altında incelenmiştir.Yunan tiyatrosunda, tragedyalarda da müzik, koro ve şarkı olduğu bilinmesine rağmen, bu konu daha detaylı incelenmesi gereken bir konu olduğundan bu tez çalışmasında ele alınmamıştır.

Tezden yazdıklarımızdan yola çıkarak, sonuca katkısı olacağı düşünülen üç tane tablo sonuçtan once verilmiştir. Ayrıca tezde, adı geçen vazo formları arkeoloji

dışındaki okuyucuları bilgilendirmesi için levha olarak yer almaktadır. Yunanca kelimelerden oluşan, antik dönem müzik ve şiir terminolojisini içeren sözlük, sonuçtan sonra yer almaktadır.

1. MİTOLOJİDE MÜZİK

1.1. Athena

Athena, Pindaros'un[3] (*Pythian*, 12.7 v.d.) anlatımına gore *aulos*'u icat eden tanrıçadır. Mitosda, -Gorgonlar'dan Medusa'nın öldürülmesi için Perseus'a yardım ettikten sonra duyduğu derin kederi ifade etmek amacıyla -Athena'nın bu müzik aletini icat ettiği ve Medusa için ezgiler çaldığından sözedilir[4].

Athena, –sudaki aksinden- aulos'u çalarken yüzünün çirkinleştiğini düşünüp aleti lanetleyerek elinden atar ve aulos'u Marsyas alır. Kodrus Ressamı'na atfedilen MÖ *ca.* V. yüzyıla ait kırmızı figür oinokhoe'de Athena'nın aulos'u atarken Marsyas'ın hayretle geriye çekilmesi resmedilmiştir. Sahnede yere atılan aulos, iki parça halinde düşmek üzereyken görülmektedir (**Fig. 1**).

[3] MÖ 518-428 yılları arasında Yunanistan'da yaşamış bir şairdir.
[4] http://www.theoi.com/Olympios/AthenaMyths.html#Marsyas, (08.01.2017).

Fig. 1. Athena ve Marsyas. (MÖ *ca.* V. yüzyıl)

Aynı sahnenin heykeltraş Myron tarafından MÖ *ca*. 450 civarında yapılmış bronz heykel grubu Plinius[5] (34.57) tarafından bahsedilir. Ayrıca Pausanias[6] da, (1.24.1) Atina Akropolisi'nde benzer bir heykel grubundan söz eder. Athena'nın aulos'u atarken resmedildiği bu sahne, Roma kopyalarında ve sikkelerde de görülmektedir[7].

MÖ *ca*. 370-360 yıllarına tarihlenen çan kraterde, Athena'nın aulos çalarken yanaklarının şiştiğini görmesi için kendisine ayna tutulmaktadır. Marsyas da onun aulos'u atmasını beklerken resmedilmiştir (**Fig. 2**).

[5] MS 23-79 yılları arasında yaşamış yazar ve filozof.
[6] MS II. yüzyılda yaşamış yazar.
[7] Carpenter, T. H., *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*, Çev. Bensen B. M. Ünlüoğlu, Homer Kitabevi, İstanbul, 2002, s.82.

Fig. 2. Aulos çalan Athena. (MÖ *ca.* 370-360)

Athena'nın aulos ile resmedildiği vazo resimlerinde yanında genellikle Marsyas yer alır. Ancak bir sahnede tanrıça, Herakles ile birlikte olasılıkla *mousikoi agones*'de (Müzik yarışmaları) görülmektedir [8]. MÖ *ca.* 520-510 yıllarına tarihlendirilen siyah figür amphorada (**Fig. 3**) Herakles *kithara*, Athena da aulos çalarken Bema Dağı'nda [9] betimlenmiştir. Herakles'in -yarışmacı olarak canlandırılmasına rağmen- *kitharodos*'un [10] resmi kıyafetinden ziyade geleneksel aslan cübbesini ile tasvir edildiği görülmektedir. Herakles'in kithara ile betimlendiği sahneler, genellikle MÖ *ca.* 525-500 yıllarına tarihlendirilen amphoralarda karşımıza çıkar ve yanında genellikle Athena yer alır[11]. Ancak Athena bu sahnelerde elinde her zaman müzik aleti ile betimlenmemiştir.

[8] Bundrick, S., *Music and Image in Classical Athens,* Cambridge University Press, New York, 2005, s. 161.
[9] Korinth'de yer alır.
[10] *Kitharoidos* şarkı söylerken kendisine kithara ile eşlik eden müzisyen. Maas, M., s.v. 'Kitharode'**,** *The New Grove Online Dictionary of Music and Musicians* (15.01.2018).
[11] Maas, M., s.v. 'Kithara', *The New Grove Online Dictionary of Music and Musicians* (15.01.2018).

Fig. 3. Herakles ve Athena. (MÖ *ca.* 520-510)

Geç dönemde yaşamış antik yazarlar Athena'nın aulos'u hakkında bize ayrıntılı bilgi vermektedir. Romalı şair Ovidius[12], (*Fasti*, 6. 697 v.d.) Minerva'nın aulos'unun ilk aulos olduğunu ve "şimşir ağacından" üzerine delikler açılarak yapıldığını söyler. Pseudo Hyginus[13]ise (*Fabulae*, 165) Minerva'nın aulos'u, "geyik kemiğinden" yapıp tanrıların ziyafetinde çaldığını, çalarken yanaklarının şiştiğini ve gözlerinin griye dönen rengini gören Iuno ve Venüs'ün onunla alay ettiklerini söyler. Ayrıca, İda ormanındaki nehirde suya yansıyan yüzünü gördükten sonra, Iuno ve Venüs'ün haklı olduğuna karar vererek aulos'u elinden fırlatıp attığını, aulos'u Marsyas'ın bulduğunu ilave eder. MS V. yüzyıla geldiğimizde, Nonnus (*Dionysiaca*, 24, 35 v.d.) aulos'un, Gorgonlar'ın gaddar lideri olan Medusa'nın sesini taklit eden çift gövdeli bir "Libya flütü" olduğunu söyler.

Athena aulos'un bulucusu olarak geçer; ancak bir vazo resminde kithara ile betimlendiği de görülmektedir (**Fig. 4**). MÖ *ca.* 500-480 yıllarına tarihlendirilen

[12] MÖ 43- MS. 17 yılları arasında yaşamıştır.
[13] MS II. yüzyılda yaşamış Romalı mitoloji yazarı.

kırmızı figür amphora'da tanrıça, bir elinde *plektron*[14] tutmakta, diğer eliyle de kithara'nın tellerine dokunmaktadır.

Fig. 4. Kithara çalan Athena. (MÖ *ca.* 500-480)

Athena'nın aulos'u icat edip çaldığına dair bilgilere hem yazılı kaynaklardan hem de özellikle vazo resimleriden ve kabartmalarından ulaşılmaktadır. Ancak, Athena'nın kithara çaldığına dair herhangi bir yazılı kaynağa ulaşılamamıştır. Tanrıçanın kithara gibi gösterişli ve sosyal hayatta yalnızca profesyonel müzisyenler tarafından çalınan bir müzik aleti ile betimlenmesi onun bilge kişiliğine atfedilebilir. Ayrıca Athena'nın aulos gibi kökeni yabancı olan bir müzik aletini icat ettiğinin söylenmesi de Yunanların bu müzik aletini kabul etme yollarından biri olduğu düşünülebilir[15].

[14] Plektron: Ağaç, fildişi, kaplumbağa kabuğu gibi malzemelerden yapılan telli müzik aletlerini çalmak için kullanılan araç. Kennedy, M., Kennedy, J., s.v. 'Plektrum', *Oxford Concise Dictionary of Music*, Oxford University Press, New York, 2007, s. 585.

[15] Landels, J. G., *Music in Ancient Greece and Rome,* Routledge, New York, 2002, s. 155.

1.2. Artemis

Artemis, tıpkı kardeşi Apollon gibi aynı zamanda müziğin tanrıçası olarak kabul edilir; Mousa'lar ve Kharit'lerin koro lideridir [16] .Vazo resimlerinde ve kabartmalarda, tanrıçanın iki farklı müzik aleti ile betimlendiği görülmektedir. Bunlardan biri lyra, diğeri de kithara'dır.

MÖ *ca.* 450 yıllarına tarihlenen volütlü kraterde Artemis, Leto ve Apollon ile aynı sahnede, elinde lyra tutarken tasvir edilmiştir (**Fig. 5**).

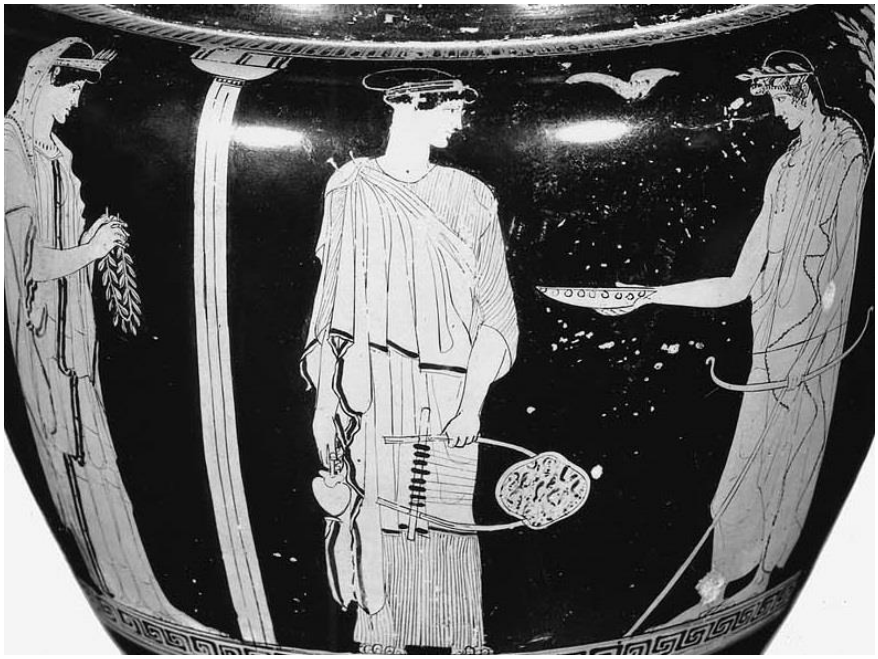

Fig. 5. Leto, Artemis ve Apollon. (MÖ *ca.* 450)

Artemis'in kithara ile betimlendiği vazo resimlerinden biri, siyah figür tekniğinde yapılmış oinokhoe'dir. Bu vazoda tanrıça, *kitharistes*'lerin [17] klasik pozunu vererek bir elinde plektron tutmakta, diğer eliyle de kithara'nın tellerine dokunmaktadır (**Fig. 6**).

[16] Petrovic, I., 'Transforming Artemis: from the Goddess of the Outdoors to City Goddess', Ed. Jan, N. Bremmer, Andrew Erskine, *The Gods of Ancient Greece Identities and Transformations*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2010, s. 214.

[17] Kithara çalan müzisyene verilen isimdir. Maas, M., s.v. 'Kithara', *The New Grove Online Dictionary of Music and Musicians*(15.01.2018).

Fig. 6. Kithara çalan Artemis.

Homeros'un destanlarında ve homerik hymnos'larda Artemis'in korolarından ve onun için dans eden mitolojik varlıklardan söz edilir.

Homeros (*İlyada*, 16, 182-83), Artemis'in gürültülü korolarından ve bu korolarda türkü söyleyen ve iyi dans etmesiyle ile bilinen *Polymele* adlı bir kadından bahseder;

İkinci sıranın başında cenkçi Eudoros[18] *vardı*
evlenmemiş bir kızdan doğmuştu o,
anası güzel oynayan Polymele'ydi, Phylas'ın kızı,
Argos'u öldüren güçlü tanrı sevmişti onu,
Gözleriyle görmüştü türkü söylerken
Altın yaylı Artemis'in gürültülü korolarında

[18] Babası Hermes'dir.

Aphrodite için yazılmış bir hymnos'da Artemis'in lyra'ya, dansa ve tiz seslere olan sevgisinden söz edilir;

Hoşlanır çünkü Artemis oklardan ve dağlarda vahşi hayvanları öldürmekten ve lirden, danslardan, içe işleyen tiz seslerden[19]

Aynı hymnos'da, altın oklu Artemis'in gürültülü korolarından ve sayısız Nymphe ve genç kızların oyunundan bahsedilir[20].

Hymnos'larda Artemis'in koro düzenlediğine dair satırlar da vardır;[21]

Phoibos Apollon'un yurduna, Delphoi'un zengin halkına,
Musa'lar ve Kharit'ler ile güzel korolar düzenlemek için.

Mousa'lar, Kharit'ler, Nymphe'ler ve diğer bakire kızlar, mitolojideki birçok hikayede Artemis'in yanında yer almışlardır.

Kallimakhos[22], Artemis için yazılmış bir hymnosda (III. Artemis, 1 v.d.), şarkıcılardan ve dağların tepesinde geniş bir danstan söz eder. Bu hymnos'da Nymphe'lerin Artemis'in çevresini kuşatıp dans ettiklerini anlatır.

Apollonios Rhodios'un [23] *Argonautika* (1. 225 v.d.) adlı eserinde de Nymphe'lerin danslarından bahsedilir.

Artemis'in lyra ve kithara ile betimleri bulunması onun -aslında ön planda olmayan-müzisyen kimliğine sahip olduğunu göstermekte, ayrıca antik yazarlar tarafından bahsedilen tanrıçaya ait olan korolar ve onun için yapılan danslar da bu özelliğini pekiştirmektedir.

[19] *Homeros İlahileri* (Homerik Hymnos'lar), Çev. A. E. Sina, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, V. Aphrodite'ye, 18-19, s. 71.
[20] *Homeros İlahileri* (2008): s. 74.
[21] *Homeros İlahileri* (2008): s. 104.
[22] MÖ 310/305-240 yılları arasında yaşamış şair.
[23] MÖ III. yüzyılda yaşamış şair.

1.3. Mousa'lar

Mousa'larAntik Yunan'da şiirin, edebiyatın, müziğin kısacası sanatın ve bilimin esin perileri olan varlıkların ismidir.Hesiodos [24] (*Thegonia,* 52 v.d.) Mousa'ların adlarından ve korolarından bahseder; ayrıca ozanların ve çalgıcıların (müzisyenlerin) onlardan geldiğini vurgular;

"Dokuz eş yürekli kızdır bunlar, ezgiler söylemektir tüm işleri, başka hiçbir kaygı yoktur yüreklerinde, karlı Olympos'un en yüksek tepesinde, oradadır koroları ve güzelim yurtları, Dokuz tanrısal kızı ulu Zeus'un: Klio, Euterpe, Thalia, Melpomene, Terpsikhore, Erato, Polhymnia, Urania ve hepsinin başı sayılan Kalliope. İşte budur Musa'ların insanlara verdiği, Musa'lardan ve okçu Apollon'dan gelir yeryüzündeki ozanlar ve çalgıcılar."

Mousa kelimesi; Yunanca akıl, düşünce, yaratıcılık içeren "*men*" kökünden gelir ve bu kök Zeus'un Mousa'ları üretmek için birleştiği Mnemosyne'nin adında da vardır[25]. Mousa'lara ait anlamında kullanılan *mousike* kelimesi de yalnızca müzik aleti çalınmasını değil, tüm sözel sanatları kapsayan bir kelime olması bakımından önem taşımaktadır. Müzik, bu sanatın yalnızca bir yönünü oluşturmaktadır[26].

Mousagetos (*Orphic Hymn,* 34) kimliği ile Apollon Mousa'ların yöneticisi, lideridir[27]. Bu sebeple Apollon ile ilgili pek çok mitolojide Mousa'lar da yer alır.Bunu vazo resimlerinden ve kabartmalardan görmekteyiz.

Platon[28] (*Yasalar* 654a) eğitim sisteminde koronun önemini dile getirir ve ilk koronunMousa'lardan oluştuğu, dolayısıyla ilk eğitimin de Mousa'lar ve Apollon aracılığıyla olduğunu söyler[29].

Mousa'lar tanrıların şenliklerinde ve düğünlerde yer alıp şarkı söylerler. MÖ *ca.*580-570 yıllarına ait Sophilos Ressamı'na ait siyah figür dinos'da, Peleus ve Thetis'in düğününde yer alan beş Mousa görünmektedir (**Fig. 7**). Beş figürden bir

[24] MÖ VIII-VII. (?) yüzyıllarda yaşamış şair.
[25] Erhat, A., *Mitoloji Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 208.
[26] Nagy, G., 'Language and meter', Ed. Egbert J. Bakker, *A Companion to the Ancient Greek Language,* John Wiley & Sons, Oxford, 2010, s. 370.
[27] http://www.theoi.com/Olympios/Apollon.html, (09.01.2017).
[28] MÖ 427-347 yılları arasında yaşamış filozof.
[29] Platon, *Yasalar*, Çev. Candan Şentuna, Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 86.

tanesi cepheden tasvir edilmiş ve *syrinks* çalarken betimlenmiştir[30]. Diğerleri sağında ve solunda onu izler durumdadır. Mousa figürlerinin üstünde "Mousa'lar" anlamına gelen *Mousai* yazıtı yer almaktadır.

Fig. 7. Mousa'lar. (MÖ *ca.* 580-570)

Mousa'lar aynı zamanda cenazelerde yer alıp ağıt yakarlar. Homeros, (*Odysseia* XXIV 60) ölen Akhilleus için, dokuz Mousa'nın güzel sesleri ile ağıtlar yaktıklarından bahseder.

Mousa'ların isimleri ve sayıları çağlara ve bölgelere göre farklılık gösterir. Trakya'da Peiria ile Boiotia'da Helikon Dağı yamaçlarında yaşadıkları söylenen iki grup Mousa vardır[31].Trakya Peiria'da tapım gören Mousa'lar şiirlerde genellikle *Peirid'ler* olarak anılırlar[32].Pausanias (9. 29. 2) Helikon Dağı'nda yaşayan, adları *Melete*, *Mneme* eve *Aoede* olan üç Mousa olduğundan bahseder. Bu Mousa'lardan müzik ile ilgili olanı adı "şarkı" anlamına gelen *Aoede*'dir. Bunlar, Orpheus mithosu ve Dionysos kültü ile ilişkilidirler. Helikon yamaçlarında yaşayan Mousa'lar doğrudan doğruya Apollon'a bağlıdırlar ve onların şarkılarını Apollon

[30] http://www.theoi.com/Gallery/K20.11A.html, (10.01.2017).
[31] Grimal, P., *Mitoloji Sözlüğü,* Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997, s. 519.
[32] www.theoi.com/Ouranios/Mousai.html (10.01.2017).

yönetir.Mousa'lar, Lesbos'da sayıları yedi olarak ve isimleri bilinen dokuz Mousa'dan farklı olarak karşımıza çıkar. Epikharmos [33] (Frg. 41, Kaibel) yedi Mousa'nın isimlerinin *Neilo, Tritone, Asopo, Heptapore, Akhelois, Tipoplo, Rhodia* olduğunu söyler. Ancak bu isimler olasılıkla akarsu adlarına aittir [34].

Mousa'lar -MÖ VI. yüzyılın başından IV. yüzyılın sonuna kadar olan süreçte- siyah ve kırmızı figür tekniğinde yapılan vazo resimlerinde genellikle tek başlarına görülürler. Bazı vazo resimlerinde, tanrılar ve şairlerin de onlara eşlik ettikleri görülmektedir. MÖ *ca.* 450-420 yıllarına tarihlendirilen kırmızı figür amphora'da arp çalan Terpsikhore'nin yanında ayakta duran erkek figürü Mousaios'dur[35].

MÖ V. yüzyılın ikinci yarısı ile IV.yüzyılın başlarında mezar steli görevini üstlenen beyaz lekythos'lar üzerlerinde de Mousa betimleri yer almaktadır. Bu vazolarda yer alan Mousa'ların, ruhların göğe yükselişinde onlara yol gösterdiğine inanılır[36]. MÖ *ca.* 440 yılına tarihlendirilen Akhilleus Ressamı'na atfedilen beyaz zeminli lekythos'da Helikon Dağı'na oturmuş bir Mousa phorminks çalarken betimlenmiştir. Dağın adı Mousa'nın oturduğu kayalıkta yazmaktadır (**Fig. 31**).

Yapılan çalışmada, vazo resimlerinde ve kabartmalarında Mousa olarak tanımlanan figürlerin, aulos, syrinks, lyra, kithara, phorminks, barbitos, arp, pandoura gibi müzik aletleri ile tasvir edildikleri görülmüştür.

Dokuz Mousa'nın adları ve özellikleri genellikle şöyledir; Kalliope, destan şiiri ya da lirik şiir; Klio, tarih; Polhymnia, pantomim; Euterpe, flüt (aulos); Terpsikhore, dans; Erato, korolu şiir; Melpomene, tragedya; Thalia, komedya; Urania, gökbilimi[37].

Aşağıda müzik ile ilişkisi olan ve/veya müzik aleti ile betimlenen altı Mousa ele alınacaktır.

---

[33] MÖ 550-460 yılları arasında yaşamış şair.
[34] Shields, E. L, *The Cults of Lesbos*, George Banta Publishing Company, Winconsin, 1917, s. 69.
[35] Orpheus ile bağı olan, Mousa'ların yanında yer alan efsane bir ozan. Erhat, A., (2002): s. 209.
[36] Şahin, N., 'Beyaz Lekythos'lar Işığında Klasik Devirde Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü', *Arkeoloji Dergisi* IV, İzmir, 1993, s. 164.
[37] Erhat, A., (2002): s. 209.

1.3.1. Euterpe

Euterpe'nin adı çok sevinç verici anlamına gelen Yunanca "*eu*" ve "*terpo*" kelimelerinden türetilmiştir [38] . Klasik dönemde lirik şiirin Mousa'sı seçilen Euterpe'nin atribüsü aulos'dur. Bayramlara neşe getiren bu Mousa'nın dithyrambos'ları[39] esinlediği söylenmektedir[40]. MÖ *ca.* 460-450 yıllarına tarihlenen Hesiodos Ressamı'na ait pyksis'de olasılıkla Euterpe aulos çalarken betimlenmiştir (**Fig. 8**).

Fig. 8. Euterpe. (MÖ *ca.* 460-450)

1.3.2. Melpomene

Melpomene'nin adı Yunanca dans ve şarkı ile kutlama anlamına gelen "*melpô*" ya da "*melpomai*" filinden gelmektedir[41]. Klasik dönemde Melpomene'ye tragedyanın Mousa'sı olma özelliği verilmiştir. Melpomene genellikle elinde tragedya maskesi ya da kılıç tutarken tasvir edilmiştir. Ancak Mousa'nın müzik aleti

[38] http://www.theoi.com/Ouranios/MousaEuterpe.html, (11.01.2017).
[39] Dionysos için söylenen bağ bozumu şarkılarına verilen isimdir. Çelgin, G.,*Eski Yunan Edebiyatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 51.
[40] Erhat, A., (2002): s. 111.
[41] http://www.theoi.com/Ouranios/MousaMelpomene.html (11.01.2017).

ile tasvir edildiği vazo resimleri de bulunmaktadır. MÖ *ca.* 475-425 yılları arasına tarihlendirilen oinokheo'de Melpomene'nin aulos çalarken betimlendiği görülmektedir. (**Fig. 9**).

Fig. 9. Melpomene. (sağda) MÖ *ca.* 475-425

1.3.3. Terpsikhore

Terpsikhore'nin adı dans etmenin zevki anlamına gelen "*terpsis"* ve "*khoros"* kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir [42] . Dansı ve şiiri simgeleyen bu Mousa[43], tasvirlerinde genellikle lyra ve plektron ile görülmektedir[44]. MÖ *ca*. 450-420 yılına tarihlenen kırmızı figür amphorada ise Terpsikhore'nin arp çalarken betimlendiği görülmektedir (**Fig. 10**).

[42] http://www.theoi.com/Ouranios/MousaTerpsikhore.html (12.01.2017).
[43] Erhat, A., (2002): s. 281.
[44] http://www.theoi.com/Ouranios/MousaTerpsikhore.html (12.01.2017)

Fig. 10. Terpsikhore. (MÖ *ca*. 450-420)

1.3.4. Erato

Erato'nun adı Yunanca sevgili ve güzel anlamlarına gelen "*eratos*" kelimesinden gelmektedir [45] . Klasik dönemde lirik şiiri, özellikle aşk şiirini simgeleyen bu Mousa, genellikle elinde lyra tutarken tasvir edilir[46].

1.3.5. Polhymnia/Polyhymnia

Polhymnia'nın adı Yunanca "poly" çok, "hymnia" ilahi anlamına gelen iki kelimeden türetilmiştir[47]. İlahilerin Mousa'sı Polhymnia, genellikle ayakta ve dalgın bakışlı olarak tasvir edilmiştir[48].Geç Klasik Dönem'e tarihlenen Meidias Ressamı'na atfedilen kırmızı figür vazo parçasında Polhymnia lyra çalarken betimlenmiştir (**Fig. 11**).

[45] http://www.theoi.com/Ouranios/MousaErato.html, (13.01.2017).
[46] Erhat, A., (2002): s. 103.
[47] http://www.theoi.com/Ouranios/MousaPolyhymnia.html, (14.01.2017).
[48] http://www.theoi.com/Ouranios/MousaPolyhymnia.html, (14.01.2017).

Fig. 11. Lyra çalan Polhymnia.

1.3.6. Kalliope

Kalliope'nin adı güzel sesli anlamına gelen "*kallos"* ve "*ops"* kelimelerinden gelmektedir[49]. Hesiodos (*Thegonia, 52 v.d.*) Mousa'lara seslenirken Kalliope'nin bütün Mousa'ların başı olduğunu söyler. Bazı kaynaklarda lirik şiirin ve bazı kaynaklarda da epik şiirin Mousa'sı olarak geçen Kalliope[50], tasvirlerinde genellikle elinde kalem ve tablet tutmakta, bazen de lyra ile görülmektedir[51]. MÖ *ca.* 460-450 yıllarına tarihlenen Hesiodos Ressamı'na ait kırmızı figür pyksis'de Kalliope phorminks çalarken betimlenmiştir (**Fig. 12**). Ayrıca, Kalliope Orpheus'un annesi olarak da bilinmektedir.

[49] Erhat, A., (2002): s. 166.
[50] Erhat, A., (2002): s. 166-167
[51] http://www.theoi.com/Ouranios/MousaKalliope.html (17.01.2017).

Fig. 12. Kalliope. (MÖ *ca.* 460-450)

1.4. Seiren'ler

Seiren'ler, kadın gövdeli, kuş kanatlı, güzel sesli yaratıklardır. Pseudo Apollodorus [52] (*Bibliotheca*, E7, 18) Seiren'lerin, Akhelous ile Mousa Melpomene'nin kızları olduğunu söyler. İsimleri *Peisinoe, Aglaope* ve *Thelxiepeia'*dır. Ayrıca lyra ve aulos çaldıklardan bahseder.

Homeros (*Odysseia* XII, 40 v.d.) Seiren'lerin büyüleyen ezgilerinden ve onların ne kadar tehlikeli olduklarından söz eder:

…onlar büyüler yakınlarına gelen bütün insanları,
Kim yaklaşırsa bilmeden ve dinlerse onları yandı,
Bir daha onu evinde ne karısı karşılar ne çocukları.
Sirenler onu çayırda çınlayan ezgileriyle büyüler…

Odysseus (*Odysseia*, XII,184) ve arkadaşları, Seiren'lerin adasına vardıklarında, Seiren'ler Odysseus'a, tatlı ezgilerinin onlara çok şey öğreteceğini, bu nedenle bu ezgileri dinlemesi gerektiğini söyler;

[52] MS I. veya II. yüzyılda yaşamış yazar.

…durdur gemini de duy bizim sesimizi.
Hiçbir vakit bir kara gemi buradan geçemedi
durup dinlemeden ağzımızdan çıkan tatlı ezgileri,
dinlerler doya doya, daha çok şey öğrenir öyle giderler…

Seiren'lerin, şarkı söylemede usta oldukları kadar aynı zamanda bir müzik aleti çaldıkları da antik yazarlar tarafından bahsedilmekte ve tasvirlerde görülmektedir. Euripides [53] (*Helen*, 167 v.d.) Seiren'ler ve çaldıkları müzik aletlerinden şu şekilde bahseder:

…Gaia'nın kızları olan kanatlı bakireler, benim yasıma Libya Flütü, flüt ya da lir ile gelebilirler…

MÖ *ca.* VI. yüzyıla tarihlendirilen Emporion Ressamı'na atfedilen siyah figür lekythos'da iki Seiren figürü betimlenmiştir. Uçarken betimlenen Seiren figürlerinden biri aulos çalmaktadır (**Fig. 13**).

Fig. 13. Aulos çalan Seiren. (MÖ VI. yüzyıl)

[53] MÖ 480-406 yılları arasında yaşamış tragedya şairi.

Seiren'ler, iki kişi olduklarında,şarkı söylerken kendilerine aulos ve kithara ile eşlik ederler. Üç kişi olduklarında ise; biri şarkı söyler, diğer iki Seiren aulos ve kithara çalar[54]. Ayrıca tympanon ve lyra ile tasvir edildikleri de görülmektedir. MÖ *ca.* 340 yılına tarihlenen kırmızı figür kraterde, Odysseus'un gemisi, direğe bağlı Odysseus ve Seiren'lerden biri tympanon diğeri lyra ile betimlenmiştir (**Fig. 14**).

Fig. 14.Tympanon ve lyra çalan Seiren'ler. (MÖ *ca.* 340)

1.5. Maenad'lar/Bakkha'lar

Dionysos-Bakkhos ile ilişkili bu kadınlar, koroları ve davulları ile Dionysos'un dinsel törenlerindeki müziği üreten müzisyenlerdir. Bu törenlerde, *Kybris* adı verilen benekli ceylan postu giyinip başlarına sarmaşık çelenkler takarak, kendilerinden geçerek dans ederler. Euripides Bakkha'lar adlı tragedyasında, onların korosunun sözlediği ezgiden ve gümbürtülü davullarından bahseder[55]:

[54] Strevens, L. H., 'Sirens in Antiquity and the Middle Ages', Ed. Linda Phyllis Austern, Inna Naroditskaya, *Music of the Sirens*, Indiana University Press, Bloomington, 2006, s. 18-19.
[55] Erhat, A., (2002): s. 92.

...Hey Bakkha'lar, koşun,
Irmağından altın akan Tmolos'u şenlendiren kadınlar!
Kutlayın Dionysos'u
Derin gümbürtülü davullarınızla…

Maenad'ların vazo resimlerinde müzik aletleri ile birlikte resmedildikleri görülmektedir. En çok kullandıkları müzik aleti davuldur (**Fig. 37**). Farklı müzik aletlerini çalarken de betimlenmişlerdir. MÖ *ca* 450 yılına tarihlendirilen Methyse Ressamı'na atfedilen kırmızı figür göbekli kraterde, Dionysos'un yanında yer alan Maenad'lar olduğu düşünülen kadın figürleri aulos ve barbitos çalarken görülmektedir (**Fig. 15**).

Fig. 15.Aulos ve Barbitos çalan Maenad'lar. (MÖ *ca*. 450)

1.6. Kharit'ler

Adları parlaklık, ışıltı ve güzellik anlamına gelen *kharis* sözcüğünden gelen Kharit'ler güzeli simgeleyen tanrıçalardır[56]. Hesiodos'ta (*Theogonia*, 907 v.d.) isimleri *Aglaia, Euphrosyne* ve sevimli *Thalia* olarak geçer. Pausanias (9.35.1) *Auxo*

[56] Erhat, A., (2002): s. 173.

ve *Hegemone* adında iki Kharit'ten söz eder. Bu Kharit'lerden *Hegemone*'nin adı koro ve dansın lideri anlamına gelmektedir[57]. Homerik hymnos'larda, Mousa'lar ile birlikte korolarda yer aldıklarından bahsedilir. Artemis için yazılmış Homerik hymnos örnek verilebilir;[58]

…Gider büyük güzel evine sevgili kardeşinin,
Phoibos Apollon'un yurduna, Delphoi'un zengin halkına;
Mousa'lar ve Kharit'ler ile güzel korolar düzenlemek için…

Sappho, 103 no'lu fragmanında Kharit'lerin ve Mousa'ların güzel seslerini dinlemekten bahseder[59].

Smyrna'daki Odeion'da, ressam Apelles'in yapmış olduğu bilinen bir Kharit'ler portresinin yer alması[60], Kharit'lerin müzik ile olan ilişkisini destekleyen bir örnek olarak düşünülebilir.

1.7. Hora'lar

Yunan mitolojisinde doğada düzeni simgeleyen Hora'lar, ritmi oluşturan sembollerden biridir[61]. Tanrıların şenliklerinde Mousa'lar ve Kharit'ler ile birlikte yer alarak dans ederler. Bu tanrıçalardan biri, Pseudo Hyginus[62] *(Fabulae*, 183) tarafından *Mousika* olarak anılır. *Mousika*, müzik saati, müzik zamanı anlamına gelmektedir[63].

[57] Lonsdale, S. H., *Dance and Ritual Play in Greek Religion*, The Johns Hopkins University Press, Londra, 1993, s. 165.
[58] *Homeros İlahileri*, (2008): 27. Artemis'e, s. 104.
[59] Klinck, A. L., *Woman's Songs in Ancient Greece,* McGill-Queen's University Press, Montreal&Kingston Londra Ithaka, 2008, s. 119. ; Lardinois, A., 'Keening Sappho Female Speech Genres in Sappho's Poetry', *Making Silence Speak: Women's Voices in Greek Literature and Society,* Ed. Andre Lardinois, Laura McClure, Princeton University Press, New Jersey, 2001, s. 76.
[60] Şahin, I., 'Cult of Kharites in Klaros', *Arkeoloji Dergisi* (2008/2), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2008, s. 206.
[61] Çelik, S., Apollon ve Müzik, Gece Kitaplığı, Ankara, 2014, s.35.
[62] MS II. yüzyılda yaşamış Romalı yazar.
[63] http://www.theoi.com/Titan/Horai.html (16.12.2017)

1.8. Moira'lar

Kader tanrıçaları Moria'lar, Hesiodos'ta yaşam paylarımızı düzenleyenler diye tanımlanır[64]. Anakhe'nin kızları olan Moira'ların isimleri *Lakhesis, Klotho* ve *Atropos*'dur. Bu tanrıçalar beyaz cübbe ile tasvir edilirler. -MÖ IV. yüzyılda- Platon'da (*Republic*, 617c) Moira'ları, müzikle ilgisi olan diğer önemli grup Seiren'ler ile birlikte görüyoruz. Seiren'lerle uyum içinde müzik seslendirdiklerinden, Lakhesis şarkı söylediğinde Klotho ve Atropos'un ona katıldıklarından söz edilir[65]. Bu tanrıçalar aynı zamanda Hora'lar gibi ritmi oluşturan sembollerdendir [66] . Moira'lar "geçmişin", "bugünün" ve "geleceğin" şarkılarını söylerler[67].

1.9. Nymphe'ler

Kırlarda, sularda, ormanlarda yaşan doğal ve tanrısal varlıklar olan Nymphe'ler, Artemis'in korolarında yer alırlar. Ayrıca Strabon'da[68] onlardan birinin adı müzikal olarak geçer. Strabon, (10. 3. 10) Dionysos'un himayesindeki Nymphe'leri şöyle sıralar: *Lenai* (Üzüm ezen dansçılar), *Thai* (zevk ile ilgili), *Mimallones* (müzikal), ve *Naiades* (tatlı su).

1.10. Psykhe

Eros'un sevgisi olarak geçen Psykhe'nin müzikle doğrudan bir ilişkisine ulaşılamamıştır. Ancak Apuleius[69], (*The Golden Ass*, 4.28-6.24) Psykhe'nin emri üzerine lyra çalındığından ve koroların şarkı söylediğinden bahseder[70];

Psykhe, lir çalınmasını emretti ve böylece telli bir çalgıyla müzik yapılmaya başlandı.

O, borulara üflenmesini emretti ve böylece onların notaları duyuldu

[64] Erhat, A., (2002): s. 207.
[65] http://www.theoi.com/Daimon/Moirai.html (20.01.2017).
[66] Çelik, S., (2014): s. 35.
[67] Şahin, N., (1993): s. 166-167.
[68] MÖ 64-MS 24 yılları arasında yaşamış Yunan tarihçi, coğrafyacı ve filozof.
[69] MS *ca*. 124 ca. 170 yılları arasında yaşamış Romalı yazar.
[70] http://www.theoi.com/Ouranios/Psykhe.html (22.01.2017).

O, korolara şarkı söylemelerini emretti ve onlar da bunu yaptılar[71].

1.11. Nike (?)

Zaferi simgeleyen Tanrıça Nike'nin müzisyen kimliğine ilişkin herhangi bir yazılı bilgiye ulaşılamamamıştır. Ancak, olasılıkla Nike'nin vazo resimlerindeki sahnelerde, elinde kithara ile resmedildiği görülmektedir. Genellikle müzik yarışmalarına ait olan bu sahnelerde Nike, sanatçıya teslim etmek üzere elinde kithara tutarken tasvir edilmiştir[72]. MÖ *ca.* 470 yılına tarihlenen kırmızı figür lekythos'da Nike veya Mousa olduğu düşünülen figür, bir elinde kithara bir elinde de phiale tutmaktadır. Bu sahne olasılıkla bir müzik yarışmasına aittir ve tanrıça (Nike?), zaferi sembolize etmektedir (**Fig. 16**). MÖ *ca.* 470-450 yıllarına tarihlendirilen Yale Lekythos Ressamı'na atfedilen bir başka sahnede Nike, yanında ephebos ile betimlenmiş, elindeki kitharayı ephebos'a uzatırken görülmektedir (**Fig. 17**)

[71] Çev. Esra Kayıkçı Kamalı.
[72] Mathiesen, T. J., *Apollo's Lyre,* University of Nebraska Press, Lincoln, 1999, s. 258.

Fig. 16. Nike/Mousa elinde kithara ile. (MÖ *ca.* 470)

Fig. 17. Nike ve ephebos. (MÖ *ca.*470-45)

2. KADINLARIN ÇALDIĞI MÜZİK ALETLERİ

Dünya müzik aletleri, Avusturyalı etnomüzikolog Erich Moritz von Hornbostel ve Alman müzikolog Curt Sachs tarafından 4 grupta sınıflandırılmıştır[73]. Bu çalışmada belirlenen ve aşağıda verilecek olan antik dönemde kadınların çaldığı müzik aletleri bu gruplandırmaya göre düzenlenmiştir.

Aerofonlar - Nefesliler

Kordofonlar - Telliler

Membranofonlar - Membranlı vurmalılar[74]

İdyofonlar - Gövdeleriyle ses çıkartanlar[75]

2.1. Nefesliler (Aerofonlar)

2.1.1. Aulos

Aulos[76], Mezopotamya kökenli olduğu düşünülen, antik Yunan ve Roma döneminde kullanılmış olan nefesli bir müzik aletidir. Yunanca'da *aulos*, Latince'de *tibia* olarak isimlendirilmiştir[77]. Kyklad'larda Keros'da bulunmuş MÖ *ca.* 2800-2300'e tarihlenen aulos çalan heykelcik, aulos'un Ege dünyasındaki en erken örneğidir. Bununla birlikte Girit'te MÖ *ca.*1400'lere tarihlenen Hagia Triada'da bulunmuş Lahdin ön yüzünde bir tören sahnesinde aulos çalan bir figür resmedilmiştir (**Fig. 24**).

---

[73] Sachs, C., *The History of Musical Instruments*, Dover Publications, New York, 2006, s. 454-455. Bu sınıflandırma ilk olarak 1914'te *Zeitschrift für Ethnologie* dergisinde yayınlanmıştır.

[74] Membranofon Türkçe'ye Membranlı vurmalılar olarak çevirilmiştir. Sevsay, Ertuğrul, *Orkestrasyon Çalgılama ve Orkestralama Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. xi.; Membranlı vurmalılar için kimi zaman da derili, zarlı gibi terimler de kullanılmıştır. Dinçol, B.,*Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2003, s.16.

[75] Idiofonlar Türkçe'ye Gövdeleriyle ses çıkaranlar olarak çevirilmiştir. Sevsay, E., (2015): s. x.

[76] Antik Yunan Edebiyatından yapılan çevirilerde aulos'a flüt, kaval, çift flüt, boru gibi isimler verilmiştir. Ancak aulos'un kamışlı bir müzik aleti olduğu için flüt olmadığı bilinmektedir. Mathiesen, T. J., (1999): s.182. Sachs'a göre aulos, sert ve gür sesli bir çeşit obua'dır. Sachs, C.,*Kısa Musiki Tarihi*, Çev. İlhan Usmanbaş, Devlet Konservatuvarı Yayınları Serisi, İstanbul 1965, s. 28 Orjinal metinlerde "auloi" (çoğul) olarak geçen müzik aleti için bu çalışmada aulos sözcüğü kullanılmıştır.

[77] Aulos'un çoğulu Yunanca *auloi*, Latince *tibiae*'dır. Landels, J. G.,(1999): s. 24.

Aulos, Homeros *İlyada* destanında (10.9-13) savaş sahneleri içinde de yer alır:

Bakıyordu Troya Ovasına, (Agamemnon)
görüyordu İlyon önünde yanan ateşi,
kaval[78] *sesleri insan uğultusu geliyordu kulağına…*

MÖ I. bin yılın erken döneminden itibaren tapım gören, Yunan dünyasında da önemli bir etki oluşturan Phrygialı Ana Tanrıça Meter/Kybele'nin[79] müzikle bağı olduğu bilinmektedir. MÖ VI. yüzyılın başına tarihlendirilen bir Phrygia Ana Tanrıça kabartmasında, tanrıçanın yanında aulos ve arp çalan figürler yer almaktadır[80]. Ayrıca Ana Tanrıça için yazılmış XIV. Homerik ilahide, tanrıçanın sevdiği müzik aletlerinin seslerinden de bahsedilir;

Ey Musa'lar! Ey Zeus'un billur sesli kızları! Bana,
bütün tanrıların ve insanların anasının şarkısını söyleyin.
Davulların (tympanon) ve takırdayan kastanyetlerin (krotala) seslerinden,
boruların (aulos) iniltilerinden, kurtların ulumalarından, aslanların kükremelerinden,
uğultulu tepelerden, vadilerdeki gölgeli ağaçlardan hoşlanan tanrıçanın şarkısını.
Böylece seni ve diğer tanrıçaları selamlıyorum şarkılarımla[81].

Aulos, (Polluks [82] *Onamastikon* 4.70) *bombyx* adı verilen rezonatör, rezonatörün üzerinde yer alan *trupemata* denilen ses delikleri, *hypholmyon* adı verilen boyun kısmı, *holmos* adı verilen ağızlık kısmı ve *glotta* denilen kamış kısmından oluşur (**Fig.18**)[83].

[78] Orijinal dilinde *auloi* olarak geçmektedir.
[79] Roller, E. L., *Ana Tanrıça'nın İzinde*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 21.
[80] Roller, E. L., (2004): s. 75, Resim 10.
[81] *Homeros İlahileri*, (2008): XIV. Tanrıların Anasına, s. 90.
[82] MÖ II. yüzyılda Atina'da yaşamış dilbilimci, sofist ve akademisyen.
[83] Mathiesen, T. J., (1999): s. 184.

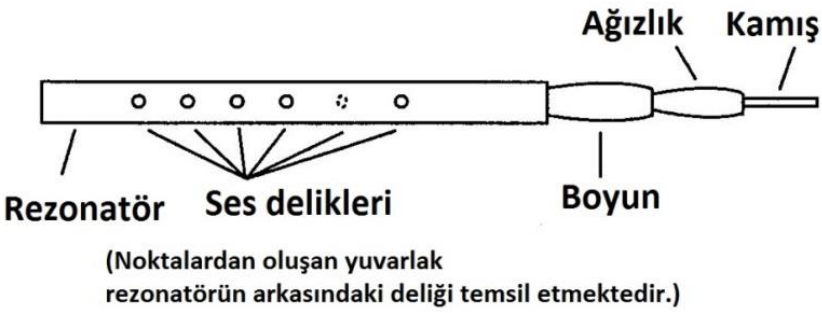

Fig. 18. Aulos'un bölümleri[84].

Aulos'un ağız kısmının çıkarılıp takılan bir parça olduğunu MÖ *ca.* 450-420 yıllarına tarihlendirilen Peleus Ressamı'na atfedilen kırmızı figür amphorada görüyoruz. Bu vazoda, *Melousa* (Melelosa) adı verilen kadın figürü parmağı ile aulos'un ağız kısmını takarken resmedilmiştir[85] (**Fig. 19**).

Fig. 19. Melousa. (MÖ *ca*. 450–420)

[84] Mathiesen, T. J., (1999): s. 184. Fig. 20. Bu figür bu tez için Türkçeleştirilmiştir.
[85] Kepçe, S. Ç., 'Antik Yunan Vazo Resimlerinde Müzik Aletleri', *Klasik Filoloji Seminerleri III,* Türk Eskiçağ Bilimleri III, Ege Yayınları, s. 24.

Julius Polluks, *Onomasticon* adlı eserinde (4.71) aulos'un rezonatör bölümünün kamış, lotus ağacı, boynuz, geyik kemiği, fildişi, kartal ya da akbaba kemiği gibi bir çok farklı malzemeden yapıldığını söyler. Bu müzik aletini çalarken *phorbeia* adı verilen bir ağız bandı kullanıldığı bilinmektedir. Deriden yapılan ve ensede yer alan bu bant ağızı kapatmakta, aulos'un kamışlarını birbirine yakın ya da uzak şekilde sabit tutmaya yaramaktadır[86]. Ayrıca phorbeia, yanakların şişmesini engeller ve daha az nefesle müzik aletinin üflenmesini sağlar[87]. Ancak C. Sachs'a göre yanakları saran bu bant yanak boşluğunda hava biriktirerek çalınmasını sağlayıp sesin gaydalardaki gibi sürekliliğini sağlamaktadır[88]. Athena, aulosu icat ettikten sonra onun sesinden çok hoşlanmıştır; ancak sudaki aksinde yanaklarının şişip çirkinleştiğini görünce müzik aletini fırlatıp atmıştır. Bu bilgiden, aulos'u çalmak için yanaklarda hava birikmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Aulos'u amatör ya da profesyonelce çalan erkeklere *auletes,* kadınlara *auletris* ve *auletria* denilirdi[89]. Aulos *hetaira*'lar tarafından *symposion*'larda sıklıkla kullanılan bir müzik aleti olduğundan, *auletris* sözcüğü zamanla *hetaira* ile aynı anlama gelen bir sözcük olarak kullanılmaya başlanmıştır[90].

Auletris'lerin ve auletes'lerin resmedildiği vazo resimlerinde aulos'un taşıma çantasının yer aldığını görmekteyiz. Gövde kısmı *sybene*; ağızlık kısmı da *klottokomeion* adı verilen çantalar kimi zaman duvara asılı olarak kimi zamanda auletris'lerin kolunda yer almaktadır[91]. Brygos Ressamı'na atfedilen MÖ *ca.* 480 yılına tarihlendirilen kırmızı figür lekythos'da, aulos çalan kadının arkasında bu çantanın yer aldığı görülmektedir (**Fig. 20**). Bu sahnenin symposion sahnesine ait olduğu düşünülmektedir. Sahnede yer alan kadın figürü olasılıkla bir hetaira'dır.

---

[86] Latincesi *capistrum*'dur. Mathiesen, T. J., s.v. 'Phorbeia' *The New Grove Online Dictionary of Music and Musicians* (12.12.2017).
[87] Şahin, N., *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın,* Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 188, dipnot 11.
[88] Sachs, C., (1965): s. 29.
[89] Sakka, L., *The Power of Music A Comparative Study Of Literature And Vase Paintings From Classical Athens*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) University Of Uppsala, Department of Archaeology and Ancient History, Sweden, 2009 s. 83.
[90] Plutarkhos, *Moralia* (*Eroticus*), 753D; Şahin, N., (2013): s. 188.
[91] Kepçe, S. Ç., (2006): s. 24.

Fig. 20. Duvarda asılı duran aulos çantası. (MÖ *ca.* 480)

Kadınların dans derslerinin aulos eşliğinde yapıldığını, Berlin Ressamı'na atfedilen MÖ *ca.* 440-430 yıllarına tarihlendirilen kalyks kraterde görüyoruz. Bu vazoda, aulos çalan kadın olasılıkla öğrencisi olduğu düşünülen kıza aulos ile müzik eşliği yapmaktadır (**Fig. 21**). Aulos çalan kadının kafasında yer alan fileden dolayı bir hetaira olduğu ve bu sahnenin hetaira'lara ait bir okul sahnesi tasviri olduğu düşünülmektedir.

Fig. 21. Aulos eşliğinde dans dersi. (MÖ *ca.* 440-430)

Antik Yunan hayatında en yaygın kullanılan müzik aletlerinden biri olan aulos, dini ritüellerde, tiyatroda, müzik yarışmalarında, symposion sahnelerinde, savaş sahnelerinde yani sosyal hayatın hemen hemen her alanında karşımıza çıkar. Vazo resimlerinden ve yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre aulos çalarken betimlenen Tanrıçalar arasında Athena, Mousa'lar ve Maenad'lar yer almaktadır. Sosyal hayatın içinde kadınlar arasında ise özellikle symposion sahnelerinde, dini ritüellerde ve müzik (dans) derslerinde görülmektedir.

2.1.2. Syrinks

Syrinks, genellikle sazdan yapılan boruların balmumu ile bir araya getirilmesi ile oluşan nefesli bir müzik aletidir. Her borunun bir ton ürettiği bu müzik aletinde ton farkı aynı uzunlukta balmumu doldurularak ya da farklı uzunlukta boru kullanılarak elde edilirdi[92].

Mitolojiye göre Syrinks, Arkadia'da yaşayan bir Nymphe'dir. Tanrı Pan onu çok beğenip peşine düşer. Tam yakalayacağı sırada syrinks bir saz haline dönüşür ve rüzgar estikçe tatlı tatlı öter. Pan bu kamışları alıp balmumu ile birleştirdiğinde syrinks yani Pan flütü meydana gelir[93] .

Syrinks'in bir kadın figürünün elinde yer aldığı en erken betimine MÖ *ca.* 570 yılına tarihlenen çömlekçi Ergotimos ve ressam Kleitias imzalı François Vazosu'nda rastlanmaktadır. Volütlü krater formuna sahip bu vazoda Mousa Kalliope syrinks çalarken betimlenmiştir (**Fig. 22**).

[92] Çelik, S., (2014): s. 84.
[93] Erhat, A., (2002): s. 277.

Fig. 22. Syrinks çalan Kalliope. (MÖ *ca.* 570)

2.2. Telliler (Kordofonlar)

2.2.1. Lyra

Lyra, kelimesi klasik dönemde iki farklı anlamda kullanılır: *Lyra*, *barbitos*, *kithara* ve *phorminks*'ten oluşan lyra ailesinin genel adı olarak; diğeri sadece kaplumbağa kabuğu lyra'yı anlatmak için kullanılmıştır[94]. Bu başlıkta kaplumbağa kabuğu Lyra anlatılacaktır[95]. Sappho'nun eserlerinde de lyra *khelys* ve *khelynna* şeklinde geçer[96]. MÖ III. binde, Ur Kral Mezarı'nda ele geçen görkemli müzik aletleri olan lyra'lar en eski örnekleri oluşturmaktadır. Bunlar arasında MÖ 2650 yılına tarihlenen Queens Lyra olarak adlandırılan ahşap ve değerli madenler kullanılarak işlenmiş lyra önemli bir yere sahiptir. Bu lyra, kraliçeye atfedilmesi açısından önem taşımaktadır (**Fig 23**).

[94] Maas, M.,s.v. 'Lyra' *The New Grove Online Dictionary of Music and Musicians* (05.11.2017).
[95] Yunanca'da *khelys*; Latince'de *testudo* olarak kullanılmıştır.
[96] Anderson W. D., *Music and Musicians in Ancient Greece*, Cornell University Press, New York 1994, s.75.

Fig. 23. Queen's Lyra. (MÖ *ca.* 2650)

Ege dünyasındaki en erken Lyra örneğine MÖ 1400 civarında Hagia Triada'da Lahdinin freskosunda rastlanır (**Fig. 24**). Bu freskolar hem aulos'un hem de lyranın Ege dünyasında kurban törenlerinde ne kadar eskiye dayandığını göstermesi açısından önemlidir.

Fig. 24. Hagia Triada Lahti, lyra'nın adak töreninde kullanılması. (MÖ *ca.* 1400)

Kaplumbağa kabuğu çürüyebilen bir malzemedir, dolayısıyla günümüze ulaşmış lyra örneği pek bulunmamaktadır. Ancak 2004-2007 ve 2008 yıllarında

Klaros'da yapılan kazı çalışmalarında Apollon Klarios'a adanmış sunakta N. Şahin'in farklı lyralara ait olduğunu düşündüğü kaplumbağa kabukları ele geçmiştir[97]. Ayrıca Argos'daki müzede, British Museum ve Reggio Müzesi'nde kaplumbağa kabuğu ses kutusuna ait parçalar yer almaktadır. British Museum'daki lyra restore edilmiştir[98].

Mitolojiye göre lyra'nın bulucusu Hermes'dir. Hermes için yazılmış homerik hymnos'da (41-56)[99] lyra'nın yapılışı ve Hermes tarafından çalınması anlatılmıştır. Lyra'da kaplumbağa kabuğuna öküz derisi gerilerek, kamış sapları ile iğnelenerek *ekheion* adı verilen bir ses kutusu oluşturulmuştur. Bu ses kutusuna, kabuğun içinden geçirilmiş ileriye doğru uzanan simetrik olarak kavislenen *pekheis* adı verilen kollar yerleştirilir (**Fig. 25**). Bu müzik aletinde genellikle telli çalgıların çoğunda olduğu gibi iki tane eşik bulunur. Bunlardan biri kaplumbağa kabuğundan yapılmış ses kutusunun üzerinde, diğeri ise tellerin gerildiği desteği tutan iki adet kola bağlıdır. Koyun işkembesinden yedi tel müzik aletinin en altından eşiğine kadar gerilmekte ve yapıldıktan sonra Hermes plektron ile çalmaktadır.

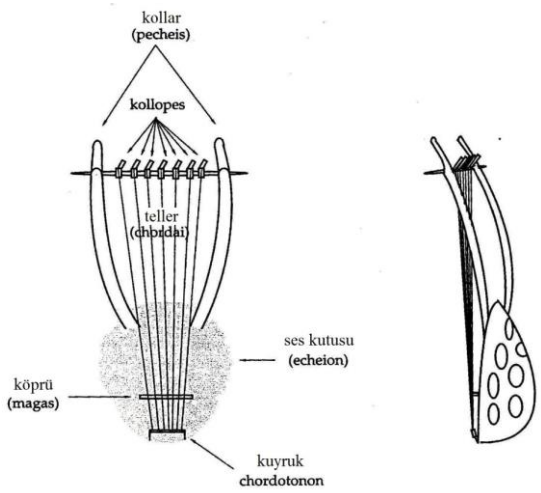

Fig. 25. Lyra'nın bölümleri[100].

[97] Çelik, S., (2014): s. 99.
[98] Roberts, H., 'Reconstructing The Greek Tortoise-Shell Lyre', *World Archaeology 12* (1981): 303-12, British Museum 1816,0610.501.
[99] *Homeros İlahileri*, (2008): IV. Hermes'e, s. 53.
[100] Mathiesen, T. J., (1999): s. 239; Mathiesen'in kitabında fig. 35 adıyla yazılan figür bu çalışma için Türkçeleştirilmiştir.

Pausanias, (8.54.7) Parthenion Dağı'nın lyra'lar için en iyi kaplumbağalara sahip yer olduğundan bahseder. Burada yaşayan bir tür olan *Testudo Marginata*'nın kabuğu bugünkü ölçüleri itibariyle 20-30 cm uzunluğunda, 10-13 cm derinliğindedir[101].

Strabon, (13.2.5) –yıllarında yaşadığı bilinen-Lesboslu ozan Terpandros'un[102] dört telli lyra yerine yedi telli lyra'yı kullanan ilk kişi olduğundan bahseder.

Lyra, vazo resimlerinden edindiğimiz bilgiye göre, Artemis'in (**Fig. 5**)ve Mousa'ların (**Fig. 11**) elinde görülmektedir. Platon'un (*Yasalar*, 809e-810a) eğitim sisteminde bu müzik aletini zorunlu tutması ve vazo resimlerindeki okul sahnelerinden edindiğimiz bilgiler lyra'nın eğitimde önemli bir yere sahip olduğunu kanıtlamaktadır (**Fig. 26**).

Fig. 26. Müzik Dersi. (MÖ *ca.*480-470)

Ancak lyra'nın eğitim ile ilişkisini gösteren antik kaynaklar ve vazo resimleri genellikle erkek öğrenciler hakkında bilgi vermektedir. Lyra'nın kızlar tarafından Sappho'nun okulunda kullanıldığı bilinmektedir (**Fig. 43**)[103].

[101] Mathiesen, T. J., (1999): s. 238.
[102] MÖ 712-645 yılları arasında yaşamıştır.

Lyra ayrıca dini ritüellerde ve symposion'larda kullanılan bir müzik aletidir. Bununla birlikte lirik ozanların eşlik için kullandığı bir müzik aleti olduğu da bilinmektedir. Sappho, Korinna gibi kadın ozanlar müziği ve şiiri ürettikleri için muhtemelen lyra da çalabiliyorlardı. Lyra çalan kadınlara *lyristria* denilmektedir[104]. MÖ *ca.* 440-430 yıllarına tarihlendirilen Polygnotos grubuna atfedilen kırmızı figür hydria'da lyra ve aulos çalan kadın figürleri yer almaktadır (**Fig. 27**).

Fig. 27. Lyra ve aulos çalan kadınlar. (MÖ *ca.*440-430)

2.2.2. Barbitos / Barbiton

Çıkış yeri Küçük Asya olarak kabul edilen *barbitos*, Strabon'a (10.3.17) göre Yunanca bir kelime değildir. Homeros ve Hesiodos'un metinlerinde de adı geçmez. Barbitos için bilinen en erken referans Lesboslu ozan Alkaios'tan[105] bir alıntıdır (*Frag.* 70.3-5)[106]. Buna karşın Pindaros (*Encomia*, fr. 125) bu aletin icatçısı olarak, "piktis" denilen bilinmeyen bir Lydia müzik aletinden esinlenen Lesboslu

[103] Şahin, N., (2013): s. 204.; Bu konuda detaylı bilgi, Müzisyen Kadınlar bölümünde Sappho başlığında ve Sosyal Hayatta Müzik bölümünde Eğitim başlığında verilmiştir.
[104] Şahin, N. ,(2013): s. 204
[105] MÖ 620-VI. yüzyıl arasında yaşamıştır.
[106] Oksyrhynkhosa Papyrus 1234, Greek Lyric 1.274.

Terpandros'u gösterir. Barbitos'un icadı Teoslu Anakreon'a [107] da atfedilir [108] . Barbitos, lirik şiirlere eşlik eden bir müzik aleti olarak aynı zamanda Sappho, Bakkhylides[109]ve Keoslu Simonides[110] ile anılır[111].

Barbitos, lyra'ya benzeyen; fakat kolları onunkinden daha uzun olan ve içeri doğru kıvrılan telli bir müzik aletidir. Barbitos'un kollarının uzun olması rezonansın artmasını sağlar. Böylelikle lyra'dan daha pest bir çalgı elde edilmiş olur. Aynı zamanda ses hacmini büyütebilmek için tel sayısı da artırılmıştır[112]. Açık ve parlak bir sesi olduğu bilinmektedir[113].

Sappho genellikle barbitos çalarken betimlenmiştir. Alkaios ve Sappho'nun elinde barbitos ile tasvir edilmesi (**Fig. 42**) popüler bir müzik aleti olduğunun ve şarkıya eşlik için kullanıldığının kanıtı olarak gösterilir[114]. Barbitos, vazo ressamları tarafından symposion, komos, erotik sahneler, dans sahneleri ve içki şenliklerinde resmedilmiştir. Dionysos ile ilişkilendirilen bu müzik aleti, dans edip kyliks taşıyan, aulos ve barbitos çalan Satyr'ler ve Bakkha'lar ile birlikte vazo resimlerinde görülmektedir[115] (**Fig. 15**). Barbitos ayrıca Mousa'lar ile birlikte de betimlenir. MÖ *ca*. 440-430 yıllarına tarihlendirilen kraterde ortada kayalık üzerinde resmedilmiş Mousa figürü barbitos çalmaktadır (**Fig. 28**).

[107] MÖ 582-545 yılları arasında yaşamış Yunan lirik ozan.
[108] Snyder, J. M., s.v. 'Barbiton' *The New Grove Online Dictionary Of Music and Musicians* (09.10.2017)
[109] MÖ 505-450 yılları arasında yaşamış Keoslu lirik ozan.
[110] MÖ 556-467 yılları arasında yaşamış lirik ozan.
[111] http://www.perseus.tufts.edu/barbitos (01.12.2017). Maas, M., Snyder, J. s.v. 'barbitos', perseus encyclopedia.
[112] Landels, J. G., (1999): s. 66.
[113] Mathiesen, T. J.,(1999): s. 251.
[114] Maas, M., Snyder, J., s.v. 'barbitos' perseus encyclopedia, http://www.perseus.tufts.edu/barbitos, (01.12.2017).
[115] Mathiesen, T. J.,(1999): s. 252.

Fig. 28. Barbitos çalan Mousa. (MÖ *ca.* 440-430)

Barbitos, lyra gibi eğitim temalı sahnelerde de görülmektedir. MÖ *ca.* 480-470 yıllarına tarihlendirilen Pig Ressamı'na ait olduğu düşünülen kırmızı figür hyria'da, barbitos ile eğitim sahnesi tasvir edilmiştir (**Fig. 29**). Sakallı olan figür öğretmendir ve sağ elinde plektron yer almaktadır. En arkada aulos çalan figürün arkasında aulos'u taşımaya yarayan *sybene* adı verilen bir kılıf görülmektedir[116]. Böyle bir sahnenin resmedilmesine karşın Aristoteles[117] (*Politika*, 8.1341a) bu müzik aletinin eğitim için uygun olmadığını belirtmiştir[118].

[116] Anderson, W. D., (1994): s. 195.
[117] MÖ 384-322 yılları arasında yaşamış Yunan filozof.
[118] Mathiesen, T. J., (1999): s. 253.

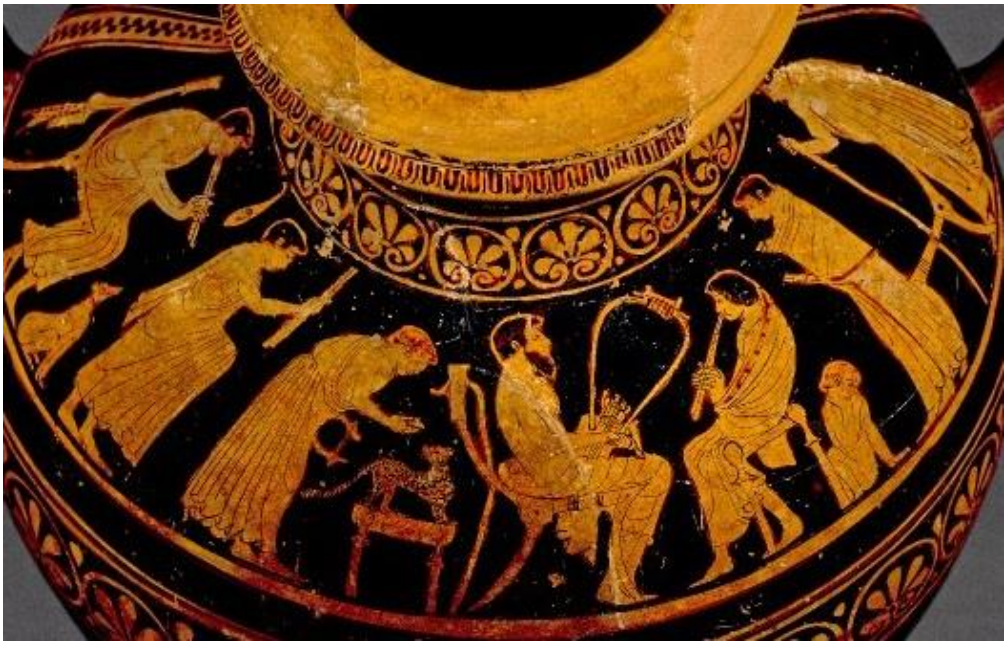

Fig. 29. Barbitos ile müzik dersi. (MÖ *ca*. 480-470)

2.2.3.Phorminks

Phorminks[119], Homeros'un *Odysseia* destanında (VIII, 65-70) ince ve keskin sesli olarak tanımlanmıştır;

…Pontonoos[120] *bir koltuk uzattı, altın çivili,*
dayadı koltuğu halkın ortasında koca bir direğe,
astı ince ve keskin sesli sazını (φόρμιγγα)
tam başının üstünde bir çengele…

Menidi'de bulunan bir Miken mezarında (MÖ *ca* 1550-1100) phormiks'e ait olduğu düşünülen sağ ve sol kol parçaları ve çapraz kiriş parçaları bulunmuştur. Bu parçalara göre erken dönem phormiks'in yüksekliğinin 60-75 cm arasında olduğu anlaşılmıştır[121]. Phorminks, vazo resimlerinde, C şeklinde bir gövdeye ve ileriye uzanan iki kola sahip bir yapıda çizilmiştir. Bu kollardan uzanan eşik benzeri bir parça ile gövde arasına gerilmiş tellerden meydana gelir. Hayvan bağırsağından

[119] Phorminks'in en erken örneğinin Karatepe kabartmalarındaki lir tipi olduğu düşünülmektedir. Dinçol, B., (2001): s. 25.
[120] Phaiaklar'ın başı kral Alkinoos'un sarayındaki haberci.
[121] Mathiesen, J. T., (1999): s. 254.

yapılan teller genellikle dört tanedir[122]. Phorminks'in, ahşap gövdeli olduğu ve bazen fildişi ve altın gibi dekoratif malzemelerle süslendiği, özellikle vazo resimlerinde gövdesine bir çift çember ya da göz çizildiği görülmektedir[123]. Bu çemberlerin süsleme amacı ile yapılmasının yanında köprüye yakın yer aldıkları için ek ses delikleri olarak kabul edilmeleri de mümkündür[124]. Phorminks, vazo resimlerinde genellikle duvara asılı dekoratif bir malzeme olarak eğitim ile ilgili sahnelerde görülür.

Bu müzik aletinin, tanrıçalar arasında genellikle Mousa'lar tarafından çalındığı; ölümlü kadınlar arasında da eğitim sahnelerinde duvarda asılı olarak betimlendiği görülmüştür. MÖ *ca.* 445 yılına tarihlenen beyaz lekythos'da Helikon Dağı'nda oturarak phorminks çalan bir Mousa resmedilmiştir (**Fig. 30**).

Fig. 30. Helikon Dağı'nda phorminks çalan Mousa. (MÖ *ca.* 440)

[122] Kepçe, S. Ç., (2006): s. 30.
[123] Mathiesen, J., T., (1999) s. 254.; Kepçe, S. Ç., (2006): s. 30; İlyada'da (9.185-190), Akhilleus'un güzel işlenmiş gümüş köprülü bir çalgısı olarak söz edilmiştir.
[124] Çelik, S., (2014): s. 95.

2.2.4. Kithara

Kithara, lyra sınıfına giren antik dünyadaki en büyük ve gösterişli müzik aletlerinden birisidir. Boyutu sebebiyle benzerlerinden daha ağır, gövdesi yekpare, dış kenarları köşeli bir yapıya sahiptir. Kithara genellikle ağaç malzemeden yapılır. Ancak köprü, eşik ve tellerin bağlandığı ve gerildiği burgular gibi parçaları fildişi gibi sert malzemeler de kullanılarak yapılır.

Kithara, köşeli bir ses kutusuna benzer bir kaide üzerine her iki yandan yukarıya doğru uzanan kollardan oluşan bir gövdeye sahiptir. Vazo resimleri iki boyutlu çizildiği için ses kutusu yani gövdeyi oluşturan en büyük parçanın kalınlığı (hacmi) konusunda bir fikrimiz bulunmamaktadır[125]. Tellerin bağlandığı kollar iki parçadan oluşur. İlk parça yay formunda her iki yanda simetrik olacak şekilde konumlanır. İkinci parça ise; yukarıya uzanan dikdörtgen prizma olduğu tahmin edilen ve tellerin gerildiği üst eşiği tutan masif ağaçtan bir yapıya sahiptir. Ses kutusunun altında tellerin bağlandığı alt eşik, yukarıdaki güçlü kollarda da tellerin gerildiği üst eşik yer alır. Kitharanın akort sisteminin seslendirilecek olan esere göre değişebileceği tahmin edilmektedir. Bunun sebebi her bir farklı bir sese akortlanabileceği için sonuç olarak tel sayısı kadar ses olasılığına sahip olabileceği düşünülmektedir. Kithara'nın plektron ile çalındığı vazo resimlerinde görülmektedir (**Fig. 31**).

[125] Ses kutusu olan gövdenin içinin boş ya da dolu olup olmadığı hakkında da bir tahmin yürütememekteyiz. Bu kanımızın sebebi müzik aletlerinin evriminin genellikle birbirini taklit eder şekilde gelişmesidir. Örneğin günümüzde ses kutusuna sahip birçok müzik aletlerinin gövdesi genellikle boştur ve gövde içinde rezonansa geçen sesin dışarıya çıkabilmesi için gövde üzerinde bir ses deliği bulunmaktadır.

Fig. 31. Kitharodos ve plektron detayı. (MÖ *ca*. 490)

Klasik dönemdeki vazo resimlerinde kithara genellikle 7 tele sahiptir (**Fig. 31**). Her bir tel bir sese akortlanır ve her birine dişil sıfatlardan oluşan isimler verilmiştir (**Fig. 32**).[126] *Hypate* (en yüksek), *Parhypate* (en yükseğin yanında), *Likhanos* (işaret parmağı), *Mese* (orta), *Trite* (üçüncü), *Paranete* (sonun yanındaki), *Nete* (son) anlamlarını taşımaktadırlar.

1	2	3	4	5	6	7
Hypatē	Parhypatē	Lichanos	Mesē	Tritē	Paranētē	Nētē

Fig. 32. Kithara tellerine verilen isimler.

Delphi Apollon tapınağında tapınıldığı bilinen Hypate, Mese ve Nete adlı Mousa'ların isimlerinin de (Platon, *Republic* IV 436C-441B) en yüksek, orta ve en son teller ile aynı adı taşıdıkları bilinmektedir.

[126] Landels, J., G.,(1999): s. 54.

Apollon'a ait bir müzik aleti olan kithara tanrıçalar arasında vazo resimlerinde ve kabartmalarda Athena ve Artemis'in elinde görülmektedir (**Fig. 4,6**). Ancak kithara, sosyal hayatta kadınların çaldığı bir müzik aleti değildir[127].

2.2.5. Arp

Arp,[128], Yunan dünyasına doğudan gelmiş çok telli bir müzik aletidir [129]. Tel sayısı genellikle 16 ile 22 arasında değişmektedir [130].Bu aile; *trigonon, pektis, magadis, sambuke'den* oluşur. Bu isimler Strabon'da (10.3) yabancı/yunanca olmayan kelimeler olarak geçmektedir. Bu gruba plektron kullanılmadan çalınan müzik anlamına gelen psalterion denilmektedir [131]. Aynı isimden türemiş olan *Psaltria* kelimesi de arp çalan kadın müzisyenler için kullanılmaktadır[132]. MÖ V. yüzyılda biri düz tabanlı dik açılı üçgen formlu biri de kavisli bir çerçeveye sahip olan iki arp tipi vazo resimlerinde karşımıza çıkmaktadır [133]. Özellikle vazo resimlerinde kadınların oturur vaziyette, telleri çekerek çaldıkları görülmektedir. Sachs'a göre arp'lar Doğu'dan gelen köle kızlar tarafından çalınmaktadır[134].

Oinomos Diogenes'in aktardığı Athenaeus'un bir pasajında (*Deipnosophistae* 14.38) magadis, pektis ve trigonon'un Artemis kültü ve kadınlarla olan ilişkisini göstermektedir[135].

...Halys Nehri kenarında yaşayan Lydialı ve Baktrialı bakirelerin, defnelerin gölgelendirdiği ağaçta, Tmolialı tanrıça Artemis'e tapındıklarını duyarım, magadis'in hareketlerle tellerine vurduklarını, bir trigona ve pektislerin

[127] Anderson, W. D., (1994): s.177.; N. Şahin'e göre kithara klasik dönemde genç kızlar tarafından çok az çalınmış, Hellenistik Dönem'de sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Şahin, N., (2013): s. 199.
[128] Ege dünyasındaki en erken örneği Kyklad'larda bulunmuş arp çalan mermer figürdür.
[129] Sachs, C., (2006): s.136.
[130] Landels, J. G., (1999): s.73.
[131] Landels, J. G., (1999): s. 74.
[132]Mckinnon, J. W., s.v. 'Trigonon', *The New Grove Online Dictionary Of Music and Musicians* (11.12.2017).
[133] Landels, J. G., (1999): s. 73.
[134] Sachs, C., (1965): s.28.
[135] Mathiesen, T. J., (1999): s. 274.

çalınmalarını dengelediklerini, o sırada Pers alayı hoşgeldiniz diyen auloslarla korolara katılır...[136]

Bu müzik aletlerinin kadınlarla olan güçlü ilişkisinin yanında Sappho'nun pektis'in bulucusu ya da bu müzik aletini ilk kullanan kişi olduğu bilinmektedir[137].

Anakreon'un şiirinde de adı geçen Pektis'in bazen magadis ile özdeş olduğu bazen de iki ismin de aynı pasajda kullanıldığı görülmektedir. Ephorios' a göre bir süre sonra magadis sambyke olarak anılmıştır. Aristides Quintilianus'a [138] göre sambyke, yumuşak ve kadınsı bir tınıya sahip kısa telli bir çalgıdır[139].

Vazo resimlerinde, trigonon olarak adlandırılan dik üçgen formuna sahip Phyrigyalı ya da Suriyeli olarak anılan doğu kökenli çevreveli bir müzik aleti görülmektedir[140]. Oturur vaziyette bir müzisyenin kucağında betimlendiğinde dik tarafı müzisyene yakın durmakta ve teller kavisli arp'in tam tersi şekilde uzundan kısaya doğru sıralanmaktadırlar[141]. Trigonon, vazo resimlerinde Mousa'ların elinde betimlenmiştir (**Fig. 33**). Yunan sosyal hayatında ise evlilik törenlerinin resmedildiği Lebes Gamikos'larda karşımıza çıkmaktadır.

Peleus Ressamı'na atfedilen MÖ *ca*. 450-420 arasına tarihlendirilen kırmızı figür amphorada Mousa Terpsikhore oturur vaziyette kavisli bir arp çalarken betimlenmiştir[142] (**Fig. 10**). Bu arp tipi düz bir tabana ve yukarıya doğru uzanan kavisli bir kola sahiptir. Oturur vaziyette tutulduğunda tellerin kısadan uzuna doğru yer aldığı görülmektedir.

MÖ *ca.*420-410 yıllarına tarihlendirilen volütlü kraterde dokuz Mousa tasvir edilmiştir (**Fig. 33**). Ortada oturur vaziyette trigonon ve lyra çalan figürler ve onların ortasında da ayakta phorminks (kithara ?) çalan bir kadın figürü ve ayrıca vazonun kenar kısımlarında aulos çalan figürler yer almaktadır. Burada yer alan trigonon'un

[136] Mathiesen, T. J., (1999): s. 274, Çev. Gülsüm Koç.
[137] Mathiesen, T. J., (1999): s. 274
[138] MS 2/3. Yüzyılda yaşamış Yunan yazar.
[139] Sachs, C.,(2006): s. 136.
[140] Sachs, C., (2006): s.136.
[141] Landels, J. G., (1999)s. 74.
[142] Mathiesen'e göre bu arp tipi trigonon olarak geçmektedir. Landels ise trigonon'u üç kenarı olan bir arp olarak tanımlamaktadır.

bir kenarı daha kalın gözükmektedir ve tel deliklerinden tellerin kısadan uzuna doğru sıralandığı anlaşılmaktadır.

Fig. 33. Birlikte müzik yapan Mousa'lar (MÖ *ca.* 420 – 410)

Arp, vazo resimlerinde mitolojik figürler arasında Mousa'ların elinde betimlenmiştir. Sosyal hayatta ise hem hetaira'lar hem de yunan toplumundaki kadınlar tarafından kullanılan bir müzik aletidir[143]. Ayrıca vazo resimlerinde N. Şahin'e göre gelin figürünün elinde de betimlenmiştir[144] (**Fig. 53**).

2.2.6. Pandoura /Trikhordon

Yunanca adı trikhordon olan müzik aleti genellikle Sümmerce pantur kelimesinden türetilmiş pandura (pandoura) ismi ile anılmaktadır[145]. Pandoura, telli sazlar grubuna giren, küçük bir ses kutusu olan bir müzik aletidir. Ses kutusu gövdenin omuz kısımlarından eğimli olarak üçgen şeklinde sergilenmiştir (**Fig. 34**). Sap kısmı neredeyse gövdenin iki katı uzunluğa sahiptir ve akort mandalları sapın üst

[143] Sachs, C., (2006): s. 136.
[144] Şahin, N., (2013): s. 209.
[145] Sachs, C., (2006): s. 137.

kısmında görülmektedir[146]. Polluks, pandoura'nın üç telli olduğunu belirtmiştir. Fakat görsellerden tel sayısının kesinliğine dair bilgi edinilememektedir[147].

MÖ IV. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen Leto ve çocuklarının onuruna inşa edilen Mantineia Tapınağı'nda altı adet Mousa kendilerine özgü karakteristik sembollerle tapınağın duvarlarında sergilenmiştir. Mousa'lardan bir tanesi kayanın üzerinde oturur vaziyette, elinde küçük bir gövdeye ve uzun bir sapa sahip bir müzik aleti ile tasvir edilmiştir (**Fig. 34**). Bu müzik aletinin pandoura olduğu düşünülmektedir. Pandoura genel olarak heykel veya pişmiş toprak figürinlerde karşımıza çıkmaktadır[148]. Genellikle Mousa'ların ellerinde görülen bu müzik aletinin sosyal hayatta kadınlar tarafından kullanıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Fig. 34. Pandoura çalan Mousa (MÖ *ca.*V. yüzyıl)

[146] Mathiesen, T. J., (1999): s. 283.
[147] McKinnon, J. W., s.v. 'Pandoura' *The New Grove Online Dictionary Of Music and Musicians* (13.09.2017)
[148] Landels, J. G., (1999): s. 77.

2.3. Membranlı Vurmalılar (Membranofonlar)

2.3.1. Tympanon/Rhoptron[149]

Tympanon ve *Rhoptron*, Plutarkhos ve Suidas tarafından benzer şekillerde anlatılmıştır. Plutarkhos, Persler'in rakiplerini korkutmak için rhoptron adı verilen çevresinde bronz ziller bulunan ve gürültü yapmak için kullanılan bir aletten bahseder[150]. Aynı alet, Aristophanes'in *Nubes* isimli oyununda gök gürültüsü sahnesinde de kullanılmıştır[151]. Suidas ise tympanon adı verilen çam veya köknar ağacından yapılan boş bir gövde ve çevresinde zillerden oluşan benzer bir araçtan bahsetmektedir. Rhoptron, Phrygialı ana tanrıça *Kybele*'nin rahipleri olan Korybantes ile ilişkilendirilmiştir[152]. Euripides'in *Bakkha'lar* Tragedyası'nda Kureta'ların[153] bu müzik aletini icat edip Rhea'a verdikleri yazılıdır[154];

Ey karanlık diyarı Kureta'ların.
Girit'te Zeus'un doğduğu kutsal mağaralar!
Orada icat ettiler, benim için,
Üç sorguçlu miğfer giyen Korybant'lar
Çembere gerilen deriyi.
Orada karıştı çoşkun davul sesleri
Phrygia kavallarının tatlı nefeslerine.
Korybant'lar davulu Rhea anamıza verdiler
Bakkha'ların çığlıkları arasında gümbürdesin diye.

Tympanon adı verilen el davulu bir kasnağın üzerine deri gerilmiş 30-40 cm çapında bir müzik aletidir. Genellikle vazo resimlerinde sol el ile tutulup sağ elle çalınır[155]. Ayrıca yine vazo resimlerinde bu müzik aletinin kenarlarında kulplarının olduğu örnekler görülmektedir. Bu müzik aleti yalnızca kadınlar tarafından çalınırdı

[149] Rhoptron İdyofon sınıfına giren bir müzik aleti olmasına rağmen bu sınıfta tympanon ile birlikte incelenmiştir.
[150] Bushala'ya göre rhoptron, bir davul değil gürültü üreten bir araçtır. Bushala, E. W.,'ροπτρον as a Musical Instrument', *Greek, Roman, and Byzantine Studies 10*, 1969, 169-172, s. 170.
[151] Mathiesen, T. J., (1999): s. 174.
[152] Bushala, E. W., (1969): s. 169.
[153] Kureta'lar Giritli ana tanrıça Rhea'nın rahipleridir.
[154] Erhat, A., (2002): s. 180
[155] Landels, J. G., (1999): s. 81.

ve baget benzeri herhangi bir araç kullanılmazdı[156]. Vazo resimlerinde genellikle Dionysos onuruna dans eden Maenad'ların/Bakkha'ların ellerinde tasvir edilmiştir (**Fig. 35**).

MÖ *ca.* 435 yılına tarihlenen Polygnot grubu ressamına atfedilen kırmızı figür volütlü kraterde Bakkha figürlerinden birinin tympanon çaldığı, diğer Bakkha'larında kendilerinden geçerek dans ettiği görülmektedir (**Fig. 48**). Vazo resminde ayrıca aulos çalan bir kadın figürün yer alması bu müzik aletinin aulosla da birlikte kullanıldığını göstermektedir.

MÖ V. yüzyıla ait Kleophrades Ressamı'na atfedilen bir pelikede yine Bakkha olduğu düşünülen kadın figürü tympanon çalarken karşısındaki Satyr'e bakarken betimlenmiştir (**Fig.35**). Benzer bir sahne MÖ erken IV. yüzyıla tarihlendirilen kırmızı figür kalyks kraterde görülmektedir. Sahnede Maenad olduğu düşünülen kadın figürü Satyrlerin arasında dans ederek davul çalmaktadır (**Fig. 36**).

Fig. 35. Tympanon çalan Bakkha figürü (MÖ V. yüzyıl)

[156] Anderson, W. D., (1994): s. 185.

Fig. 36. Tympanon çalan Maenad (MÖ erken IV. yüzyıl)

2.4. Gövdeleriyle Ses Çıkaranlar (İdyofonlar)

2.4.1. Krotala

Krotala, sert malzemeden yapılan boş bloklardır. El ya da parmaklara deri ile bağlanır ve birbirine çarptırılarak ses elde edilir. Krotala, iki parçadan oluşan bir müzik aleti olduğu için tıklayanlar ya da tıktıkçılar anlamına gelen çoğul bir kelimedir. Genellikle kastanyete benzetilir, ancak benzer prensiple çalınmasına rağmen vazo resimlerinde görülen boyutu ve şekli kastanyetten farklıdır[157] (**Fig. 37**).

Herodotos (2.60) gemiyle Mısır, Bubastis'te festivale giderken kadın ve erkeklerin şarkı söyleyip el çırptıkları ve krotala çaldıklarından bahsetmektedir. Sappho (Frag. 44) Hektor ve Andromakhe'nin evlilik törenlerinde aulos ile tatlı ezgiler çalındığından ve krotala seslerinin bu ezgiler ile karıştığından ve genç kızların söylediği ezgiler ile havaya ilahi sesler yayıldığından bahsetmektedir[158].

Krotala, genellikle içki kaplarının üzerinde Dionysiak sahnelerde görülmektedir. Epiktetos Ressamı'na ya da Python Ressamı'na ait olduğu düşünülen

[157] Mathiesen, T. J., (1999): s. 163.
[158] Klinck, A. L., (2008): s. 94-95.

kırmızı figür kyliks'te phorbeia ile aulos çalan bir aulete, dans edip krotala çalan bir kadın figürüne eşlik etmektedir (**Fig. 38**). Olasılıkla bir hetaira olan, vücudu cepheden başı profilden resmedilen kadın figürü, bir eli yukarıda bir eli aşağıda krotala çalmaktadır. Bu duruş vazo resimlerinde görülen karakteristik bir pozdur[159].

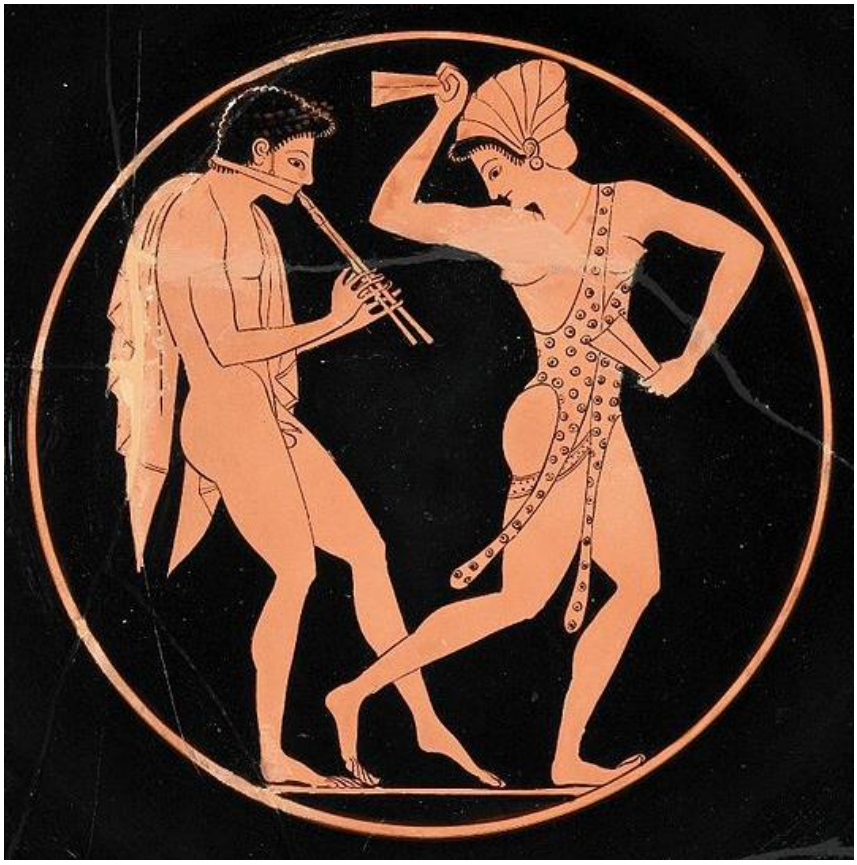

Fig. 37.Krotala çalıp dans eden kadın figürü (MÖ *ca.* 510)

Vazo resimlerinde krotala çalarken verilen farklı pozlar da bulunmaktadır. MÖ *ca.* 510-500 yıllarına ait Euergides Ressamı'na ait kırmızı figür kyliks'in içinde yer alan kadın figürünün gövde kısmı cepheden bacakları yandan gözükmekte her iki kolu aşağı bakar şekilde bu müzik aletini çalarken resmedilmiştir (**Fig. 38**).

[159] Mathiesen, T. J., (1999): s.164.

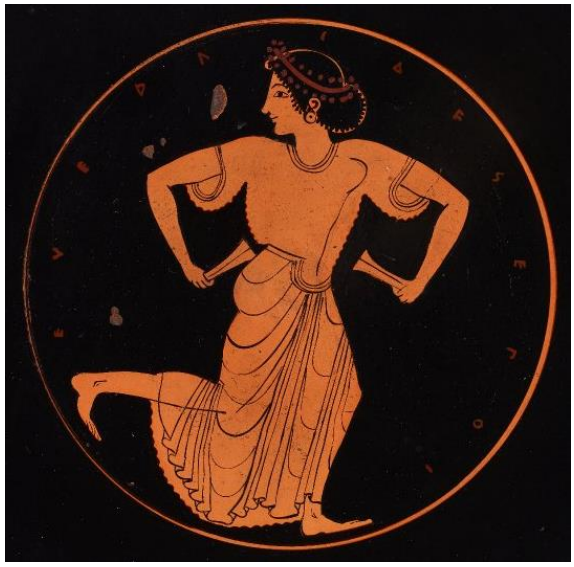

Fig. 38. Krotala ile dans eden kadın (MÖ *ca*. 510-500)

Bazı vazo resimlerinde krotala ve aulos'un kadınlar tarafından çalındığı görülmektedir. Olasılıkla bir symposion sahnesinin sergilendiği MÖ *ca.* 490-485 yıllarına ait kyliksin iç kısmında biri aulos diğeri krotala çalan iki kadın figürü yer almaktadır. Burada görülen krotalanın şekli önceki vazo resimlerinden farklı olarak uç kısmı dairesel şekle sahiptir (**Fig. 39**) .

Fig. 39.Aulos ve krotala çalan kadın figürleri (MÖ *ca*. 490-485)

MÖ *ca.* 475-425 yıllarına tarihlendirilen Chicago Ressamı'na atfedilen kırmızı figür stamnos'da yine kadın figürlerinin aulos'u ve krotalayı birlikte çaldıklarını bir sahne resmedilmiştir. Bu vazo olasılıkla bir komos sahnesine aittir (**Fig. 40**).

Fig. 40. Krotala ve aulos çalan kadın figürleri (MÖ *ca.* 475-425)

Krotala'nın tanrıçalar arasında Kybele ile ilişkili olduğu görülmüştür. Sosyal hayatta ise genellikle kadın dansçılar tarafından kullanılmıştır[160]. Bu dansçıların hetaira oldukları düşünülmektedir. Vazo resimlerinde de dans eden kadınların, satyrlerin ya da bazen genç erkeklerin elinde betimlendiği görülmektedir.

[160] Landels, J. G., (1999): s. 82.

2.4.2. Kumbalon[161] (Krembala)

Kumbalon bugünkü el zillerine benzeyen metalden yapılan ve genellikle dansçılar tarafından kullanılan bir müzik aletidir[162]. Sadece kadınlar tarafından çalınan bu müzik aleti Kybele kültü ile ilişkilidir[163]. Athenaios'un bir pasajında (*Deipnosophistae* 14.39) Artemis'e ait bir ilahide bu müzik aletinin sesinden bahsedilir. Bu müzik aletinin vazo resimlerinde yer aldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.4.3. Apulia Müzik Aleti[164]

Bu müzik aleti, vazo resimlerinden elde edilen bilgiye göre birbirine paralel iki kol arasına dik olarak yerleştirilmiş sert bir malzeme olduğu düşünülen bloklardan oluşur. Küçük bir merdivene benzeyen müzik aleti, 6 ile 20 arasında değişen merdiven basamaklarına sahiptir ve bazı vazo resimlerinde her basamağın üzerinde küçük bir nokta yer aldığı görülmektedir. Modern bilim adamları bu müzik aletinin *seistron*[165], Arkhytas'ın çıngırağı ya da bir çeşit perküsyon aleti olduğunu ileri sürmüşlerdir[166]. Max Wegner ise bu müzik aletinin bir çeşit ksylophon olduğunu söyler; ancak vazo resimlerinde bu müzik aletinin çubuk/tokmak ile çalındığını gösteren herhangi bir resim bulunamamıştır[167].

Kadınların resmedildiği birçok vazoda, *erotes*, ayna, toplar gibi simgelerin yer almasından dolayı bu müzik aletinin Aphrodite ile ilişkili olduğu düşünülmektedir[168].

Bu müzik aletinin kadınlar tarafından çalındığını gösteren vazo resmi Lykurgos Ressamı'na ait MÖ IV. yüzyılın ortasına tarihlendirilen lekythos'da

---

[161] Çoğul hali Kumbala'dır.
[162] Landels, J. G., (1999): s. 83 ; Anderson, W. D.,(1994): s. 185.
[163] Anderson, W. D., (1994): s. 185.
[164] Bu müzik aletinde Mathiesen'in adlandırılması kullanılmıştır.
[165] Sistrum, (Yunanca Seistron) Antikitede bir çeşit müzik aleti olarak kullanılan çıngıraklara verilen isimdir. Saltuk, S., *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1989, s.161.
[166] Mathiesen, T., J., (1999): s. 281.
[167] Landels, J. G., (1999): s. 84.
[168] Mathiesen, T., J., (1999): s. 280.

görülmektedir [169] (**Fig. 41**). Kadın figürü sol eli ile müzik aletinin kenarından tutmakta sağ eli ile de basamakları çekiyor gibi gözükmektedir.

Fig. 41. Apulia müzik aletini çalan kadın figürü

[169] Çelik, S., (2014): s. 120.

Harita 1. Müzisyen Kadınların Yaşadıkları Şehirler/Bölgeler.

3. MÜZİSYEN KADINLAR

Augustus Dönemi epigram yazarlarından Antipater Thessalonika, (*Anth. Pal*. 9. 26) -Helikon ve Makedonia Pieriası kayalıklarını şarkılarıyla besleyen- ilahi sesli 9 kadın olduğundan bahseder ;

Yüce Cennet dokuz Mousa'ya hayat verdi ve bu dokuz Mousa'da dünyaya, insanoğlu'nun ölümsüz hoşluğuna… (hayat verdiler[170]).

Bahsedilen kadınlar; Praksilla, Moero, Anyte, Sappho, Erinna, Telesilla, Korinna, Nossis ve Myrtis'dir. Bu kadın ozanlar "9 lirik Mousa" olarak anılırlar. Bu çalışmada Hellenistik dönemde yaşadıkları bilinen 3 tanesine yer verilmemiştir. Ayrıca -müzik ile ilişkileri direkt olarak saptanamasa da- yazılı kaynaklardan isimlerini öğrendiğimiz ve bilgi sahibi olduğumuz; Kleobuline, Aspasia, Megalostrata, Euridike ve Philaenis de yer almıştır. Sappho'nun çağdaşı, öğrencisi veya rakibesi olan, isimleri günümüze gelen kadınlar da bir başlıkta verilmiştir.

3.1. Sappho

Sappho,MÖ *ca.* 630-565 yılları arasında Lesbos Adası'nda Mytilene şehrinde doğmuş, antik dönemin en bilinen kadın lirik ozanıdır[171] ve Platon tarafından onuncu *Mousa* olarak adlandırılır[172]. Sappho'nun hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olmamakla birlikte, aristokrat bir aileye sahip olduğu, babasının adının Skamandronymos, annesinin adının ise Kleis olduğu bilinmektedir. Kerkylas adında zengin bir tüccarla evlenmiş ve Kleis[173] adında bir kızı olmuştur. Bir dönem

[170] Çev. Gülsüm Koç.
[171] Bir tek ozanın (Dor lehçesiyle karışık olarak) Aiol lehçesinde lyra ile söylediği şiir, lirik şiir olarak adlandırılmaktadır. Erhat, A., Bektaş, C., *Sappho Üzerine Konuşmalar Şiir Çevirileri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 17.
[172] Lightman M., Lightman, B., *A to Z of Ancient Greek and Roman Women*, Facts on File, USA, 2008, s. 291.
[173] Kleis'in adı, Sappho'nun 132 no'lu fragmanında geçmektedir. Klinck, A. L., (2008): s.127.

ayaklanmalar sonucu Sicilya'ya göç etmek zorunda kalsa da, hayatının büyük bir kısmını Lesbos'da Mytilene'de geçirmiştir[174].

Dokuz şiir kitabı olduğu kabul edilen Sappho'ya ait şiirler, yaklaşık yüzyıl öncesine kadar geç dönem yazarların yaptığı alıntılardan bilinirdi; ancak 1897'de Mısır'da yer alan Oxyrhynchus (Behnasa) kazısında, MS III. yüzyıla tarihlenen papyrus'de, Sappho'ya ait birçok şiir ortaya çıkarılmıştır[175].

Şiirlerinde *aiol* lehçesini kullanan Sappho, "Sapphik veznin" yaratıcısı olarak kabul edilir[176]. Sappho'nun bazı eserleri mitolojik, otobiyografik ve hayali konulardan oluşmaktadır[177]. G. Çelgin tarafından *zarif ve usta bir dile* sahip olduğu söylenen Sappho, özellikle genç kızlar için *epithalamion*'lar[178] ve hymnos'lar yazmıştır[179]. Bununla birlikte kendisi gibi kız öğrencilere önderlik eden rakibelerine karşı yergi şiirleri yazdığı da bilinmektedir[180].

Antik Dönemin en büyük erotik ozanı olarak tanımlanan, aşk temasını -tanrılar dışında- insanlar için şiirlerine konu eden Sappho'nun *Aphrodite'ye Yakarış* olarak isimlendirilen şiiri, dokuz şiir kitabı içinde tam olarak elimize geçmiş tek şiiridir[181]. A. Erhat'a göre Sappho'nun burada Aphrodite'ye yakınlaşmasının tek nedeni aşk konusudur[182].

Tahtı renkler saçan ölümsüz Aprodite
Zeus'un oyuncu kızı, ey ece,
üzgüler kaygılarla yüreğimi
ne olur ezme[183].

---

[174] Çelgin, G., (1990): s. 49.
[175] Klinck, A. L., (2008): s. 63; Şahin, N., (2013): s. 126.
[176] Çelgin, G., (1990): s. 49.
[177] Klinck, A. L., (2008): s.63.
[178] Düğün Şarkılarıdır. Çelgin, G., (1990): s. 49.; Bu şarkılar (epithalamia) kız ve erkek çocuklar tarafından söylenirdi. Topouzis, K., *Antik Yunan Lirikleri 1 Platon Aristoteles*, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, s.15.
[179] Çelgin, G., (1990): s. 49-50.
[180] Çapan, C., (2014): s.13.
[181] Şahin, N., (2013): s.126; Erhat, A., Bektaş, C., (1978): s. 52.
[182] Erhat, A., Bektaş, C., (1978): s. 52.
[183] Tezin içinde bu şiirin yalnızca ilk kıtası verilmiştir. Erhat, A., Bektaş C., (1978): s.49.

Sappho'nun Lesbos'da genç kızlar için -ağırlıklı olarak müzik ve koro eğitiminin verildiği- *didaskaleion'u* [184] olduğu bilinmektedir[185]. Müzik, şiir ve dansın öğretildiği bu okulda[186] Sappho, genç kızları evlilik çağına kadar yetiştirmiştir[187].

Sappho'nun plektron'u kullananan ilk kişi olduğu bilinmekte, özellikle ikonografik betimlerinde müzik aleti olarak elinde barbitos [188] ya da lyra ile betimlendiği görülmektedir [189] . MÖ *ca.* 480-470 yılına tarihlendirilen Brygos Ressamı'na atfedilen kırmızı figür kalathos'da Sappho, çağdaşı Mytileneli Alkaios ile birlikte tasvir edilmiştir[190] (**Fig. 42**). Her ikisi de ellerinde barbitos ve plektron tutmaktadır. Alkaios, başını öne eğmiş, barbitosu çalıp şarkı söylerken betimlenmiştir. Şarkı söylediği ağzının yakınında yer alan küçük "o" harflerinden anlaşılmaktadır. Sappho'nun Alkaios'u dinlemek ve şarkısını cevaplamak için ¾'lük bir görünüşle ona döndüğü görülmektedir. Ayakları çıplak olan Sappho'nun üzerinde uzun şeffaf bir khiton ve özellikle vücudunun alt kısmını örten himation vardır[191].

[184] Çocuklara ilk önce koro şarkılarının öğretildiği bir bina, o dönemde bir kurum değildir. Orton, D. E., Brill's New Pauly: Sas-Syl, 13.cilt/ Brill's New Pauly: *Encyclopaedia of Ancient World, Antiquity,* Christine F. Salazar, Ed. Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Christine F. Salazar, Brill, Michigan University, 2002, s. 75.; Thukydides. 7.29.

[185] Nuran Şahin, (2013) : s. 126.; Wilamowitz'e göre Sappho'nun, "Mousa'ların Okulu" olarak adlandırılan bir okulu vardır. MacLachlan, B. C., 'Sappho', *A Companion to the Greek Lyric Poets,* Ed. Douglas E. Gerber, Brill, New York, 1997, s. 160.

[186] Azra Erhat'a göre aslında o dönemde Yunanlar okul kavramını değil taç, çelenk anlamına gelen *Thiasos* kavramını kullanıyorlar. Erhat, A., Bektaş, C., (1978): s. 26.

[187] Çelgin, G., (1990): s. 49.

[188] Sappho barbitos kelimesi yerine yalnızca *lyra*, *khelus* ve *khelunna* kelimelerini kullanmıştır. Anderson, W. D., (1994): s.177. ; Daha çok kişisel duyguların dile getirildiği Ode'lerde lyradan daha güçlü bir müzik aleti olan barbitos kullanılırdı. Çelgin, G., (1990): s. 48.

[189] Mason, C., 'Bright Lyre Becomes Voice: Translating Sappho into Songs', *The Antioch Rewiew,* Vol. 67, No.1, All Poetry Issue, 2009, 108-112, s. 108.

[190] Vazoda, ozanların isimlerinin yazdığı görülmektedir.

[191] http://www.perseus.tufts.edu/hopper/artifact?name=Munich+2416&object=Vase, (12.12.2017).

Fig. 42. Alkaios ve Sappho (MÖ *ca*. 480-470)

İkonografik betimlerinde Sappho, elinde papirüs tutarken de görülmektedir. MÖ *ca*. 440-430 yıllarına tarihlendirilen Polygnotos grubuna ait Attika kırmızı figür hydria'da [192] Sappho, öğrencileri olduğu düşünülen kadın figürleri tarafından onurlandırılmaktadır[193](**Fig. 43, 44**). Vazoda, saçları topuz şeklinde oturur vaziyette, üzerinde orta kollu khiton ve himation ile sağ profilden tasvir edilen Sappho, iki eliyle tuttuğu papirüs'ü [194] okumaktadır. Arkasında ayakta yer alan *Nikopolis* adındaki figür, bir kolunu yukarıda yer alan çelenk motifine doğru kaldırarak

[192] Benzer bir sahne British Museum'da (1885,1213.18) yer alan MÖ *ca.* 450 yıllarına tarihlendirilen kırmızı figür hydria'da da görülmektedir. Ancak bu sahnede herhangi bir müzik aleti yer almamaktadır.

[193] Drinker S., *Music and Women The Story of Women in Their Relation to Music*, Coard-McCann, Inc., New York, 1948, fig. 44.; Vazoda figürlerin isimlerinin yazdığı görülmektedir (**Fig. 44**).

[194] Bazı harflerin okunduğu İon alfabesi ile yazılmış bu yazıda, *theoi* kelimesi okunmaktadır. http://www.perseus.tufts.edu/hopper/artifact?name=Athens%2C+NM+1260&object=Vase, (18.12.2017).

Sappho'yu taçlandırmaktadır. Sappho'nun önünde ise elinde bir lyra tutan *Kallis* adında bir figür yer almaktadır. Kallis'in hemen yanında kafasının üzerinde bir çelenk motifi yer alan kadın figürü, sağ kolunu Kallis'in omuzuna dayamış bir şekilde betimlenmiştir[195].

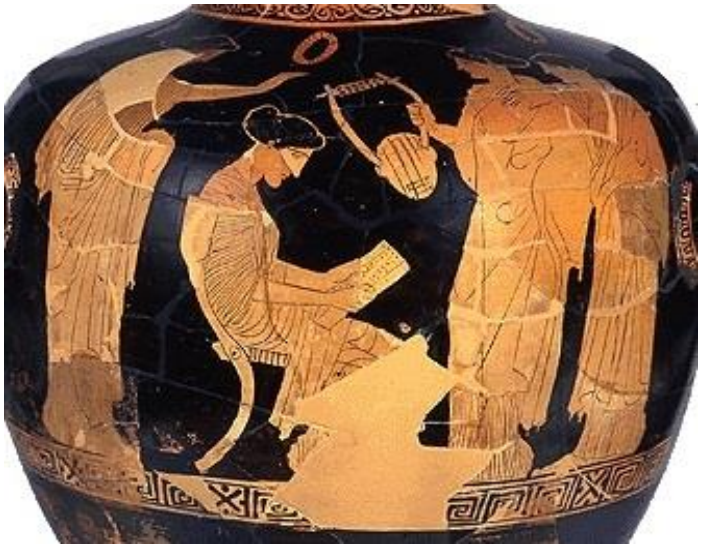

Fig. 43. Nikopolis, Sappho ve Kallis (MÖ *ca*. 440-430)

Fig. 44. Nikopolis, Sappho ve Kallis, (Fig. 43'ün çizimi) (MÖ *ca.* 440-430)

[195] http://www.perseus.tufts.edu/hopper/artifact?name=Athens%2C+NM+1260&object=Vase, (18.12.2017).

3.1.1. Sappho'nun Çağdaşları

Sappho'nun çağdaşı olan ozan kadınlar arasında Lesboslu Gorgo ve Andromeda yer alır. Bu kadınların da yönettiği iki okuldan bahsedilir[196]. Sappho'nun 130. 3-4 ve 133 (a) fragmanında Andromeda'nın adı; Sappho'nun 144. fragmanında ise Gorgo'nun adı geçmektedir[197]. Her ikisi de Polyanaktid[198] ailesine aittir[199].

Sappho'nun öğrencilerinden biri olduğu ileri sürülen kadın ozanlar arasında Lesbos, Tenos ya da Rhodoslu Erinna/Erinne yer alır; ancak Sappho'nun fragmanlarında adı geçmez[200]. Sappho'nun ozan rakibeleri arasında Miletoslu Anaktoria ve Kolophonlu Gorgyla[201] yer almaktadır[202]. Bu isimlerin dışında, Sappho'nun fragmanlarında adı geçen ve öğrencisi olan kadınlar; Atthis, Dika (Mnasidika), Gyrinno, Hero, Praksinoa ve Timas'dır[203].

3.2. Kleobuline/Kleobulina

Babası filozof Kleobulus olan, MÖ VI. yüzyılda yaşamış Rhodoslu bir ozandır. Heksametron[204] vezninde şiirler ve bilmeceler yazmıştır[205]. Plutakhos, (50-125) (*Conjugal Precepts*, 48) Kleobuline'nin ünlü ve takdir edilen bir ozan olduğundan bahseder. Kleobulina (çoğul) adı aynı zamanda kadın korosunun adıdır. Birinci yüzyıldaki komediler korolardan sonra adlandırıldığından böyle bir isimle var olan bir kadın korosu olduğu bilinmektedir[206].

---

[196] Çelgin, G., (1990): s. 49.
[197] Klinck, A. L., (2008): s.127- s.129.
[198] Lesbos'un önemli bir ailesi. Bornstone, W., The Couplete Poems of Sappho, Shambhala Publications, Boston Massachusetts, 2009, s. 198.
[199] MacLachlan, B. C.,(1997): , s.157.
[200] Şahin, N., (2013): s. 128.
[201] Bu ozanın ismi Çapan'da *Gongyla* olarak geçmektedir. Çapan, C.,*Sappho Nedir Gene Deli Gönlünü Çelen*, Can Yayınları, İstanbul, 2014, s.119.
[202] Şahin, N., (2013): s. 129.
[203] Çapan, C., (2014): s.119-121.
[204] Altı heceden oluşan vezin türü. Daktylos; bir uzun, iki kısa veya spondeios iki uzundan oluşur. *Homeros İlahileri* (2008): s. 10.
[205] Suchon, G., A Woman Who Defends All the Persons of Her Sex: Selected Philosophical and Moral Writings, University of Chicago Press, Edited and Translated by Domna C. Stanton and Rebecca M. Wilkin, Chicago, 2010 s. 307.
[206] Plant, I. M.,(2004): s. 30.

Kleobuline'nin günümüze ulaşmış yalnızca üç bilmecesi vardır. Bu bilmeceler, Plant tarafından 1, 2 ve 3 no'lu olarak numaralandırılmıştır. 1. bilmecenin cevabı bir doktorun bir hastaya kan nakli yapmasıdır. Yunan doktorlar hastalarını kanatarak iyi sağlık için gerekli olan dört nüktedeki (mizahı) dengeyi korumasına yardımcı olurlardı. 2. bilmecenin genel kabul gören cevabı, deli bir adamdan hançer çalmaktır. Nasıl hareket edeceğine güvenilmeyen bir silah sahibinin elindeki çalmak, yasal kılınmıştır. 3. bilmecenin cevabı ise antik dönemin en çok kullanılan müzik aletlerinden biri olan aulos'dur. Bu cevapta, Phyrigia aulos'unu duymayı kastetmektedir [207] . Aşağıda Kleobuline'nin üç adet bilmecesi yer almaktadır;

1) Bir adam gördüm, ateşle bronzu bir adama kaynak yapan
O kadar yakın ki, kanlarını birleştirdi
Ne gördüm?
2) Kandıran ve zorla çalan bir adam gördüm,
Ve bu zorlama hakkıyla yapılmıştı.
Ne gördüm?
3) Ölü bir eşek ayaklarının kemikleriyle kulaklarıma vurdu.
Bana ne oldu?[208]

3.3. Telesilla

Telesilla, MÖ V. yüzyılda Argos'da yaşamış bir lirik ozandır. Pausanias (2.20.8) Telesilla'nın, özellikle şiiriyle tanınan seçkin bir kadın olduğunu ve Argos'ta Aphodite kutsal alanının üst tarafındaki tiyatroda bir kabartması olduğunu söyler. Bu kabartmada, ayaklarına doğru saçılmış kitapları vardır ve elinde tuttuğu miğferi başına koymak üzeredir[209]. Pausanias (2.20.9) Telesilla'nın politik ve askeri konularda da söz sahibi olmuş bir kadın olduğuna dair bilgi verir. -MÖ 494 yılında- Argos kentini korumak için kadınlardan ve kölelerden oluşan bir orduyu organize etmiş, onları yüreklendirmiş ve Spartalılar'ın korkutmalarına rağmen onların şehirlerini büyük bir cesaretle savunmalarını sağlamıştır. Eğer Pausanias'ın

[207] Plant, I. M., (2004): s. 30.
[208] Plant, I. M., (2004): s. 31, Çev. Gülsüm Koç.
[209] Bir başka görüşe göre Aphrodite tapınağının (kutsal alan?) önünde duran (tiyatroda ?) bu heykel (rölyef ?)-Ares'in eşi- doğu kökenli bir Aphorodite heykelidir (W.W. How, J. Wells, *A Commentary on Herodotus*, 6.77.3, January 3, 2008, Ebook #24146).

aktardıkları doğru ise O'nu kahraman kadın ozan rolüyle diğer kadın ozanlardan farklı görmekteyiz. Ancak Telesilla'nın bu hikayesinin büyük olasılıkla tarihsel olmadığı, Argos'ta kutlanan "wantonness"[210] festivali (τὰ Ὑβριστικά[211]) ile ilişkili olarak tasarlandığı düşünülmüştür[212].

Plutarkhos[213] (*Fine Deeds Women*, 4.245c) yaşadığı dönemde söz edilen bayramda, erkeklerin ve kadınların kıyafetlerini birbirleriyle değiş dokuş ettiklerini belirtiyor. Bunun gibi kıyafet değişimlerinin, özellikle evlilik zamanlarında dini bir gelenek haline geldiği, Argeioslu (Argos) gelinlerin sakal taktığı, Spartalı gelinlerin düğün gecelerinde erkek giysisi giydiği (Plutarkhos, *Lyc*. 15) anlatılır.

Günümüze kalan dokuz fragmanından beş tanesi Argos'un önemli tanrılarından biri olan Apollon'un[214] ya da kız kardeşi Artemis'in adı geçtiği, koro için yazıldığı düşünülen dini temalı fragmanlardır[215]. Telesilla'nın 1 no'lu fragmanı da genç kızlara seslendiğinden ötürü koro için bestelendiği düşünülmektedir[216]. Telesilla, bu dizeleri öncelikle kadınlara yönelik yazmıştır[217]. Artemis'e övgü için yazılmış dizeleri, Hephaestion'un[218] günümüze ulaşan eseri ile bilinir[219]:

Artemis, bakireler
Alpheus'dan[220] *kaçanlar*[221]

Telesilla, kullandığı vezin ile lirik şiire yenilik getirmiş bir ozandır. Özellikle 1 no'lu fragmanında kullandığı vezin türü "Telesillean vezni" olarak anılmaktadır[222].

---

[210] Ahlaksızlık, hafif meşreplik (?).
[211] İnsolence, aşağılama, saygısızlık.
[212] W.W. How, J. Wells, A Commentary on Herodotus (6.77.3)
[213] MS 46-120.
[214] Athenaeus'un Scholars at Dinner adlı eserinde geçen dizelerde yer alan philhelias (sun-lover) unik kelimesinin Telesilla'ya ait olduğu düşünülmektedir. Athenaeus bu kelime ile alıntı yapmıştır. Plant, I. M., (2004): s. 35.
[215] Easterling, P. E., Knox, B. M. W., The Cambridge History of Classical Literature: volume 1, Greek Literature, Part 1, Early Greek Poetry, Cambridge University Press, New York, 1989, s. 200.
[216] Plant, I. M., (2004): s. 33.
[217] Dillon, M., Garland, L., Ancient Greece: Social and Historical Documents from Archaic Times to the Death of Socrates, Routledge, 2005, s. 431; Rayor, D. J., *Sappho's Lyre: Arcaic Lyric and Women Poets of Ancient Greece*, University of California Press, Oxford, 1991, s. 184.
[218] MS II. yüzyılda yaşamış Aleksandrialı gramer yazarı.
[219] Hephastion, Handbook on Metres; Klinck, A. L., (2008): s. 187.
[220] Arethusa'ya aşık olan nehir tanrısı.
[221] 1 no'lu fragman. Çev. Gülsüm Koç; Easterling, P. E., Knox, B. M. W., (1989): s. 33.; Rayor, D. J., Sappho's Lyre: *Archaic Lyric and Women Poets of Ancient Greece*, University of California Press, Oxford, 1991, s. 117.

3.4. Myrtis

Myrtis, MÖ V. yüzyılda yaşamış Anthedonlu[223] bir lirik ozandır (Plutarkhos, *Questiones Graecae,* 40). Myrtis'in, Boeotia bölgesinin en erken lirik ozanı olduğu söylenebilir[224]. Tatianos[225] (*Oratio ad Graecos,* 33) Myrtis'in bronz bir heykele sahip olacak kadar ünlü olan kadınlardan biri olduğunu ve bu heykeli heykeltraş Boiskus'un yaptığını söyler.

Suidas (*Suda,* 3.157; 4. 132) Myrtis'in Yunan lirik şiirinin en iyi ozanlarından Pindaros ve Korinna'nın öğrencisi olduğundan bahseder[226]. I. M. Plant'a göre belki de bu söylemler, adı geçen yazarların yazım stilleri, dilleri ve benzer temaları kullanmaları gibi ortak özelliklerden kaynaklanmaktadır[227].

Myrtis'e ait günümüze ulaşmış herhangi bir şiir bulunmamaktadır. Yalnızca Plutarkos'un (*Quastions Greek,* 40, 284) kaynağını Myrtis olarak gösterdiği bir hikayede adı geçmektedir[228].

Myrtis'in sesi hakkında günümüze ulaşmış iki yorum vardır. Bunlardan biri Antipater Thessalonika'nın (*Anth. Pal*. 9. 26. 7s) Myrtis'e tatlı/ kulağa hoş gelen sesli olarak hitap etmesi, diğeri de lirik ozan Korinna'nın Myrtis'e temiz sesli yorumunda bulunmasıdır. Myrtis'in sesi hakkında yapılan yorumlardan, onun özel bir sese sahip olduğu düşünülebilir.

3.5. Praksilla

Eusebius, [229] Sikyonlu Yunan lirik ozan Praksilla'nın MÖ V. yüzyılın ortasında Telesilla gibi kadınlar için yazdığından söz eder[230]. Athenaus (694a)

---

[222] Lightman, M., Lightman, B., (2008): s. 308; Plant, I. M., (2004): s. 33.
[223] Boeotia'nın kuzeyinde küçük bir kıyı yerleşimi.
[224] Snyder, J. M.,*The Woman and the Lyre: Women Writers in Classical Greece and Rome*, Southern Illinois University Press, USA, 2017, s. 41.
[225] MS II. yüzyılda yaşamış yazar.
[226] Özellikle geç dönem antik kaynaklarda ünlü yazarları birbirine bağlama, ilişkilendirme görüldüğü için Suda'nın bu bilgisi bazı bilim adamları tarafından güvenli bir bilgi olarak karşılanmamaktadır. Plant, I. M., (2004): s. 36.
[227] Plant, I. M., (2004): s. 36.
[228] Bu hikayede Tanagra'daki yerel kahraman Eunostos'dan bahsedilmektedir.

Praksilla'nın *skolia*'ları[231] ile ünlü olduğunu belirtir. Ancak Zenobius'un[232] (4.21) aptal insanlar için kullanılan "Praksilla'nın Adonis'inden daha aptal" ifadesini kaydetmesi, ozanın her zaman iyi bir üne sahip olmadığı göstermektedir[233]. Praksilla'nın adı Pausanias'da (3.13.5.) geçer; *Ozan Praksilla Europa'nın oğlu Karneus'u sunar…*[234]

Lysippos'un[235] Praksilla'nın bronz bir heykelini[236] yaptığı ve MÖ IV. yüzyıla tarihlenen bir vazo üzerinde onun şiirine[237] ait dört kelimenin yer aldığı bilinmektedir. Ayrıca, Aristophanes'in *Wasps* (1238) ve *Thesmophoriazusae* (528) eserlerinde de onun şiirinden hatlar görülmektedir[238]. Praksilla'nın heykelinin yapılması ve şiirinin bir vazo üzerinde yazılı olması, yaşadığı dönemde ünlü bir ozan olduğunu göstermektedir[239].

Praksilla'nın günümüze ulaşan sekiz fragmanı bulunmaktadır; ancak bir çoğu kısa ifadelerden oluşmaktadır. Farklı türlerde şiirler yazmıştır. Bunlar; skolia'lar, hymnos'lar, dithyrambos'lardır[240]. Adonis'e yazdığı fragmanda güneşi, ayı, yıldızları, meyve ve sebzeleri konu almıştır;

Adonis'e İlahi
Geride bıraktığım en güzel şey güneş ışığı
Sonra parlayan yıldızlar ve ayın yüzü
ve salatalıklar ve elmalar ve armutlar da[241].

---

[229] MS *ca.* 263-339 (?) yılları arasında yaşamış Kayserya Maritima Psikopozu, klise tarihçiliğinin kurucusu.
[230] Dillon, M., Garland, L., (2005): s. 431.
[231] Symposion'larda sırayla söylenen kısa ve sade şarkılardır. Topouzis, K., Antik Yunan Lirikleri I Platon ve Aristoteles, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, s. 15.
[232] Hadrianus Dönemi'nde (MS 117-138) Roma'da retorik öğreten Yunan Sofist.
[233] Dillon, M., Garland, L., (2005): s. 126
[234] http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0160:book=3:chapter=13&highlight=praxilla
[235] MÖ IV. yüzyılda yaşamış Sikyonlu heykeltraş.
[236] Praksilla'nın şiirinde yararlı bir şey olmamasına rağmen Lysippos'un Praxilla'nın heykelini yaptığını söyleyen yazar, M.S. 120-180 yılları arasında yaşamış Hristiyan teolog Tatian'dır. Snyder, J. M.,(2017): s. 54.
[237] Vazo üzerinde yer alan şiir 5. Fragmana aittir. Plant, I. M., (2004): s. 38.
[238] Plant, I. M.,(2004): s. 38.
[239] Plant, I. M.,(2004):s. 38.
[240] Snyder J. M., (2017): s. 55.; Rayor, D. J., (1991): s. 185.
[241] Plant, I. M.,(2004): s.39 ; Çev. Gülsüm Koç.

Adonis ilahisinin bakire genç kızlar tarafından söylenmiş olabileceği düşünülmektedir; ancak elimize ulaşan fragman, kadınların söylediği bir bölüm değildir[242]. Fragmanda, Adonis'in, -ölmekte olan gencin- özlediği şeyler onun ağzından aktarılmaktadır.

Praksilla'nın günümüze ulaşmış fragmanlarından üç tanesi skolia'lardır. Wilamowitz[243], yalnızca hanımefendi olmayan kadınların skolia yazabildiğini ve bundan ötürü de Praksilla'nın bir hetaira ya da bir fahişe olduğu düşüncesini vurgular. Ancak Praksilla'nın hetaira olduğuna dair bir kanıt bulunmamaktadır[244]. Praksilla, daktilik veznin bulucusudur ve ondan sonra bu vezin şekli "Praksilleion" olarak anılmıştır[245].

3.6. Megalostrata

Spartalı Megalostra MÖ V. yüzyılda yaşamış bir lirik ozandır. Günümüze ulaşmış herhangi bir şiiri olmamasına karşın Megalostrata'nın adı, Athenaios ve Alkman tarafından anılmıştır. Athenaios (600-601) Alkman'ın Megalostrata'ya olan aşkından söz eder[246]. Ayrıca Megalostrata, Alkman'ın[247] (59b 149) dizelerinde *Mousa'ların hediyesinden hoşlanan sarı saçlı bakire* olarak geçmektedir[248]. Aşağıda yer alan fragman Alkman tarafından Megalostrata'ya yazılmıştır[249];

Megalostrata'ya
Yine tatlı Aşk, Venüs'ün yönlendirdiği
Tüm ruhumu ele geçirdin
Yine lezzetli sevinç akıttın
Göğsümün üzerinden bardaktan boşanırcasına
Şimdi Megalostrata,
Tüm Bakire kafilesinin en safı

---

[242] Klinck, A. L., (2008): s.183.
[243] 1848-1931 yıllarında yaşamış Alman filolog.
[244] Snyder J. M., (2017): s. 56; Balmer, J., *Piecing Together the Fragments: Translating Classical Verse, Creating Contemporary Poetry*, Oxford University Press, Oxford, 2013, s.112.
[245] Plant, I. M., (2004): s. 38.
[246] Klinck, A. L., (2008): s. 34.
[247] MÖ *ca.* 650 yıllarında yaşamış Lydialı ozan.
[248] Pomeroy, S. B., *Spartan Women*, Oxford University Press, New York, 2002, s.10.
[249] Mills, A., *The Poets and the Poetry of the Ancient Greeks: With an historical Introduction, and a Brief View of Grecian Philosophers, Orators, and Historians,* Phillips, Sampson, and Company, Boston, 1854, s. 84

En kutsanmış sarı saçlarıyla
Beni Mousa'nın tapınağına getirdin[250].

3.7. Aspasia

Miletoslu Aspasia, MÖ *ca.* 470-401 yılları arasında Miletos'da yaşamıştır. Aspasia, aynı zamanda Atinalı devlet adamı Perikles'in metresi olarak ünlenmiş ve Atina siyasetinde söz sahibi olmuş bir hetaira olduğu için birçok antik yazar tarafından söz edilir[251]. Aristophanes (*Akharnians,* 516-39) Aspasia'nın Perikles'i ve Atina siyasetini etkileyecek kadar güçlü olduğundan bahseder [252] . Platon, (*Meneksenos,* 236d-249e) Aspasia'nın Perikles'in konuşmalarını yazdığından ve bunların Sokrates tarafından okunduğundan bahseder. Bunlardan biri Aspasia'nın yazdığı ileri sürülen MÖ 431 yılında Peloponnesos Savaşı'nda ölenlerin arkasından okunan epitaphios'dur[253]. Ayrıca Plutarkhos, Aspasia'nın genç kızları hetaira olarak yetiştirdiği için saygın olmayan bir iş yaptığından söz eder[254].

3.8. Eurydike

MÖ *ca.* 410 yılında doğan Eurydike, Strabon'a (7.7.8) göre, Lyncestae kralı Arrhabaeus'un torunu ve Sirras'ın kızıdır. Her biri Makedonia kralı olan üç erkek evlat annesidir ve Büyük İskender'in büyük annesidir. Plutarkhos, okuma yazmayı öğrenerek ve oğullarına öğreterek annelere örnek teşkil ettiği için Eurydike'den övgü ile söz eder. Ayrıca Eurydike'nin günümüze ulaşan tek eserini epigramını yeniden yorumlamıştır[255]. Bu epigram, muhtemelen Theopompus tarafından görülmüş ve kaydedilmiştir[256].

---

[250] Mills, A., *The Poets and the Poetry of the Ancient Greeks: With an historical Introduction, and a Brief View of Grecian Philosophers, Orators, and Historians,* Phillips, Sampson, and Company, Boston, 1854, s. 84, Çev. Gülsüm Koç.
[251] http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0004:entry=aspasia&highlight=aspasia, (13.12.2017)
[252] Plant, I. M., (2004): s. 41.
[253] Şahin, N., (2013): s. 38.
[254] Salisbury, J. E., *Encyclopedia of Women in the Ancient World,* Abc Clio, California, 2001, s. 23.
[255] Plant, I. M., (2004): s. 43.
[256] Plant, I. M., (2004): s. 44, not 1.

Her ne kadar Plutarkhos (*Moralia,* 14b-c) Eurydike'i eseri ile övse de Yunanlı olmadığını iddia ederek iyi bir soydan gelmiş olmasına rağmen onu küçümser. Bu küçümsemeyi tetikleyen Eurydike ile ilgili siyasi oyunlara karıştığı hatta iki oğlunu öldürttüğü iddialarıdır. Plant, -söz konusu iddialar kurgusal ve saçma olarak yorumlansalar da- Makedonia kraliçelerinin siyasete karıştıkları fikrini yürütmektedir[257].

Makedonia kralı ile evliliği, biri Büyük İskender'in babası Philip olan üç erkek ve Eurynome adında kızı olması gibi Eurydike ile ilgili bilinen gerçeklerin yanı sıra; Vergina'da[258], MÖ IV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen ona adanan iki heykel ve ona ait olduğu tanımlanan görkemli bir mezar bulunmuştur[259].

Eurydike'nin epigramı, metin olarak Hellenistik Dönem'in daha sonra yazılan epigramlarını karşılaştırma aracı olarak kullanılan faydalı bir örnektir. Bu eser, bir heykel tabanına yazılmıştır; ancak heykel günümüze ulaşmadığı için hangi heykel olduğu bilinmemektedir. Hammond bu heykelin, Hermes'in baş harflerinin kullanıldığı için Hermes'e ya da Mousa'lara ait olabileceğini önermektedir[260].

Metin, hem Eurydike'nin hem de Plutarkhos'un dönemindeki okur-yazarlığa ışık tutan değerli bir eserdir. Eurydike, geç öğrendiğini düşündüğü halde okur-yazarlığı ile gurur duyar; çünkü Yunan dünyasının standartlarında bir başarıdır. Plutarkhos, bu kazanımı sadece çocuklarına öğretme ve annelik modeli üzerinden değerlendirirken; Eurydike, kendi ruhunun arzusunu yerine getirdiğini düşünür[261].

Söz edilen -heykel tabanındaki- epigram;

Eurydike
Sirras'ın kızı Eurydike bunu sunar Mousa'lara
Ruhunun bilgiye hasretini doldurduğunda
Hayat dolu erkek evlatlarına hayat veren memnun anne
Konuşmanın yazımını, harfleri öğreten[262].

[257] Plant, I. M., (2004): s. 43.
[258] Makedonia'nın Ege sahillerinde bir kasaba.
[259] Plant, I. M., (2004): s. 43.
[260] Plant, I. M., (2004): s. 43.
[261] Plant, I. M., (2004): s. 43-44.
[262] Plant, I. M., (2004): s.44, Çev. Gülsüm Koç.

3.9. Philaenis

MÖ IV. yüzyılda yaşamış olan Philaenis, iyi bilinen bir pornografi yazarıdır. Okymenes'in kızı Samian olarak da bilinir. Philaenis, düşük ahlaki seviyesiye sahip ve yüksek sayıda fahişenin yaşadığı bir yer olarak bilinen Samos adası ile ilişkilendirilmektedir[263].

Philaenis'in adı ilk olarak Polybios'un alıntı yaptığı (*Histories* 12.13.1) MÖ IV. ve III. yüzyıllarda yaşamış olan Tauromenium'dan Timaeos'un eserinde yer alır. Aynı zamanda adı Khrysippos'un *Zevk Üzerine* ve *İyilik* adlı kitaplarında, Klearkhos'un da *Atasözleri* adlı eserinde adı geçer. Oxyrhynchus kazılarında Philaenis'in pornografik kitabının üç papirüs metni bulunmuştur. Seks pozisyonlarını ve sevişme sanatını genel anlamda sistematik bir yaklaşımla gösteren İon lehçesi ile yazılmış papirüslerdir. "Baştan çıkarma", "pohpohlama" ve "öpüşme" üzerine üç bölümden oluşan, bir kısmının okunup bir kısmının okunamadığı üç fragmandan meydana gelen metinde, sevişme sanatının tarihsel bağlamına ithaf edilen "bilimsel" bir yaklaşım vardır[264].

Philaenis, bu kitabı hayatını profesyonel anlamda değil ancak bilimsel anlamda bilgi ile donatmak isteyen kişiler için yazmıştır[265].

Baştan Çıkarma Üzerine
Baştan çıkaran dağınık ve rahat olarak gelmeli
Böylelikle kadına çok fazla uğraşı çıkarmayacak şekilde gözükmeli...[266]
Pohpohlama Üzerine
Niyetiyle...
Çirkin bir kadına, bir tanrıçaya denk olduğunu söylerken,
Aphrodite kadar sevecen olduğunu,
Rhea kadar yaşlı[267] *olduğunu söyler*[268]
Öpüşmek Üzerine...[269]

[263] Plant, I. M., (2004): s. 45.
[264] Plant, I. M., (2004): s. 45.
[265] Plant, I. M., (2004): s. 45-46.
[266] Plant, I. M., (2004): s. 46. Çev. Gülsüm Koç.
[267] Metnin İngilizce çevirisinde "older" kelimesi kullanılmıştır. Bağlama göre bilgeliği ya da ana tanrıça kimliğini ifade ettiği düşünülmektedir.
[268] Plant, I. M., (2004): s. 46. Çev. Gülsüm Koç.
[269] Plant, I. M., (2004): s. 46. Çev. Gülsüm Koç.

3. 10. Erinna

MÖ *ca.* 350 yıllarında yaşamış olan Erinna, Lesboslu veya Telosludur[270]. Erinna, çocukluk arkadaşı Baukis'in ölümü üzerine yazmış olduğu matem şiiri *Öreke* şiiriyle bilinir. Yunan ozanlar Asklepiades ve Leonidas ona övgüler yağdırırlar. Sidonlu Antipater (*Anth. Pal.* 7.713) çok az mısra yazmış olmasına rağmen eserlerinin Mousa'lardan ilham aldığını ve her zaman hatırlanacağını söyler. 1928 yılında bulunan papirüs meti 300 satırlık şiirin yaklaşık 54 mısrasını içerir. Mükemmel olarak değerlendirilen eserinin çok az bir kısmı ele geçmiş olmasına rağmen antik çağın en önemli ozanlarından olduğu bilinmektedir[271].

Erinna'nın eseri Öreke'nin, Aiol ve Dor lehçelerinin karışımı ile yazılmış, 300 mısra uzunluğunda olduğunu ve biyografik ayrıntılar içerdiğini Suda'da görülmektedir. Her ne kadar çocukluk arkadaşının ölümüne kişisel matemini anlatan bir şiir olsa da; Erinna, eserinde geleneksel kadın aktivitelerinin teşbihine yer vermiştir. Erinna'nın tuttuğu yas, arkadaşının kaybı haricinde evlilik ve kendi ölümü gibi kaderin hayat döngüsündeki yerini de anlatır. Erinna'nın şiiri bir kızın annesi ile ilişkisine ışık tuttuğundan önemli olarak adledilir[272]. 19 yaşında bakire olarak ölen Erinna'nın yazdığı yapıtının Homeros'un destanlarına eş olduğu ve Heksametron veznini kullanmada Sappho'yu aştığı bir epigramda geçmektedir[273] (*Anth. Pal.* 9.190).

Öreke

...bakireler
...kaplumbağa
...ay
...kaplumbağa...

...derin dalganın içine doğru
beyaz atlarda çılgın bir adımla atladın.
"Tuttum seni arkadaşım!" diye bağırdım
ve sen zıplayan bir kaplumbağayken, avlu içinde koştun.

---

[270] Çelgin, G., (1990): s. 51.
[271] Plant, I. M., (2004): s. 48.
[272] Plant, I. M., (2004): s. 48-49.
[273] Vos, de, M., 'From Lesbos She Took Her Honeycomb: Sappho and the Female Tradition in Hellenistic Poetry', Valuing the Past in the Greco-Roman World: Proceedings from the Penn-Leiden Colloquia on Ancient Values VII, Ed. James Ker, Christoph Pieper, Brill, Leiden, Boston, 2014, s. 424.

Mutsuz Baukis, bunlar sana en derinimden ağlarken akıttığım matem gözyaşlarım,
Canım kız çocuğu, bunlar kalbimde dinlenen ayak izlerin,
Hala ılık; ama bir zamanlar sevdiğimiz şimdi çoktan kül oldular.

Genç kızlar olarak, yatak odalarımızda oyuncak bebeklerimizi tutardık,
Yeni eşler gibi, kalplerimiz kırılmamış. Neredeyse anneni anlarsın,
Yanındaki çalışanlarına yünü uzatıp,
Gelip seni tuzlu ete yardım etmeye çağıran

İkimiz de küçük birer kızken, Canavar Mormo dehşet gelirdi,
Kafası kocaman kulaklardı ve dört bacağı üzerinde yürürdü,
Sürekli yüzünü değiştirirdi.

Ama bir erkeğin yatağına gittiğinde,
Daha hala bir çocukken annenden duyduğun herşeyi unuttun,
Canım Baukis. Aphorodite unutman için senin düşüncelerini doldurdu.

Senin için ağlarken şimdi, töreninden ayrılıyorum,
Ayaklarım evi terk edip, temiz olmayacağından değil,
Cesedine bakmak benim için doğru olacağından değil,
Saçlarım örtülü, ağlayacağımdan değil; ama kırmızı bir utanç
Bölüyor beni...
...
Ondokuz...Erinna...öreke...

Buradan Hades'e ulaşır boş bir yankı.
Ama ölüler arasında sessizlik vardır, ve karanlık onların gözlerini kapatır.

Pompilus, denizcilere yol gösteren balık,
Lütfen canım arkadaşıma yolculuğunda eşlik et[274].

3.11. Korinna

Atina'nın kuzeyinde bulunan Boeotia'nın Tanagra kentinden olan Korinna, Sappho'dan sonra Antik Yunan edebiyatında en çok bilinen kadın lirik ozanlardan biridir. Yaşadığı dönem MÖ V. yüzyıl veya geç III. yüzyıl olarak tartışmalıdır. Pausanias (9.22.3) ve Plutarkhos'un (*de gloria Atheniensum* 4.347-48) anlatımlarına göre beşinci yüzyıl yaşamış olmalıdır.

Pausanias (9.22.3) Korinna'nın Tanagra'nın tek lirik ozanı olduğunu söylemesinin ardından, mezarının şehrin en göze çarpan yerinde yer aldığını ve

[274] Plant, I. M., (2004): s. 50, Çev. Gülsüm Koç.

gymnasion'da Thebes'de Pindaros'a karşı kazandığı bir zafer[275] için bir şiirinin yanında tablosunun da bulunduğunu söyler. Pausanias, O'nun bu zaferini -Pindaros gibi Dor değil- Aiolialılar'ın anlayacağı lehçeyi kullanmasına ve kısmen de zamanının en güzel kadını olmasına dayandırır.

Pausanias'ın, Korinna'nın Pindaros'un çağdaşı olduğunu söylemesine rağmen, modern araştırmacıların bazıları Pindaros'tan daha sonra yaşadığını, ve Hellenistik Döneme ait olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu öne sürmüşlerdir. Bir papirüsten bilinen Boeotia metnine göre Korinna MÖ III. yüzyılın sonundan daha geç aktif değildir[276]. Korinna'nın yapıtları ilk kez üçüncü yüzyılda görülmüş ve popüler olmuştur veya daha önce yazılmış ve üçüncü yüzyılda popüler olmuştur[277].

Korinna, Musalar'dan -koro ve dans temalı- Terpsikhore'nin çağrısı ile başlayan koro için lirik şiirler yazmıştır[278]. Terpsikhore'nin çağrısıyla başlayan bir şiirinde (Corinna, 655 fr.1), Tanagralı kadınlar ve genç kızlar için eski hikayeleri süsleyerek anlatmıştır:[279]

Atalarımın masallarını süslüyor
Benimki ile…
Genç kızlar için…

M. B. Skinner, Korinna'nın şiirlerini/şarkılarını dini festivaller ve eski *partheneia*[280] türüne bağlı olarak genç kızlardan oluşan koroların seslendirmesi için yazdığı ve bu şiirlerin ataerkil bir bakış açısına sahip olduğunu söylemektedir[281].

A. L. Klinck, şiirlerinin ve bestelerinin, O'nun müzik ile ilgilenen kadın gruplarının varlığının bilincinde olduğunu gösterdiğini söyler[282]. Korinna -Sappho ile beraber- Yunan kadın yazarların feminist tartışmalarında örnek olarak anılmıştır[283].

---

[275] MS 10 yüzyıl Bizans ansiklopedisi *Souda*'nın yazarı Suidas'a göre, Korinna Pindaros ile beş kez rekabet etmiştir. Allen, A., Frel, J., 'A date for Corinna' *The Classical Journal*, 68, 1972, s. 26.
[276] Klinck, A. L., (2008): s. 152.
[277] Bu konudaki tartışmalar hakkında detaylı bilgi için bkz: Clayton Zimmerman, *The Pastoral Narcissus: A Study of the First Idyll of Theocritus*, 19-22.
[278] Skinner, M. B., 'Corinna of Tanagra and Her Audience', *Tulsa Studies in Women's Literature*, Vol. 2, No. 1, 9-20, s. 11
[279] Klinck, A. L., (2008): s. 152.
[280] Kült törenleri için özel olarak yazılmış veya kült ile ilişkili şarkılar. Klick, A. L., (2008): s. 23.
[281] Skinner, M. B., (1983): s. 10, 11.
[282] Klinck, A. L., (2008): s. 152.
[283] Skinner, M. B., (1983): s. 9.

Korinna'nın Roma şiirinde de önemli bir etkisi olduğu ve MÖ I. yüzyılda popüler olduğu bilinmektedir[284]. Suda'da Korinna'nın beş şiir kitabı olduğundan bahsedilir[285].

[284] Page, D., 'Corinna', Londra , 1953, 71-73.
[285] Campbell, D. A., *Greek Lyric Poetry IV: Bacchlydes Corinna and Others*, Cambridge Harvard University Press, 1992, s. 1-3.

4. SOSYAL HAYATTA KADININ MÜZİK İLE İLİŞKİSİ

4.1. Bayramlar

Antik Yunan'da kadınlar genellikle evde evin işleri ile meşgul olurlar, dışarıya gerekmedikçe çıkmazlardı; ancak dini ritüellere katılıp erkeklerden ayrı olarak oturdukları bilinmektedir[286].

Apollon, Artemis, Athena, Demeter, Dionysos kültündeki bayramlarda ve Aphrodite kültü ile ilişkili Adoneia Bayramları'nda genç kızlar tören alaylarında, kurban etme ritüellerinde ve korolarda yer alıp dans ile eşlik etmekteydiler. Apollon Klarios gibi bazı bayramlarda da erkek ve kızlardan oluşan koroların hymnos okudukları bilinmektedir[287].

Bakire genç kızlar Artemisia Bayramları'nın (*Ephesia*) önemli bir parçasıydı. Kutsal törende, kortejde yerlerini alıyorlar, hymnos'lar ve danslar eşliğinde hareket ediyorlardı[288]. Genellikle aulos ve kithara eşliğinde yapılan bu danslardan Aelianus (*De Natura Animalium* XII, 9) şöyle bahseder;

Saçları hafifçe yukarı toplanmış Lydialı genç kızlar, Ephesoslu Artemis Kallistes'in etrafında ellerini çırparak kalçalarını aşağı yukarı sallayarak bazen de Kinklos'un[289] sıçrayışı ile dans ederler[290].

N. Şahin'in Leto, Apollon ve Artemis adına kutlandığını önerdiği Klaria Bayramları'nda müzik, pompe'nin (kutsal tören) önemli bir parçasıydı ve bu bayramlarda bakire genç kızlar yer alıyorlardı. Auletris ve Lyristria'nın yer aldığı pompede, Molpoi'un[291] lirik korosunun khoregos'u[292] daima kadındı[293].

---

[286] Darga, A, M., (2013): s. 279.
[287] Şahin, N., (2013): s. 154.
[288] Şahin, N., (2013): s. 145.
[289] Bir tür su kuşu.
[290] Şahin, N., (2013): s. 146.
[291] Miletos'da ilahi şarkıcılarının loncasına verilen isimdir. Dillon, M., *Pilgrims and Pilgrimage in Ancient Greece*, Routledge, New York, 1997 s. 36.
[292] Koro şefi ya da baş dansöz anlamına gelen bir sözcüktür. Şahin, N., (2013):s. 203.
[293] Şahin, N., (2013): s. 150.

Artemis Leukophryene Bayramları'nda, tanrıçadan ötürü kadınların özel bir yeri olduğu bilinmektedir. Korolarda bakire genç kızların yer aldığına ve hymnos'lar okuduklarına dair bilgilere, 1985 yılında Ortaklar Tren İstasyonunda bulunup Menderes Magnesia'sına getirilen bir yazıttan ulaşılmaktadır[294].

Athena Parthenos için Atina'da kutlanan Panathenaia Bayramları'ndaki dinsel seromonide, erkek korosu ve dansçılarından ayrı olarak katılan genç kız korosunun varlığı bilinmektedir. Bu kızlar, parthenia adı verilen bekaret şarkıları söylemişlerdir[295].

Dionysos, annesinin ölümünden sonra Bakkha'lar tarafından büyütülen bir tanrı olduğu için, Dionysos bayramlarında kadın figürü önemli bir role sahiptir. Ovidius (*Fasti*, 1. 395) Yunanistan'da üç yılda bir geceleri kutlananan *Dionysia* adı verilen bu bayramların kadınlara özgü olduğunundan ve danslarla kutlandığından bahseder[296].

Athenaios (*Deipnosophistai*, 14.10, 618e) ve Polluks (4.55) Dionysos mithosuyla ilişkili olan Erigone ve Aiora Bayramları'nda, Kolophonlu ozan Theodoros'un, Erigone için yazdığı hüzünlü şarkının kadınlar tarafından söylendiğinden söz eder[297].

Kadınların şarkılar söylediği bir diğer bayram Tanrıça Aphrodite kültü ile ilişkili olan Adoneia Bayramı'dır. Bu bayramda, *Adonideia* adı verilen, Adonis'e adanan şarkılar kadın korosu tarafından söylenmektedir[298].

MÖ *ca.* 460-450 yıllarına tarihlendirilen, Niobid Ressamı'na atfedilen kırmızı figür kalyks kraterin, bayramlarda tanrılar için kadınlardan oluşan koroların şarkılar söyleyip dans ettiğine örnek gösterilebileceği düşünülmektedir (**Fig. 45**). İki friz olarak resmedilen vazonun üstte yer alan frizinde auletes eşliğinde dans eden kadın korosu betimlenmiştir. Dans eden üç kadın figürünün ayakları çıplaktır, üzerlerinde Dorik khitonun çeşitleri yer almaktadır. Ayrıca başlarında saçlarını neredeyse

[294] Şahin, N., (2013): s. 154.
[295] Şahin, N., (2013): s. 167.
[296] Şahin, N., (2013): s. 162.
[297] Şahin, N., (2013): s. 163.
[298] Şahin, N., (2013):s. 172; Topouzis, K., *a. g. e*., s. 14. ; Praksilla'nın Adonis'e yazmış olduğu şarkının günümüze ulaşan sözleri bu tezde müzisyen kadınlar Praksilla başlığında yer almaktadır.

tamamen kapayan bir bant görülmektedir. Altta yer alan frizde ise; Satyrik bir sahne yer almaktadır.

Fig. 45. Aulet eşliğinde dans eden kadın korosu. (MÖ *ca.* 460-450)

Vazo resimlerinde, tanrıların yanında müzik aleti çalarken resmedilen kadın figürleri görülmektedir. MÖ *ca.* IV. yüzyılın başına tarihlenen Karneia Ressamı'na atfedilen kırmızı figür volütlü kraterde, bir kadın figürü Dionysos için aulos çalarken betimlenmiştir. Elbisesindeki birbirine yakın çizgilerle vücut hatlarının vurgulandığı figürün saçında bir bant yer almaktadır. Ayrıca alçak kabartma ve yaldızlı kolye ve bilezikleri vardır[299] (**Fig. 46**).

[299] Boardman, J.,*Yunan Sanatı*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 211.

Figür 46. Aulos çalan kadın figürü. (MÖ IV. yüzyıl)

Benzer bir sahne Polygnotos Grubu'na ait MÖ *ca.* 440 yılına tarihlendirilen kırmızı figür volütlü kraterde yine bir kült sahnesinde görülmektedir (**Fig. 47**).Bu sahnede, Dor sütunları arasında oturan kadın figürü sol koluna tünemiş aslandan dolayı Kybele/Meter'dir[300]. Onun yanında gösterişli bir kıyafet giymiş ve başında saç bandı gibi bağlanmış bir yılan bulunan erkek figürü yer almaktadır. Başka bir atribüsü bulunmayan erkek figürü kimliği belirsizdir. Ancak Meter ile Dionysos ayinlerinin çoğu kez birleşmesinden dolayı bu erkek figürü Dionysos'u çağrıştıran bir figür olabilir[301] . Aynı sahnede aulos çalan erkek figürü ile aulos çalan kadın figürü görülmektedir. Vazonun diğer yüzünde, (**Fig. 48**) dansları ile Maenad'lar/Bakkha'ları andıran kadın figürleri yer almaktadır [302] . Bu figürler arasında tympanon çalan ve yine aulos çalan kadın figürleri ile yılanlarla dans eden kadın figürleri betimlenmiştir.

[300] Roller, E. L., (2004): s. 155.
[301] Roller, E. L., (2004): s. 155.
[302] Roller, E. L., (2004): s. 157.

Fig. .47. Kybele/Meter ve Dionysos (?). (MÖ *ca*.440)

Fig .48. Müzik aleti çalıp dans eden kadın figürleri. (MÖ *ca*. 440)

4.2. Sunu

Libasyon ritüeli, tütsü yakımı ve kurban sırasında müzik yapıldığı, müziğin ritüelin bir parçası olduğu bilinmektedir[303]. MÖ *ca.* 450 yıllarına tarihlendirilen Londra Ressamı'na atfedilen phiale'de, ayakları çıplak, khiton ve pembe bir himation giymiş, birbirlerini el bileklerinden tutup dans ederken betimlenen kadın figürleri yer almaktadır. (**Fig. 49**). Bu figürlerin yanında, önünde yer alan sunağa doğru aulos çalan, aynı kıyafet ile betimlenmiş bir kadın figürü daha görülmektedir. Bir figürün dışında hepsinin saçları topludur ve başlarında bant yer almaktadır. Bu sahne, kadın figürlerinin libasyon ritüeli sırasında müzik yaptığına dair bilgi vermesi açısından önemli bir sahnedir.

Fig.. 49. Libasyon sırasında müzik. (MÖ *ca.* 450)

[303] Haldane, J. A., 'Musical Instruments in Greek Worship', Greece&Rome, Vol. 13, No.1, Cambridge University Press, s. 101.

Kadın figürlerinin dini ritüellerde müzik yaptığını gösteren bir başka sahne MÖ *ca.* 450 yılına ait Niobid Ressamı'na ait olduğu düşünülen kırmızı figür amphorada görülmektedir (**Fig. 50**). Dionysiak kurban töreninin betimlendiği bu sahnede, ortada bir sunak ve sunağın etrafında, bir elinde thyrsus diğer elinde kantharos tutarken betimlenmiş Dionysos ile elinde bir oinokhoe tutan Maenad yer almaktadır.Solda yer alan, uzun khiton ve himation ile başında *sakkos* ile betimlenmiş kadın figürü aulos çalarak ritüelde müzik yapmaktadır.

Fig. 50. Kurban sırasında müzik. (MÖ *ca*. 450)

Bir başka sunum olan tütsü yakımı sırasında kadınların müzik yaptığına dair bilgilere, Ludovisi Tahtı'nda yer alan mermer rölyeften ulaşılmaktadır. MÖ *ca.* 460 yıllarına tarihlenen Aphrodite'ye adanmış Ludovisi Tahtı'nda, -ailenin ve toplumun menfaatlerini artırmayan zevkleri denetleyen- Aphrodite Pandemos'u temsil ettiği belirtilen aulos çalan çıplak bir kadın figürü yer almaktadır (**Fig. 51**). Bir minderin

üzerinde çıplak olarak betimlenen bu kadın figürünün başında yer alan *sakkos*[304] adı verilen başlıktan dolayı bir *hetaira* olduğu düşünülmektedir[305]. Bu kadın figürünün hemen karşısında da yine otutur vaziyette tasvir edilmiş tütsü yapan bir kadın figürü yer almaktadır. Bu kabartma grubunun ortasında da Aphrodite'nin doğuşu betimlenmiştir. Bu mermer rölyefte tütsü ve müziğin bir arada yapılmasından dolayı bir ibadet sahnesi resmedildiği ve bu iki kadının Aprodite'ye hizmet ettiği düşünülmektedir[306].

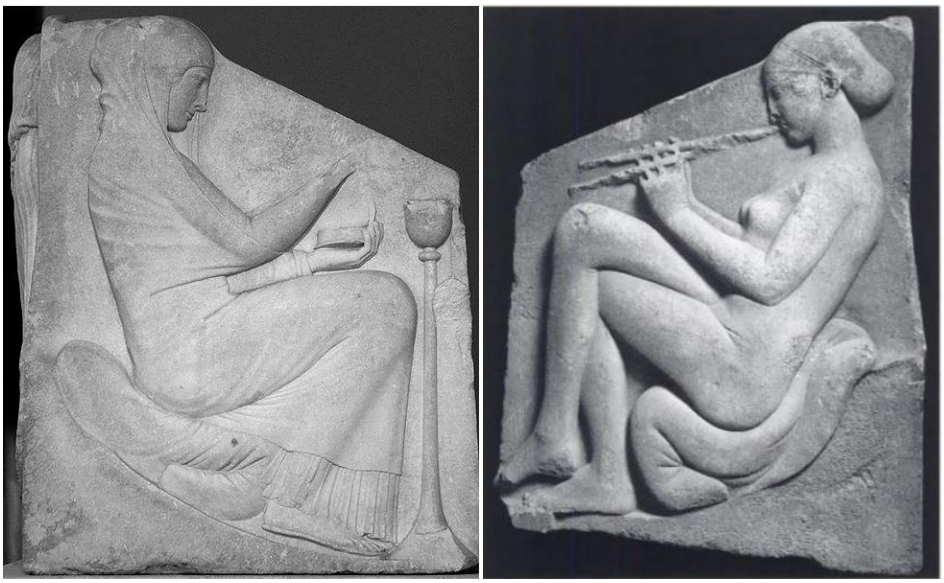

Fig. 51. Tütsü yapan kadın ve aulos çalan hetaira. (MÖ *ca*. 460)

4.3. Düğün

Müziğin antik Yunan düğün törenlerinin bir parçası olduğunu Homeros, Euripides, Sophokles gibi antik yazarlardan ve Sappho gibi lirik ozanlardan öğreniyoruz. Homeros'un *Odysseia*'sındaki (XXIII, 133-135) dizeler düğün ve müzik teması için örnek gösterilebilir;

[304] Hetaira'ların, ev işçilerinin ve kölelerin kullandığı bir çeşit saç filesi. Lee, M. M.,*Body, Dress, and Identitiy in Ancient Greece*, Cambridge University Press, New York, 2015, s. 159.
[305] Neils, J., 'Other Within the Other: An Intimate Look at Hetairai and Maenads' , *Not the Classical Ideal: Athens and the Construction of the Other in Greek Art,* Ed. Beth Cohen, Brill's Scholars' List, Netherland, 2000, s. 214.
[306] Neils, J., (2000): s. 215.

Tanrısal ozan alsın eline gür sesli sazını[307]
Bir oyun havası çalsın bize, insanın içini açan
Bu evde düğün var, desin, dışarıdan kim duyarsa.

Düğün şarkıları *hymenaios* ve *epithalamion* olmak üzere iki tür olarak bilinmektedir. *Hymenaios* veya *Hymen*[308], anne babanın evinden damadın evine giderken gelinin arkadaşları tarafından söylenen şarkılardır[309]. Hymenaios için -A. Erhat tarafından kavuşma türküleri[310] olarak çevrilen- *İlyada* destanından örnek verilebilir (18. 490-495);

İki güzel kentini yaptı ölümlü insanların.
Birinde düğünler, şölenler,
Sokakta yanan çırağıların ışığında,
Evlerinden alınıp gezdirilen süslü gelinler,
Dört bir yanda kavuşma türküleri,
Oynayan dönüp duran delikanlılar, flavta, gitara[311]*sesleri.*

Hymenaios aynı zamanda mitolojide -genellikle Apollon'un ve Mousa'lardan birisinin oğlu olarak tanmlanmış- evlilik tanrısıdır. Düğün şarkılarının personifikasyonu olarak oluşmuştur[312]. Hymenaios, vazo resimlerinde elinde gelin meşalesi taşıyan kanatlı bir çocuk olarak betimlenmiştir (**Fig. 52**).

[307] Türkçeye saz olarak çevrilen sözcük orjinal metinde phormiks'tir (φόρμιγγα).
[308] Mathiesen, T. J., (1999): s. 126.
[309] Sakka, L., (2009): s. 83.
[310] Orjinal metinde: hymen (ὑμέναιο).
[311] Azra Erhat tarafından Flavta ve Gitara olarak çevrilen müzik aletleri orijinal metinde auloi (αὐλοὶ) ve phormiks'tir (φόρμιγγές).
[312] s.v. 'hymen' *A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, Ed. W. Smith, www.perseus.tufth.

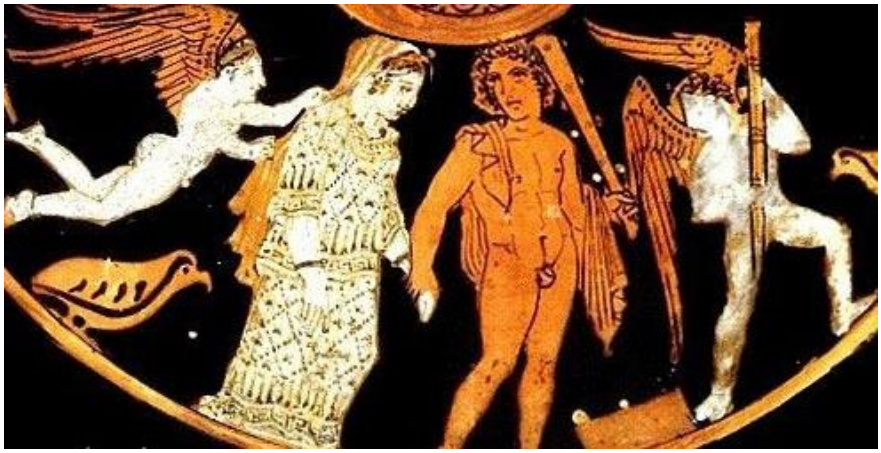

Fig. 52. Eros, Hebe, Hymenaios. (MÖ *ca.* 450-400)

Epithalamion ise; bakire kızlar ve evlenmemiş genç erkekler tarafından yeni evlilere düğün odalarının kapısında söylenen şarkılardır[313]. Kadınların yazmış olduğu günümüze ulaşmış düğün şarkıları arasında Sappho'nun yazdığı şarkılar da vardır. Bu şarkılarda aşk, sevgi ve düğün mutluluğu anlatılmaktadır. Aşağıda A. Erhat ve C. Bektaş tarafından Sappho'nun yazdığı, koro için ya da kızlar ve erkekler arasında bir diyalog olarak düşünülmüş örnek yer almaktadır;

Nice dilediysen öyle gerçekleşti düğün
Senin oldu genç kız, mutlu güveyelam gelinim çok çok selam saygın güvey
Sevimli görünüşün, bal renginde gözlerin
Sevginin büyüsüdür yüzündeki gelinim.
Besbelli Afrodite, seni böyle seçkin kılan[314].

Düğün vazoları olarak bilinen MÖ *ca.* 430-420 yıllarına tarihlendirilen Washing Ressamı'na atfedilen kırmızı figür lebes gamikos'da kadın figürünün kucağında trigonon[315] adı verilen üçgen formlu bir arp çaldığı görülmektedir. (**Fig. 53**). Şahin' e göre bu betimlerde arp, yeni gelin tarafından çalınmaktadır[316].

[313] Mathiesen, T., J.,(1999): s. 126.
[314] 106-107-108 no'lu betikler, Erhat A., Bektaş, C.,(1978): s. 109.
[315] Landels, J. G., (1999): s. s. 75.
[316] Şahin, N., (2013): s. 209.

Fig. 53. Trigonon çalan kadın figürü. (MÖ *ca.* 430-420)

4.4. Cenaze

Ölümden sonra ağıt yakma ve ilahi okuma, Hititlerden beri var olan ve Yunanlarda da kendini gösteren bir gelenektir. Antik dönemde ağıt yakma ve ilahi okuma geleneğini kadınlar üstleniyorlardı.

Homeros, (*İlyada*, 24. 725) Hektor'un ölüm töreninde karısı Andromakhe'nin ve annesinin saçlarını yolarak cenaze arabasının önüne atılmış olduğunu ve daha sonra Andromakhe'nin şu sözlerle ağıt yaktığını yazar;

Erkeğim benim göçüp gittin genç yaşında,
Gittin evimizde dul bıraktın beni,
Çocuğumuz da ufacık, körpecik,
Bizden olan, kara talihli ikimizden…

Homeros (*İlyada*, 24. 720-721) bu törende aynı zamanda cenazenin yanı başında ağıt yakmak için yer alan ozanların varlığından da söz etmekte; ancak onların kadın ya da erkek olduğundan bahsetmemekle birlikte, ozanların ağıt yakmaya başladıklarında kadınların hıçkırıklarla cevap verdiklerini yazmaktadır.

MÖ *ca.* 520-510 yıllarına tarihlendirilen siyah figür terrakota cenaze plakasında (**Fig. 54**) saçlarını yolarak muhtemelen ağıt yakan kadınlar tasvir edilmiştir[317].

Fig. 54. Ağıt yakan kadınlar. (MÖ *ca.* 520-510)

4.5. Symposion

Yunan kültüründe müzik yapılan en önemli yerlerden biri, 'birlikte içmek' anlamına gelen *symposion*'lardır[318]. *Andron* adı verilen evin erkeklere ait bölümünde yapılan bu toplantılar, akşamüstü başlayıp geç vakitlere kadar sürmekte, *deipnon* ve *symposion* olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır[319].

[317] Saçlarını yolarak ağlayan ve ağıt yakan kadınların vazo resimlerindeki betimleri Geometrik Dönem vazolarından beri bilinmektedir.

[318] Bkz. Platon, Şölen; Rocconi, Eleonora, 'Women Players in Ancient Greece: The Context of Symposia and the Socio-Cultural Position of Psaltriai and Auletrides in the Classical World', in: E. Hickmann/A. A. Both/R. Eichmann (eds), Music Archaeology in contexts. Studien zur Musikarchaologie V, *Orient-Archaologie* 20, 2006, s. 335.

[319] Baykan, D., *Andron ve Symposion Olgusunun Sosyo-Kültürel Nedenleri, Sosyal Yaşama Yansımaları ve İşleyişi*, Masrop E-Dergi 1, İstanbul, 2007, s. 4.

Symposion, dini koro şarkıları *paean* ile başlar, sonra şen şarkılar *skolia* ile devam ederdi. Lirik şarkılar lir eşliğinde, *elegies* ise aulos eliğinde söylenirdi[320]. Symposion'larda müzik, genellikle hetaira adı verilen kadınlar tarafından bazen de genç erkekler tarafından yapılırdı. Dans, müzik ve edebiyat eğitimi almış bu kültürlü genç kadınlar, symposion'larda erkeklere eşlik eder, müzik yaparlardı[321].

Vazo resimlerindeki birçok symposion sahnesinde karşımıza çıkan aulos, hetaira'lar tarafından çalınması tercih edilen bir müzik aletiydi. MÖ V. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen symposion sahnesinin resmedildiği kraterde, klineye uzanmış erkek figürlerin arasında aulos çalan bir hetaira tasvir edilmiştir (**Fig. 55**). Profilden tasvir edilen hetaira'nın üzerinde khiton ve başında bir bant yer almaktadır. Ayrıca erkek figürlerinde başında bant yer aldığı görülmektedir. Bununla birliktebu sahnede lyra, içki kabı ve klinenin altında yer alan botlar gibi detaylar da resmedilmiştir.

Fig. 55. Symposion sahnesi. (MÖ V. yüzyılın ortası)

Platon'un *Symposion* (176 E) eserinde geçen diyalogda aulos çalan bir kızdan bahsedilir;

[320] Rocconi, E., (2006): s. 336.
[321] Darga, A. M., (2013): s. 280. ;Şahin, N., (2013): s. 37.

Demin içeri giren aulosçu kız, bırakalım kendi kendine çalsın ya da isterse gitsin içerideki kadınlara çalsın. Biz de konuşmalarla birbirimizi avutalım bugün.

Bununla birlikte hetaira'lar, lyra, barbitos ve arp gibi telli müzik aletleri de çalabiliyorlardı. MÖ *ca.* 500-490 yıllarına tarihlendirilen kırmızı figür kylix'de hetaira olarak tanımlanan kadın figürü transparan khiton başında sakkos ile betimlenmiştir. Yanında yedi telli bir barbitos görülmektedir (**Fig. 56**).

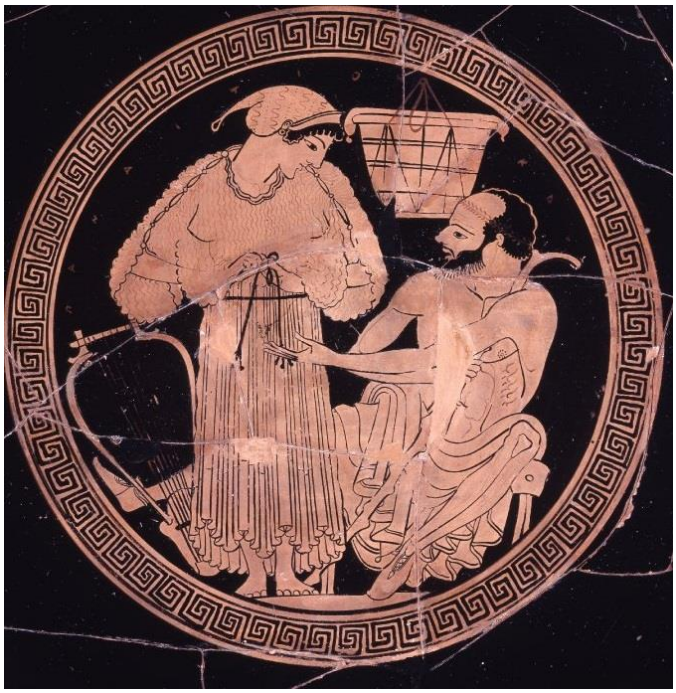

Fig. 56. Yanında barbitos yer alan hetaira. (MÖ *ca.* 500-490)

Orchestris adı verilen kadın dansçıların ise *krotala* gibi müzik aletleriyle betimlendikleri görülmektedir (**Fig. 39**) [322].

Plutarkhos'a göre (*Eroticus*, 753D), MÖ IV. yüzyılda auletris[323] sözcüğü, hetaira ile aynı anlama gelen bir sözcük olarak kullanılmaya başlanır[324].

[322] Rocconi, E., (2006): s. 337
[323] Auletris sözcüğü aynı zamanda yüksek sınıf fahişe anlamına gelmektedir. Bkz. Landels, J. G.,(1999):s. 7.
[324] Şahin, N.,(2013):s. 188.

Aristoteles (*Constitution of the Athens*, 50.2) genellikle symposion sahibi tarafından kiralanan auletris, psaltria ve kitharistria'nın 2 drahmiden fazla kazanmadıklarından bahseder[325].

4.6. Eğitim

Sokrates, (Platon, *Devlet* 3. 401d) mousike ile terbiyenin en üstün terbiye olduğunu söyleyerek müzik eğitimin önemini vurguladığını görüyoruz.

Platon'a göre (*Yasalar*, 654 a-b) ilk eğitim Mousa'lar ve onların önderi Apollon aracılığıyla olmakta ve bu tanrılar insanların ihtiyacı olan ölçü ve uyum duygusunu şarkılar ve danslar ile sağlamaktadırlar. Platon'a göre eğitimli kişi, iyi dans edip şarkı söyleyebilen kişidir[326].

Platon (*Devlet*, 5. 452 a-d) Sparta eğitim siteminden ve yasasından[327] çok etkilenmiştir; bu nedenle üst sınıfa ait kadın ve erkeğin eşit statüye sahip olduğunu söyler[328]; dolayısıyla ayrım yapmaksızın kız ve erkek çocukların aynı eğitimi alması gerektiğini savunur.

Yunan toplumunda çocukların sallanarak ninnilerle uyutulması yaygındı. Bebeğin ilk oyuncağı, Archytas[329] tarafından keşfedilen çıngıraktı[330]. Bu bilgilere dayanarak ilk müzik eğitiminin ninniler aracılığıyla yapıldığı, belki de çocukların ilk müzik aletinin çıngırak olduğu düşünülebilir.

MÖ V. yüzyılda Atina'da kız çocukları genellikle evde annelerinin yanında vakit geçirir, ev işleri ile ilgili bilgiler öğrenip, kadınların katıldığı festivaller dışında evden pek çıkmazlardı. Okuma-yazmayı varlıklı ailelerin kızları bir öğretmenden ya da annelerinden yardım alarak öğreniyorlardı[331]. Atina'dan farklı olarak Sparta'da

---

[325] Rocconi, E., (2006): s. 337, dipnot 17.; Harmon, R., *Plato, Aristotle, And Women Musicians*, Music & Letters, Vol. 86, No.3, Oxford University Press, 2005, s. 353.
[326] Platon, Yasalar, s. 87.
[327] Bkz. Lykourgos Yasası.
[328] Şahin, N., (2013): s.17.
[329] MÖ 428 -347 yılları arasında yaşamış matematikçi, devlet adamı ve filozof.
[330] Guhl, E., Koner, W., *The Life of the Greeks and Romans: Described from Antique Monuments*, Çev. F. Hueffer, Chatto and Windus Piccadilly, 1889, s. 196.
[331] Jenkins, I., *Yazılı Kaynaklar ve Antik Buluntular Işığında Antik Devirde Çocuk Eğitimi*, Çev. Hasan Malay, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993, s. 23.

kadınlar, yasalardan dolayı erkekler gibi eğitim alma hakkına sahiplerdi. Evlenene kadar annelerinin yanında zaman geçiren Spartalı kadınlar, aynı zamanda eğitimlerine de zaman ayırmış, fiziksel eğitimlerinin yanında, *mousike* yani müzik, dans ve şiir üzerine de eğitim almışlardır[332].

Lirik ozanların aynı zamanda öğretmen olduklarını Alkman'ın[333] yazdığı koro şarkılarını kızlara öğrettiği bilgisinden görmekteyiz[334]. Korolarda çok seslilik olmadığı, oktavlı karma biçimde ya da tek ses söylendiği bilinmektedir[335].

Sappho'nun kızlara eğitim veren bir okulu olduğu ve burada müzik eğitmeni ve koro lideri olarak eğitim verdiği bilinmektedir[336]. Kendi otoportresindeki (Sappho *Fragment*. 60) tariften öğrencileri olan kızları ideal güzelliğe göre yetiştirildiği ve onları bilgeliğe yönlendirdiği anlaşılmaktadır[337]. Buradaki eğitimde lyra çalmak[338], şarkı söylemek ve dans etmeyi öğrenmek esastı[339]. Sappho, muhtemelen yazmış olduğu dokuz ciltlik kitabını da eğitim için kullanıyordu[340].

Sappho'nun çağdaşı olan Gorgo, Andromeda'nın da yönettiği iki okulun varlığından söz edilmektedir[341].

Hetaira'ların MÖ IV. yüzyılda düzenli olarak eğitim aldıkları bir okul olduğu bilinmektedir. Hatip İsokrates[342] (*Antidosis*, 287) genç vatandaşları zamanlarını auletridon didaskaleia'da geçirmekle suçluyor[343]. MÖ *ca.* 430 yılına tarihlendirilen Phiale Ressamı'na atfedilen kırmızı figür phiale'de müzik okulu sahnesi resmedilmiştir (**Fig. 57**). Vazoda resmedilen figürler arasında elinde bir asa tutan öğretmen ve onun karşısında krotala çalarak dans eden *orkhestris* yer almaktadır[344].

---

[332] Pomeroy, S. B., (2002): s. 5.
[333] MÖ VII. yüzyılda Sparta'da yaşamış lirik ozan.
[334] Pomeroy, S. B., (2002): s. 5.
[335] Şahin, N., (2013): s. 122.
[336] West, M. L., *Antient Greek Music*, Clarendon Press, New York, 1992. s. 36.
[337] Marrou, H. I., *A History of Education in Antiquity*, Çev. George, Lamb, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1956, s. 34.
[338] Lyra'nın eğitimde kullanılan bir müzik aleti olduğunu vazo resimlerinde görmekteyiz. Bkz. Attika Kırmızı Figür Hydria British Museum 1864,1007.85.
[339] Marrou, H. I., (1956): s. 34.
[340] West, M. L., (1992): s. 36.
[341] Çelgin, G., (1990): s. 49.
[342] MÖ 436-338 yılları arasında yaşamıştır.
[343] Rocconi, E., (2006): s. 337.
[344] Rocconi, E., (2006): s. 344.

Fig. 57. Öğretmen ve krotala çalıp dans eden *orkhestris* (MÖ *ca.* 430)

MÖ *ca.* 430 yılına tarihlendirilen Phiale Ressamı'na atfedilen hydria'da bir dans eğitim sahnesi yer almaktadır. Bu sahnede, sağ tarafta öğretmen olduğu düşünülen kadın figürü, ortada dans eden iki kız çocuğu, sol tarafta elinde asa olan bir figür ve duvarda phorminks resmedilmiştir (**Fig. 58**).

Fig. 58. Dans dersi alan kızlar ve duvarda yer alan phorminks (MÖ *ca.* 430)

TABLOLAR

Müzik Aletleri	Tanrıçalar	Kadınlar
Aulos	Athena, Mousa'lar, Maenad'lar	Hetaira'lar
Syrinks	Mousa'lar	
Lyra	Artemis, Mousa'lar, Seiren'ler	Sappho'nun öğrencileri
Barbitos	Mousa'lar, Maenad'lar	Sappho, Hetaira'lar
Phorminks	Mousa'lar	
Kithara	Athena, Artemis, Mousa'lar ?, Nike	
Arp	Mousa'lar	Kadınlar (?), Hetaira'lar
Pandoura	Mousa'lar	
Tympanon	Maenad'lar	
Krotala		Hetaira'lar
Kumbalon		Kadınlar
Apulia Müzik Aleti		Kadınlar

Tablo 1. Müzik Aletlerinin Kullanım Dağılımları

Müzisyen Kadınlar	Yaşadığı Tarih	Yaşadığı Yer
Sappho	MÖ *ca.* 630-565	Lesbos
Kleobuline	MÖ *ca.* VI. yüzyıl	Rhodos
Telesilla	MÖ *ca.* VI. - V. yüzyıl	Argos
Myrtis	MÖ *ca.* V. yüzyıl	Anthedon
Praksilla	MÖ *ca.* V. yüzyıl	Sikyon
Aspasia	MÖ *ca.* 470-401	Miletos
Eurydike	MÖ *ca.* 410	Makedonia
Megalostrata	MÖ *ca.* V. yüzyıl	Sparta
Philaenis	MÖ *ca.* IV. yüzyıl	Samos
Erinna	MÖ *ca.*350	Lesbos-Telos
Korinna	MÖ *ca.* V. yüzyıl ya da geç III. yüzyıl	Tanagra

Tablo 2. Kronolojik Olarak Müzisyen Kadınlar ve Yaşadıkları Şehirler/Bölgeler

Antik Yazarlar/Kaynaklar	**Yaşadıkları Dönem**
Homeros	MÖ 9.-8. ?
Homerik Hymnoslar,	
Hesiodos	MÖ 8. -7. ?
Sappho	MÖ *ca.* 630-565
Pindaros	MÖ 522-443
Herodotos	MÖ 485-425
Euripides	MÖ 480-406
Aristophanes	MÖ 446-386
Platon	MÖ 428-347
Aristotales	MÖ 384-322
Kallimakhos	MÖ 310/305-240
Apollonios Rhodios	MÖ 3. yüzyıl
Ovidius	MÖ 43- MS. 17/18
Strabon	MÖ 64/63- MS 24
Antipater Thessalonica	MÖ 1. yüzyıl
Vergilius	MÖ 1. yüzyıl
Pseudo Hyginus	MS 64-17
Zenobios	MS 1 yüzyıl
Pseudo Apollodorus	MS 1. veya 2. yüzyıl
Plutarkhos	MS 45-50?-120-125?
Apulleus	MS 125-170
Julius Polluks	MS 2. yüzyıl
Pausanias	MS 2. yüzyıl
Tatianos	MS 2. yüzyıl
Aelianus	MS 175-235
Athenaios	MS 2.-3. yüzyıl
Nonnus	MS 5. yüzyıl
Anthologia Palatina	MS 10. yüzyıl

Suidas	MS 10. yüzyıl

Tablo 3. Kronolojik Olarak Tezde Yararlanılan Antik Yazarlar ve Yaşadıkları Yıllar

SONUÇ

Akdeniz havzası Yunan toplumunda kadının müzikle olan ilişkisi, antik yazarlar ve arkeolojik verilerden yola çıkılarak incelenmiştir. Mitolojideki kadın figürlerinden başlayarak, MÖ VII. ve IV. yüzyıllar arasında yaşamış lirik ozanlar, sosyal hayatta kadının müziğe katılımındaki oran, çaldığı müzik aletleri araştırmanın konusunu oluşturmuştur.

Vazo resimleri ve Homeros (MÖ *ca*. 9.-8. yüzyıl) ile başlayıp Suidas'a (MS 10. yüzyıl) kadar çok sayıda antik yazarın (**Tablo 3**) günümüze gelen eserleri, bu çalışmanın ana kaynaklarını oluşturmuşlardır.

Mitolojide, *Mousike* yani müziği ve sözel sanatları kapsayan alanın Mousa'lara; müziğin en önemli öğelerinden biri olan ritmin de Hora'lar ve Moira'lar gibi dişi figürlere atfedilmesi, müzik ve kadın arasındaki güçlü ilişkiyi sembolize ettiği görülmektedir.

Kontrast (karşıtlık), müziğin dinamizmini sağlayan en önemli unsurdur. Müzikte karşıtlık, hareketlilik-durağanlık, gerilim-çözülüm, sakinlik-kaotiklik, uyumluluk-uyumsuzluk gibi örneklenebilir. Tüm bu maddeler müzikte devinimi sağlar. Mitolojideki kadın figürleri incelendiğinde müziğin iki farklı şekilde kullanıldığı görülmektedir. Apollon'a bağlı Mousa'lar vazo resimlerinde tını olarak daha sakin tınladığı düşünülen aerofonlar ya da kordofonlar grubuna giren müzik aletleriyle; Dionysos'a bağlı Maenad'lar/Bakkha'lar ise genellikle daha güçlü ve sert tınlayan membranofon grubuna giren müzik aletleriyle birlikte kargaşa ve gürültü içinde özellikle dans ederek resmedilmiştir. Böylelikle müziğin dingin ve kaotik olan iki ucunun Mousa'lar ve Maenad'lar/Bakkha'lar tarafından betimlendiği tespit edilmiştir.

Yunan dünyasında da önemli bir etki oluşturan Phrygialı Ana Tanrıça Kybele/Meter'in, hem yazılı kaynaklardan hem de kabartmalardan elde edilen bilgiye dayanarak aulos, arp, tympanon ve kastanyet gibi müzik aletleriyle ilişkisinin olduğu görülmüştür.

Doğu kökenli bir müzik aleti olan aulos'un Athena gibi bilge bir tanrıçaya atfedilmesi Yunanların bu müzik aletini kabul etme yollarından biridir. Athena'nın aulos ile betimlerinde yanında iki farklı karakter yer almaktadır. Bunlardan biri mithosda da adı geçen Marsyas; diğeri ise Herakles'dir. Marsyas, genellikle Athena'nın aulos'u atmasını beklerken tasvir edilmiştir. Herakles'in ise kithara ile Athena'nın yanında yer aldığı sahneler *mousikoi agones* ile ilişkilidir ve bu sahnelerde Herakles yarışmacı olarak betimlenmiştir.

Artemis'in müzik tanrıçası kimliğinde dini yönünün; ilahiler, dans ve koro ile vurgulandığı görülmüştür. Ayrıca Artemis'in vazo resimlerinde ve kabartmalarında yalnızca telli müzik aletleri olan lyra ve kithara ile betimlendiği belirlenmiştir.

Mousa'ların sayıları ve isimleri bölgelere ve çağlara göre farklılık göstermektedir. Yunan dünyasında bilinen 9 Mousa'nın dışında, Epikharmos'un (Frg. 41) Lesbos'da; Neilo, Tritone, Asopo, Heptapore, Akhelois, Tipoplo, Rhodia adlı 7 Mousa'dan; Melete, Mneme, Aoede isimli 3 Mousa'dan; Platon'un (*Republi*c IV 436C-441B) da aynı zamanda kithara'nın üç teline ismini veren Hypate, Mese ve Nete isimli Mousa'lardan söz ettiği görülmüştür.

Mousa'lar vazo resimlerinde, aerofonlar grubunagiren aulos ve syrinks ile; kordofonlar grubuna giren lyra, kithara, phorminks, arp ve pandoura ile betimlendiği tespit edilmiştir. Mousa figürlerinin membranofonlar ve idyofonlar grubuna giren müzik aletleri ile betimlerine rastlanılmamıştır.

Seiren'ler en eski yazılı kaynaklarda yalnızca büyüleyen sesleriyle geçerken daha sonra hem yazılı kaynaklarda hem de vazo resimlerinde aerofon gruba giren aulos ve kordofon grubuna giren lyra gibi müzik aletlerini çaldıkları görülmektedir.

Vazo resimlerinde Dionysos ile ilişkili yer alan Maenad/Bakkha figürlerinin membranofon grubuna giren tympanon ve aerofon gruba giren aulos ile betimlendikleri tespit edilmiştir. Bunun yanında kordofon grubuna giren barbitos ile betimlerine de rastlanmıştır.

Antik Yunan edebiyatında ve vazo betimlerinde aulos'a flüt, çift flüt, kamış, boru gibi isimler verildiği görülmüştür. Ancak aulos'un kamışlı bir müzik aleti

olduğu için bir flüt olmadığı daha çok obua'nın atası olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca antik kaynaklarda genellikle auloi (çoğul) olarak geçmektedir.

Vazo resimleri incelendiğinde, aulos çalanken kullanılan *phorbeia* adlı ağız bandının yalnızca erkek figürlerinde yer aldığı; kadın figürlerinin phorbeia ile betimlenmediği görülmektedir.

Antik Yunan'da en sık kullanılan müzik aletlerinden biri olan aulos'un kadınlar arasında genellikle hetaira'lar tarafından symposion sahnelerinde ve hetaira'ların müzik ve dans gibi eğitim sahnelerinde kullanıldığı vazo resimlerinde tespit edilmiştir. Aulos çalan kadınlara verilen isim olan auletris sözcüğünün zamanla hetaira'nın eş anlamlısı olarak kullanılmaya başlandığı yazılı kaynaklardan bilinmektedir. Bununla birlikte aulos'un kadın figürleri tarafından dini ritüellerde de kullanıldığı saptanmıştır. Aphodite'ye adanan Ludovisi Tahtı'nda aulos çalan çıplak kadın figürünün bir hetaira olması, hetaira'ların dini ritüellerde de yer aldığını ve müzik yaptığını kanıtlamaktadır.

Ayrıca symposion sahnelerinde hetaira'ların aerofon grubundan aulos, kordofon grubundan lyra, barbitos, arp; idyofon grubundan krotala gibi müzik aletleriyle betimlendiği görülmüştür. Krotala çalan hetaira figürlerinin aynı zamanda dans ettiği ve bazen onlara aulos çalan başka bir hetaira figürünün eşlik ettiği ortaya konmuştur. Hetaira'ların bu sahnelerde farklı müzik aletleri ile farklı tür şarkılara eşlik ettikleri tespit edilmiştir.

Sappho'nun eserlerinde khelys ve khelynna olarak geçen lyra'nın, öğrenciler ile yer aldığı vazo resminden kadınlar tarafından eğitim amaçlı olarak kullanıldığı düşüncesini oluşturmaktadır.

Athena ve Artemis'in elinde görülen kithara'nın, Hellenistik Dönem'e kadar vazo resimlerinde ve kabartmalarda betimlenmemesi, sosyal hayatta kadınlar tarafından çalınmadığı kanaatini oluşturmaktadır.

Eğitmen eşliğinde dans eden kız çocuklarının resmedildiği hydria'da görülen phorminks'in duvarda yer alması, bu müzik aletinin eğitim amaçlı kullanılmış olduğunu da düşündürtmüştür (**Fig. 58**).

Yunan dünyasında iki müzik aletinin yalnızca kadınlar tarafından çalındığı tespit edilmiştir. Bunlardan biri arp diğeri kumbalon'dur. Bulunan vazo resimleri üzerinde trigonon ve kavisli arp ismi ile benzer nitelikli ama iki farklı müzik aleti olduğu görülmüştür (**Fig. 10, 53**). Kumbalon'un görsel betimlerine ulaşılamamıştır.

Phorminks'in ve pandoura'nın yalnızca Mousa figürlerinin elinde betimlendiği görülmüş; (**Tablo 1**) ancak sosyal hayatta kadınlar tarafından çalındığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Çalınan müzik aletine göre kadın ve erkek icracıya günümüzdeki pek çok lisansda olduğu gibi eski yunancada da farklı isimler verildiği anlaşılmıştır. (Auletris, Aulete gibi)

Lirik şiir okunurken lyra'nın tercih edilme sebepleri arasında müzik aletinin şiire eşlik edecek dokuyu yaratabilme özelliği, taşınabilirliği ve şiiri okuyan kişi tarafından performans esnasında da çalınabilmesi olduğu düşünülmüştür.

MÖ VII. ve IV. yüzyıllar arasında Sappho gibi birçok kadın ozan olduğu, bu ozanlardan bazılarının Sappho gibi okulları olduğu tespit edilmiş ve bu ozanların genellikle Yunanistan ve Ege kıyıları çevresindeki adalarda yaşadıkları belirlenmiştir (**Harita s. 57**). Kadın ozanlar hakkında bilgi veren antik yazarlar; Antipater Thessalonika, Plutarkhos, Pausanias, Tatianos, Suidas, Eusebius, Athenaus, Aristophanes ve Platon'dur.

Sappho ve çağdaşı olan ozan Alkaeus'un özellikle lyra ailesinden barbitos çalarken betimlenmesi (**Fig. 42**) bu müzik aletinin lirik şiirde kullanıldığını ve bu tür için uygun olduğunu göstermiştir.

Çağdaşları ile ilgili elimizde bir kanıt olmadığından ötürü kadın ozanlar arasında günümüze ulaşan vazo betimleri ve şiirlerine dayanarak sadece Sappho'nun bir müzik aleti çaldığı görülmektedir.

Belirtilen yüzyıllar arasında yaşamış bu kadın ozanların yazdıkları eserler incelendiğinde, onların Aiol, İon ve Dor lehçesi kullandıkları; tanrılara övgü için hymnos'lar, kişisel duygularını dile getirdikleri ode'ler, koro için şarkılar, bilmeceler, pornografik kitaplar, matem şiirleri yazdıkları saptanmıştır. Kadın ozanlar arasında Aspasia'nın bir hetaira olduğu bilinmektedir.

Vazo formları incelendiğinde genel olarak söylemek gerekirse müzik eğitiminin tasvir edildiği sahnelerin hydria'larda, müzik yapan kadın figürlerinin yer aldığı sunu ile ilgili tasvirlerin phiale üzerinde, symposion sahnelerinin bilindiği gibi genellikle içki kapları olan kyliks'lerde yer aldığı görülmüştür.

SÖZLÜK

Adonideia: Tanrı Adanis şerefine kadın korosu tarafından söylenen şarkılardır[345].

Auletes: Aulos çalan erkek müzisyen[346].

Auletris, Auletria: Aulos çalan kadın müzisyen. Bu terim, MÖ 4. yüzyılda hetaira sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılmaya başlanır[347].

Epigram: Çok kısa küçük şiirlere verilen isimdir[348].

Epithalamion: Bakire kızlar ve evlenmemiş genç erkekler tarafından yeni evlilere düğün odalarının söylenen şarkılardır[349].

Hymenaios: Gerdek veya gelin şarkısıdır. Gelinin, anne ve babasının evinden damadın evine giderken, arkadaşları tarafından söylenen şarkılardır[350].

Hymnos: Tanrılar için epik törenin başlangıcında söylenen şarkılardır[351].

Kitharistes: Kithara çalan müzisyen[352].

Kitharoidos: Şarkı söyleyip kendisine kithara ile eşlik eden erkek müzisyen[353].

Khoregos: Koro şefine verilen isim[354].

Lyristria: Lyra çalan müzisyenlere verilen isim[355].

Ode: Daha çok kişisel duyguların dile getirildiği şarkılardır[356].

Orkhestris: Kadın dansçı. Genellikle krotala gibi müzik aleti ile kendisine ritmik olarak eşlik eder[357].

---

[345] Topouzis, K., (2000): s. 14.
[346] Anni, Belis, s.v. 'Aulos', The New Grove Online Dictionary.
[347] Şahin, N., (2013): s. 188.
[348] Çelgin, G., (1990): s. 35.
[349] Mathiesen, T. J., (1999): s. 126.
[350] Sakka, L., (2009): s. 83.
[351] Çelgin, G., (1990): s. 35.
[352] Martha ,Maas, s.v. 'kithara', The New Grove Online Dictionary.
[353] Martha, Maas, s.v. 'kitharode', The New Grove Online Dictionary.
[354] Şahin, N., (2013): s. 203.
[355] Şahin, N., (2013): s. 204.
[356] Çelgin, G., (1990): s. 48.
[357] Rocconi, E., (2006): s. 337.

Paean: Apollon şerefine söylenen şarkılardır. Daha sonra bu şarkıların diğer tanrılar için de söylenmiştir[358].

Parthenaia: Adı genç kız anlamına gelen parthenos kelimesinden gelen genç kız korosu tarafından söylenen şarkılardır[359].

Psaltria: Arp çalan müzisyenlere verilen isim[360].

Skolia: Ziyafetlerde, içki masasında grup içinde sırayla söylenen kısa ve sade şarkılardır[361].

[358] Çelgin, G., (1990): s. 19.
[359] Çelgin, G., (1990): s. 51.
[360] Şahin, N., (2013): s. 208.
[361] Topouzis, K., (2000): s. 15.

LEVHA

Tezde Adı Geçen Vazo Formları

ANTİK KAYNAKÇA

Aelianus, *De Natura Animalium,* Claudii Aeliani de natura animalium libri xvii, varia historia, epistolae, fragmenta, Vol 1. Aelian, Rudolf Hercher, In Aedibus B.G. Teubneri, Lipsiae, 1864.

Antipater Thessalonica, *Anthologia Palatina*, Palatine Anthology, Çev. W. R. Paton, 1916-1918.

Apollonios Rhodios, *Argonautika,* Çev. R. C. Seaton, Loeb Classical Library, Volume 001, William Heinemann Ltd, Londra, 1912.

Apulleus, *The Golden Ass,* Çev. E. J. Kenney, Penguin, 1998.

Aristoteles, *Politika*, Vol. 21, Çev. H. Rackham, Cambridge, MA, Harvard University Press, William Heinemann Ltd, Londra 1944.

Aristophanes, *Acharnians*, Ed., Çev., Jeffrey Henderson, Loeb Classical Library 178, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1998.

Aristophanes, *Wasps*, The Complete Greek Drama, vol. 2. Ed. Eugene O Neill, Jr., Random House, New York. 1938.

Athenaios, *Deipnosophistai*, Banquet of the Learned of Athenaeus, Londra, Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden, 1954.

Euripides, *Helen*, Çev. E. P. Coleridge, Random House, New York, 1938.

Eusebius, *Historia Ecclesiastica,* The Ecclesiastical History of Eusebius, Çev. J. E. L. Oulton, LCL.

Homerik Hymnoslar, Homeros İlahileri, Çev. Ayşen Eti Sina, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

Homeros, *İlyada,* Çev. A. Erhat-A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2002.

Homeros, *Odysseia,* Çev. Azra Erhat, A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2002.

Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.

Hesiodos, *Thegonia,* Tanrıların Doğuşu, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

İsokrates, *Antidosis,* Çev. George Norlin, Ph. D., LL. D Cambridge, MA, Harvard University Press, Londra, William Heinemann Ltd., 1980.

Julius Polluks, *Onomasticon,* Leipzig, Kuehn, 1824.

Kallimakhos, *Epigrammata,* A. W. Mair, Londra: William Heinemann; New York: G. P. Putnam's Sons, 1921.

Nonnus, *Dionysiaca,* Çev. L. R. Lind, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts,1985.

Ovidius, *Fasti,* Çev. A. J. Boyle & R. D. Woodard, Penguin Books, Londra , 2000.

Pausanias, *Hellados Periegesis Description of Greece,* Çev. W. H. S. Jones, Litt.D. and H. A. Ormerod, M.A., in 4 Volume, Cambridge, M.A, Harvard University Press, Londra, William Heinemann Ltd., 1918.

Pindaros, *Encomia*, Ed., Çev. William H. Race, LCL 485.

Pindaros, *Odes,* Çev. G. S. Conway, Everyman's Library, 1998.

Platon, *Meneksenos*, Çev. İrfan Şahinbaş, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2002.

Platon, *Politea, Devlet,* Çev. A. Erhat, Maarif Basımevi, Ankara, 1960.

Platon, *The Republic*, Çev. P. Shorey, Loeb Classical Library, 2 Volumes, W. Heinemann Limited, 1935.

Platon, *Yasalar*, Çev. C. Şentuna, S. Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

Plinius, *Natural History*, Pliny the Elder, Çev. H. Rackham, Loeb Classical Library, 3 Volumes, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1938.

Plutarkhos, *Conjugalia Praecepta,* Plutarch Moralia, Çev. Frank Cole Babbitt, Cambridge, MA. Harvard University Press, Londra, William Heinemann LTd, 1928.

Plutarkhos, *De gloria Atheniensusium,* Çev. Frank Cole Babbitt, Cambridge, MA. Harvard University Press. Londra, William Heinemann Ltd. 1936.

Plutarkhos, *Lycurgus*, Plutarch's Lives, Çev. Bernadotte Perrin, Cambridge, MA. Harvard University Press, Londra, William Heinemann Ltd., 1914.

Plutarkhos, *Mulierum Virtutes,* Fine Deeds Women, *Moralia* Çev. Frank Cole Babbitt, Cambridge, Ma. Harvard University Press, Londra, William Heinemann Ltd, 1931.

Plutarkhos, *Questiones Graecae*, Plutarch *Moralia*, Çev. Frank Cole Babbitt, Cambridge, MA. Harvard University Press, Londra, William Heinemann LTd. 1936.

Polybius, *Histories*, Çev. Evelyn S. Shuckburgh, Londra, New York, Macmillan, 1889.

Pseudo Apollodorus, *Bibliotheca,* The Library, Çev. Sir James George Frazer, Loeb Classical Library Volumes 121 & 122, Cambridge, MA, Harvard University Press; Londra , William Heinemann Ltd. 1921.

Pseudo Hyginus, *Fabulae,* Çev. Grant, M. Lawrence, Kansas: University of Kansas Publications, 1960.

Praxilla, *Fragmenta,* Ed., Çev. David A. Campbell, LCL 461.

Suidas, *Souda,* in Greek with Latin notes, Berlin, G. Reimer, 1854.

Strabon, *Geographica*, Geography, Çev. H. L. Jones, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Vol. 5, Books 10-12, 1928.

Tatianos, *Oratio ad Graecos*, Tatian's Address to the Greeks, Çev. J.E. Ryland.

Vergilius, *Aeneas*, Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, Payel Yayınları, İstanbul, 1995.

Zenobios, *Epitome collectionum Lucilii Tarrhaei et Didymi.*

KAYNAKÇA

Allen, A.; Frel, J., (1972): 'A date for Corinna', *The Classical Journal*, 68, 26-30.

Anderson, W. D., (1994): *Music and Musicians in Ancient Greece*, Cornell University Press, New York.

Balmer, J., (2013): *Piecing Together the Fragments: Translating Classical Verse, Creating Contemporary Poetry*, Oxford University Press, Oxford.

Barnstone, W., (2006): *The Complete Poems of Sappho*, Shambhala Publications, Boston.

Baykan, D., (2007): 'Andron ve Symposion Olgusunun Sosyo-Kültürel Nedenleri, Sosyal Yaşama Yansımaları ve İşleyişi', *Masrop E-Dergi* 1, İstanbul, 1-6.

Boardman, J., (2005): *Yunan Sanatı*, Çev. Yasemin İlseven, Homer Kitabevi, İstanbul.

Bundrick, S. D., (2005): *Music and Image in Classical Athens*, Cambridge University Press, New York.

Bushala, E. W., (1969): 'ροπτρον as a Musical Instrument', *Greek, Roman, and Byzantine Studies 10*, 169-172.

Carpenter, T. H., (2002): *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*, Çev. Bensen, B. M. Ünlüoğlu, Homer Kitabevi, İstanbul.

Çapan, C., (2014): *Sappho Nedir Gene Gönlünü Çelen*, Can Yayınları, İstanbul.

Çelgin, G., (1990): *Antik Yunan Edebiyatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çelik, S., (2014): *Apollon ve Müzik*, Gece Kitaplığı, Ankara.

Darga, A. M., (2013): *Anadolu'da Kadın, On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Dillon, M., (1997): *Pilgrims and Pilgrimage in Ancient Greece*, Routledge, Oxon.

Dillon, M., Garland, L., (2005): *Ancient Greece: Social and Historical Documents from Archaic Times to the Death of Socrates*, Routledge, New York.

Dillon, M. P. J., (2013): 'Engendering the Scroll: Girls and Women's Literacy in Classical Greece', *The Oxford Handbook of Childhood and Education in the Classical World*, (Ed.) Judith Evans Grubbs, Tim Parkin, Roslynne Bell, Oxford University Press, New York, 396-417.

Dinçol, B., (2001): *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Drinker, S., (1948): *Music and Women The Story of Women in Their Relation to Music*, Coward-McCann, Inc., New York.

Easterling, P. E., Knox, B. M. W., (1989): *The Cambridge History of Classical Literature: Volume 1, Greek Literature, Part 1, Early Greek Poetry*, Cambridge University Press, New York.

Erhat, A., Bektaş C., (1978): *Sappho Üzerine Konuşmalar Şiir Çevirileri*, Cem Yayınevi, İstanbul.

Erhat, A., (2002): *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Grimal, P., (1997): *Mitoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Guhl, E. K., Koner, W. D., (1876): *The Life of the Greeks and Romans: Described from Antique Monuments*, Çev. F. Hueffer, D. Appleton and Company, New York.

Haldane, J. A., (1966): 'Musical Instruments in Greek Worship', *Greece&Rome*, Vol. 13, No.1, Cambridge University Press, 1966, 98-107.

Harmon, R., (2005): 'Plato, Aristotle, And Women Musicians', *Music & Letters*, Vol. 86, No. 3, Oxford University Press, 351-356.

Jenkins I., (1993): *Yazılı Kaynaklar ve Antik Buluntular Işığında Antik Devirde Çocuk Eğitimi*, Çev.: Hasan Malay, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Kennedy M., Kennedy, J., (2007): *Oxford Concise Dictionary of Music*, Oxford University Press, New York.

Kepçe, S. Ç., (2006): 'Antik Yunan Vazo Resimlerinde Müzik Aletleri', *Klasik Filoloji Seminerleri III*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 21-43.

Klinck, A. L., (2008): *Woman's Songs in Ancient Greece*, McGill-Queen's University Press, Monteal & Kingston, Londra , Ithaka.

Landels, J. G., (1999): *Music in Ancient Greece and Rome*, Routledge, New York.

Lardinois, A., (2001): 'Keening Sappho Female Speech Genres in Sappho's Poetry', *Making Silence Speak: Women's Voices in Greek Literature and Society*, Ed. Andre Lardinois, Laura McClure, Princeton University Press, New Jersey, 75-92.

Lee, M. M., (2015): *Body, Dress, and Identitiy in Ancient Greece*, Cambridge University Press, New York.

Lightman M., (2008): *A to Z of Ancient Greek and Roman Women*, Facts on File, USA.

LIMC Lexikon Iconographicum Mytologiae Classicae, 1981-.

Lonsdale, S. H., (1993): *Dance and Ritual Play in Greek Religion*, The Johns Hopkins University Press, Londra.

MacLachlan, B. C., (1997): 'Sappho', *A Companion to the Greek Lyric Poets*, Ed. Douglas E. Gerber, Brill, Leiden, New York, Köln, 156-186.

Mathiesen, T. J., (1999): *Apollo's Lyre: Greek Music and Music Theory in Antiquity and the Middle Ages*, University of Nebraska Press, Lincoln and Londra .

Mason, C., (2009): 'Bright Lyre Becomes Voice: Translating Sappho into Songs', *The Antioch Rewiew*, Vol. 67, No.1, All Poetry Issue (Winter, 2009), 108 - 112.

Marrou, H. I., (1956): *A History of Education in Antiquity*, Çev. George Lamb, The University of Wisconsin Press, Wisconsin.

Mills, A., (1854): *The Poets and the Poetry of the Ancient Greeks: With an historical Introduction, and a Brief View of Grecian Philosophers, Orators, and Historians*, Phillips, Sampson, And Company, New York.

Nagy, G., (2010): 'Language and Meter', Ed. Egbert J. Bakker, *A Companion to the Ancient Greek Language*, John Wiley & Sons, Oxford, 370-387.

Neils, J., (2000): 'Other Within the Other: An Intimate Look at Heteirai and Maenads', *Not the Classical Ideal: Athens and the Construction of the Other in Greek Art*, Ed. Beth Cohen, Brill's Scholars' List, Netherland, 203-226.

Orton, D. E., (2002): Brill's New Pauly: Sas-Syl, 13.cilt/ Brill's New Pauly: *Encyclopaedia of Ancient World, Antiquity*, Christine F. Salazar, Ed. Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Christine F. Salazar, Brill, Michigan University.

Parker, H., (2005): 'Sappho's Public World', Ed.: Ellen Greene, *Women Poets in Ancient Greece and Rome*, University of Oklahoma Press, USA, 3-24.

Petrovic, I., (2010): 'Transforming Artemis: from the Goddess of the Outdoors to City Goddess', Ed.: Jan, N. Bremmer, Andrew Erskine, *The Gods of*

Ancient Greece Identities and Transformations, Edinburgh University Press, Edinburgh, 209-227.

Plant, I. M., (2004): *Women Writers of Ancient Greece and Rome An Anthology*, University of Oklahoma Press, Londra.

Pomeroy, S. B., (2002): *Spartan Women*, Oxford University Press, New York.

Rayor, D. J., (1991): *Sappho's Lyre: Archaic Lyric and Women Poets of Ancient Greece*, University of California Press, Oxford.

Roberts, H., (1981): 'Reconstructing the Greek Tortoise-Shell Lyre'*World Archaeology*, Vol. 12, No. 3, Archaeology and Musical Instruments, 303-312.

Rocconi, E., (2006): 'Women Players in Ancient Greece: The Context of Symposia and the Socio-Cultural Position of Psaltriai and Auletrides in the Classical World', in: E. Hickmann/A. A. Both/R. Eichmann (eds), Music Archaeology in contexts. Studien zur Musikarchaologie V, *Orient-Archaologie* 20, 335-344.

Roller, E. L., (2004): *Ana Tanrıçanın İzinde Anadolu Kybele Kültü*, Çev. Betül Avunç, Homer Kitabevi, İstanbul.

Sachs, C., (1965): *Kısa Musiki Tarihi*, Çev. İlhan Usmanbaş, Devlet Konservatuvarı Yayınları Serisi, İstanbul.

Salisbury, J. E., (2001): *Encyclopedia of Women in the Ancient World*, Abc Clio, California.

Sakka, L., (2009): *The Power of Music A comparative study of literature and vase paintings from Classical Athens*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) University of Uppsala Department of Archaeology and Ancient History, Sweden.

Sevsay, E., (2015): *Orkestrasyon Çalgılama ve Orkestralama Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları.

Shields, E. L., (1917): *The Cults of Lesbos*, George Banta Publishing Company, Menasha, Winconsın.

Strevens, L. H., (2006): 'Sirens in Antiquity and the Middle Ages', Ed.:Linda Phyllis Austern, Inna Naroditskaya, *Music of the Sirens*, Indiana University Press, Bloomington, 16-51.

Synder, J. M., (2017): *The Woman and the Lyre: Women Writers in Classical Greece and Rome*, Southern Illinois University Press.

Şahin, I., (2008): ‘Cult of Kharites in Klaros’, *Arkeoloji Dergisi* 2, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 205-212.

Şahin, N., (1993): ‘Beyaz Lekythos'lar Işığında Klasik Devirde Atina’da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü’, *Arkeoloji Dergisi* 4, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 143-167.

Şahin, N., (2013): *Antik Dönemde Anadolu’da Kadın*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Topouzis, K., (2000): *Antik Yunan Lirikleri II Lirik Yazıtlar*, Öteki Yayınevi, Ankara.

Vos, de Meike, (2014): ‘From Lesbos She Took Her Honeycomb: Sappho and the Female Tradition in Hellenistic Poetry’, *Valuing the Past in the Greco-Roman World: Proceedings from the Penn-Leiden Colloquia on Ancient Values VII*, Ed.: James Ker, Christoph Pieper, Brill, Leiden, Boston, 410-434.

West, M. L., (1992): *Antient Greek Music*, Clarendon Press, New York.

Younger, J. G., (2005): *Sex in the Ancient World from A to Z*, Routledge, New York.

Elektronik Kaynaklar

The New Grove Online Dictionary of Music and Musician

www.britishmuseum.org

www.metmuseum.org

www.mfa.org

www.namuseum.gr

www.theoi.com

www.perseus.tufts.edu

FİGÜRLER LİSTESİ

Fig. 1. Staatliche Antikensammlung, Berlin, F2418
http://www.theoi.com/Gallery/T61.4.html

Fig. 2. Museum of Fine Arts, Boston, 00.348.
http://www.theoi.com/Gallery/T61.5.html

Fig. 3. Bale, commerce MuM Auktion 1980, 38 no 84
LIMC II 1984

Fig. 4. Staatliche Antikensammlung, Berlin, 2169
LIMC II 1984

Fig. 5. Museum of Fine Arts, Boston 00347
http://www.mfa.org/collections/object/volute-krater-mixing-bowl-with-apollo-artemis-and-leto-153651

Fig. 6. LIMC VI 1992

Fig. 7. British Museum, Londra 1971.1101.1
http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=29892001&objectid=399358

Fig. 8. Museum of Fine Arts, Boston 98.887
http://www.theoi.com/Gallery/K20.10B.html

Fig. 9. LIMC VI 1992

Fig. 10. British Museum, Londra 1847,0909.7
www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=399731&partId=1

Fig. 11. National Archaeological Museum, Athens Beazley Arc. No. 202344

Fig. 12. Museum of Fine Arts, Boston 98.887
http://www.theoi.com/Gallery/K20.10C.html

Fig. 13. British Museum, Londra 1772,0320.670
Pierre-François Hugues D'Hancarville, The Complete Collection of Antiquities, Taschen Bibliotecha Universalis, Köln, 2015, s. 158

Fig. 14. Staatliche Antikensammlung, Berlin, V. I. 4532
http://www.theoi.com/Gallery/O21.2.html

Fig. 15 Metropolitan Museum, New York 07.286.85
https://www.metmuseum.org/art/collection/search/247965

Fig. 16 The Jack S. Blanton Museum of Art, Austin 1980.63
http://www.theoi.com/Gallery/T24.1.html

Fig. 17. British Museum, Londra 1863,0728.349
http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=1389443001&objectId=460965&partId=1

Fig. 18. Mathiesen, T. J., Apollo's Lyre, University of Nebraska Press, Lincoln, 1999, s. 186, Fig. 20.

Fig. 19. British Museum, Londra E271
http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=364933001&objectId=399731&partId=1

Fig. 20 Metropolitan Museum, New York 24.97.28
https://www.metmuseum.org/art/collection/search/251489

Fig. 21 Antikensammlung Berlin F 2400
http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=686681&viewType=detailView

Fig. 22 Perseus Digital Library
http://www.perseus.tufts.edu/hopper/image?img=Perseus%3Aimage%3A1993.01.0015

Fig. 23. British Museum, Londra 121198, a
http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=29445001&objectId=368339&partId=1

Fig. 24. http://www.ancient-origins.net/artifacts-other-artifacts/does-hagia-triada-sarcophagus-hold-key-discovering-secrets-minoan-history-021209

Fig. 25. Mathiesen, T. J., Apollo's Lyre, University of Nebraska Press, Lincoln, 1999, s. 239, Fig. 35.

Fig. 26. British Museum, Londra 1864,1007.85
http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=399144&partId=1&searchText=1864,1007.85&page=1

Fig. 27. British Museum, Londra 1885,1213.17
http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=461287&partId=1&searchText=E189&page=1

Fig. 28. LIMC VI 1992

Fig. 29. British Museum, Londra E 171
http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=399144&partId=1&searchText=E171&page=1

Fig. 30. LIMC VI 1992

Fig. 31 Metropolitan Museum, New York 56.171.38
https://www.metmuseum.org/art/collection/search/254896

Fig. 32. Landels, J. G., Music in Ancient Greece and Rome, Routledge, New York, 2000, s. 54

Fig. 33. LIMC VI 1992

Fig. 34. Mathiesen, T. J., Apollo's Lyre, University of Nebraska Press, Lincoln, 1999, s. 283, Fig. 50.

Fig. 35. Mathiesen, T. J., Apollo's Lyre, University of Nebraska Press, Lincoln, 1999, s. 176, Fig. 17.

Fig. 36. Metropolitan Museum of Arts, New York 46.129.5
https://www.metmuseum.org/art/collection/search/254563

Fig. 37. British Museum, Londra 1843,1103.9
http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=163386001&objectid=399295

Fig. 38. British Museum, Londra 1920,0613.1
http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=399507&partId=1&searchText=1920,0613.1&page=1

Fig. 39. British Museum, Londra 1867,0508.1063

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=399206&partId=1&searchText=1867,0508.1063&page=1

Fig. 40. South Africa Cultural History Museum, Cape Town, H4810

Fig. 41. Mathiesen, T. J., Apollo's Lyre, University of Nebraska Press, Lincoln, 1999, s. 281, Fig. 49.

Fig. 42. Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek, Munich 2416

Klinck, A. L., Woman's Songs ın Ancıent Greece, McGill Queen's University Press, Québec, 2008, s. xxi

Fig. 43. National Archeological Museum A 01260

http://www.namuseum.gr/collections/vases/classical/classic01-en.html

Fig. 44. National Archeological Museum A 01260

Drinker, S., Music and Women, Coward-McCann, New York, 1948, s. 89

Fig. 45. British Museum, Londra 1856,1213.1

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=461830&partId=1&searchText=1856,1213.1&page=1

Fig. 46. Taranto 8263

Boardman, J.,*Yunan Sanatı*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 210.

Fig. 47. Archaeological Museum of Ferrara

Roller, L., E., In Search of God The Mother: The Cult of Anatolian Cybele, University of California Press, Londra , 1999, s. 152.

Fig. 48. Archaeological Museum of Ferrara

Roller, L., E., In Search of God The Mother: The Cult of Anatolian Cybele, University of California Press, Londra , 1999, s. 153.

Fig. 49. Museum of Fine Art, Boston 65.908

http://www.mfa.org/collections/object/libation-bowl-phiale-154010

Fig. 50. British Museum, Londra 1849,0518.5

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=480076001&objectId=399171&partId=1

Fig. 51. Museo Nazionale Romano 8670

Neils, J., ‘Other Within the Other: An Intimate Look at Hetairai and Maenads’ , *Not the Classical Ideal: Athens and the Construction of the Other in Greek Art,* Ed. Beth Cohen, Brill’s Scholars’ List, Netherland, 2000, s. 215,

Fig. 52. University of Pennsylvania Museum, Philadelphia MS5462
http://www.theoi.com/Gallery/K18.1.html

Fig. 53. Metropolitan Museum of Arts, New York 07.286.35
https://www.metmuseum.org/art/collection/search/247915

Fig. 54. Metropolitan Museum of Arts, New York 54.11.5
https://www.metmuseum.org/art/collection/search/254801

Fig. 55. Metropolitan Museum of Arts, New York 2013.158
https://www.metmuseum.org/art/collection/search/259196

Fig. 56. British Museum, Londra 1836,0224.25
http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=473132001&objectId=399202&partId=1

Fig. 57. Museum of Fine Arts, Boston 97.371
http://www.mfa.org/collections/object/libation-bowl-phiale-mesomphalos-depicting-men-being-entertained-153850

Fig. 58. British Museum, Londra E 185
http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=461083&partId=1&searchText=E185&page=1